

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

İSTANBUL KENT
ÜNİVERSİTESİ

YAĞMUR ALTINDA YÜRÜYEN ANNELER: OTİZMLİ
ÇOCUKLARIN ANNELERİNDE BAĞLANMA TEMSİLLERİ
VE STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİNİN PROJEKTİF
YOLLA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BERRU YILDIRIM TANRIVERDİ

İSTANBUL – 2025

T.C.
İSTANBUL KENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**YAĞMUR ALTINDA YÜRÜYEN ANNELER: OTİZMLİ
ÇOCUKLARIN ANNELERİNDE BAĞLANMA TEMSİLLERİ
VE STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİNİN PROJEKTİF
YOLLA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BERRU YILDIRIM TANRIVERDİ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi VOLKAN DEMİR

İSTANBUL – 2025

KABUL VE ONAY

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ tarafından hazırlanan “Yağmur Altında Yürüyen Anneler: Otizmlı Çocukların Annelerinde Bağlanma Temsilleri ve Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Projektif Yolla İncelenmesi” adlı tez çalışmasının savunma tarihi 05.12.2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği ile İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selin ERYÜREK

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Rukiye KÖROĞLU

.....

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun
tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

.....

Doç. Dr. Bülent DEMİR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ

05.12.2025

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında otizmlı çocukların annelerinin iç dünyasına projektif testler aracılığıyla bir pencere açmayı, bağlanma temsillerini ve stresle başa çıkma biçimlerini anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Projektif çizim testleri aracılığı ile bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma temsillerinin izini sürmek yalnızca bilimsel değil aynı zamanda insani bir anlam da taşımaktadır. Otizmin sadece bireyi değil, tüm aile sistemini etkileyen bir yaşam deneyimi olduğu gerçeğinden hareketle, annelerin ruhsal süreçlerine dair farkındalık oluşturmak bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmuştur.

Tez süreci hem akademik bir yolculuk hem de kişisel bir keşif alanı olmuştur benim için. Çizimlerin kelimelere dönüştüğü, sembollerin bağlanmaya, figürlerin duygulara dönüştüğü bu süreçte, her bir çizime büyük bir dikkat ve özenle yaklaştım. Annelerin sessiz çizgilerle anlattıklarını anlamaya çalışmak bu çalışmanın en değerli yanlarından biri oldu.

Bu çalışma, otizme farklı bir perspektiften yaklaşmayı, bilimsel verileri duyarlılıkla birleştirmeyi hedeflemiştir. Literatürle bağ kurarak ama bireyin hikayesine de kulak vererek ilerleyen bu süreç, yalnızca bir akademik ürün değil aynı zamanda da bir farkındalık çabasıdır. Bu tez yalnızca bir akademik çalışma değil aynı zamanda duyulmayı bekleyen birçok annenin sesi olabilirse; kendimi amacına ulaşmış biri olarak hissedeceğim.

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ

05.12.2025

TEŞEKKÜR

Kuşkusuz ki bir araştırma sadece araştırmayı gerçekleştiren kişiye ait olmamakta, arkasında görünmeyen birçok etmeni de içeriğinde barındırmaktadır. Bu sebeple öncelikle yoğun iş temposuna rağmen tezin her aşamasında bilgi taleplerime sabırla, güler yüzle, tatlı dille karşılık veren ve bende akademik çalışma disiplini oluşturan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR' e,

Diğer taraftan öğrencileri olmaktan her zaman gurur duyacağım bilgi, deneyim ve tecrübelerini hiçbir zaman bizden esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Zihni SUNGUR' a,

Eğitimimizde mesleki gelişim açısından büyük emeği olan ve bu mesleği bizde bir tutkuya dönüştüren Doç. Dr. Anıl GÜNDÜZ ve Uzm. Dr. Başak USTA GÜNDÜZ' e,

Öğrencilik hayatımız boyunca gereken her zaman usanmadan bizlere yardımcı olmaktan çekinmeyen Dr. Burcu SEVİM' e,

İlkokuldan bugüne kesintisiz sürdürdüğümüz öğrencilik hayatımızda eğitimimize katkıda bulunan tüm hocalarımıza, tez savunmamda benim için çok kıymetli görüş ve önerilerde bulunan jüri üyelerime ve yüksek lisans öğrenimim boyunca her konuda destek bilgilendirme de bulunan İstanbul Kent Üniversitesi Enstitü çalışanlarına,

Değerli vakitlerini ayırıp, samimi cevapları ile araştırmaya dahil olan tüm katılımcılara,

Son olarak destekleri ile güç bulduğum, bu günlere gelmemde hem manevi hem de maddi imkanları sonuna kadar seferber eden kıymetli annem Ayşe YILDIRIM' a, sevgili eşim Mert TANRIVERDİ' ye ve belki de bugünü görmeyi en çok isteyen rahmetli babacığım Hacı YILDIRIM' a,

En içten duygularım ile teşekkür ederim.

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ

05.12.2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	i
TABLolar LİSTESİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: OTİZM VE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU (OSB)	6
1.1. Otizmin Tanımı ve Nedenleri	8
1.2. Otizm Belirtileri.....	9
1.2.1. Sosyal İletişim ve Etkileşimde Bozukluklar.....	9
1.2.2. Sınırlı ve Tekrarlayıcı Davranışlar	10
1.3. Otizmin Tarihçesi	10
1.4. Otizm ile İlgili Kuramlar	11
1.4.1. Kuramların Klinik Uygulamalara Yansıması	14
1.5. Otizimli Bireylerin Aile İlişkileri ve Sosyal Yaşam.....	14
1.6. Otizimli Bireyler İçin Eğitim Yöntemleri ve Uygulamalar	16
1.6.1. Eğitim Ortamları.....	17
1.7. Otizimli Bireyler İçin Erken Müdahale	18
1.8. Eğitimde Teknoloji Kullanımı.....	18
BÖLÜM 2: SANAT TERAPİSİ VE RESİM SANATI	19
2.1. Sanat Terapisinin Tanımı ve Temel İlkeleri	19
2.2. Sanat Terapisinin Tarihçesi	20
2.2.1. Psikanalitik Kuram ve Sanat Terapisi	20
2.2.2. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım ve Sanat Terapisi	20
2.2.3. Hümanist Yaklaşım ve Sanat Terapisi.....	21

2.2.4. Nöropsikolojik Temeller ve Sanat Terapisi	21
2.3. Sanat Terapisinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	22
2.3.1. Serbest Çizim ve Boyama Teknikleri	22
2.3.2. Kolaj ve Kes-Yapıştır Teknikleri	22
2.3.3. Kil ve Heykel Çalışmaları	23
2.3.4. Maskeler ve Sembolik Anlatım Teknikleri	23
2.3.5. Sanat Günlüğü (Art Journal) Teknikleri	23
2.3.6. Grup Sanat Terapisi Teknikleri	23
2.4. Resim Sanatının Sanat Terapisindeki Yeri	24
2.4.1. Sanat Terapisinin Hukuki Statüsü ve Mevcut Düzenlemeler	24
2.4.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Sanat Terapisi	24
2.4.4. Üniversitelerde ve Akademik Alanda Sanat Terapisi	25
2.4.5. Türkiye’de Sanat Terapisinin Tanınması İçin Gereken Düzenlemeler	25
2.5. Resim Sanatının Psikolojik ve Nöropsikolojik Etkileri	25
2.5.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Destekleri	26
2.5.2. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Destekler	26
2.5.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Destekleri	27
2.5.5. Avrupa Birliği (AB) Fonları ve Uluslararası Destekler	28
2.6. Sanat Terapisinde Resim Malzemeleri ve Uygulama Teknikleri	28
2.6.1. Türkiye’de Sanat Terapisine Yönelik Algılar ve Toplumun Bakış Açısı	28
2.6.2. Farklı Kültürlerde Sanat Terapisinin Otizmli Çocuklara Uygulanışı	29
2.6.3. Türkiye’de Sanat Terapisinin Kültürel Uygulamaları	29
2.7. Sanat Terapisinin Psikososyal Etkileri	30
2.7.1. Otizmli Çocuklarda Öz güven ve Duygusal İfade Üzerindeki Etkileri	30
2.7.2. Sanat Terapisi ve Sosyal Beceri Gelişimi	31
2.7.3. Sanat Terapisinin Psikolojik Etkileri	32

2.8. Sanat Terapisinin Eğitsel Boyutu	32
2.8.1. Okullarda Sanat Terapisi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması.....	32
2.9. Sanat Terapisinin Kültürel Bağlamı	33
2.9.1. Otizmli Çocuklar İçin En Uygun Sanat Malzemeleri.....	33
2.9.2. Sanat Terapisinde Kullanılan Teknikler	34
2.10. Resim Sanatının Terapi Sürecindeki Rolü	34
2.11. Sanat Terapisinin Psikolojik ve Nöropsikolojik Temelleri	34
2.11.1. Ebeveynlerin Sanat Terapisine Katılımının Çocuk Üzerindeki Etkileri	35
2.11.2. Evde Sanat Terapisi Uygulamaları	35
2.11.3. Sanat Terapisinde Aile-Ebeveyn İş Birliği.....	36
2.12. Sanatın Birey Üzerindeki Etkileri.....	36
2.12.1. Sanat Terapisinin Eğitim Sistemindeki Yeri	36
2.12.2. Sanat Terapisinin Okullarda Yaygınlaştırılması	37
2.12.4. Geleceğe Yönelik Sanat Terapisi Uygulamaları	37
2.13. Resim Sanatının Özel Eğitimdeki Yeri	38
2.13.1. Türkiye’de Sanat Terapisine Yönelik Algılar ve Toplumun Bakış Açısı	38
2.13.2. Farklı Kültürlerde Sanat Terapisinin Otizmli Çocuklara Uygulanışı.....	39
2.13.3. Türkiye’de Sanat Terapisinin Kültürel Uygulamaları	39
2.13.4. Sanat Terapisinin Kültürel Çeşitliliği ve Terapötik Etkileri.....	39
2.14. Sanat Terapisinin Psikososyal Etkileri	40
2.14.1. Otizmli Çocuklarda Özgüven Üzerindeki Etkileri	40
2.14.2. Duygusal İfade ve Düzenleme.....	40
2.14.3. Sosyal Becerilerin Gelişimi	41
2.14.4. Sanat Terapisinin Psikolojik ve Sosyal Faydaları Üzerine Araştırmalar	42
2.15. Sanat Terapisinin Eğitsel Boyutu	42
2.15.1. Okullarda Sanat Terapisi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması.....	42

2.15.3. Eğitim Politikalarında Sanat Terapisinin Yeri ve Geleceği.....	43
2.16. Sanat Terapisinde Kullanılan Materyaller ve Teknikler.....	43
2.16.1. Otizmlı Çocuklar İçin En Uygun Sanat Malzemeleri ve Nedenleri	44
2.16.2. Dijital Sanat Terapisi ve Otizmlı Bireyler Üzerindeki Etkileri	44
BÖLÜM 3: OTİZMLİ ÇOCUKLARIN SANATSAL İFADE BECERİLERİ, RESİM SANATININ TERAPÖTİK ETKİLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMALAR.....	45
3.1. Otizmlı Çocukların Sanatsal İfade Becerileri.....	45
3.4. Otizmlı Çocukların Resimlerinden Yola Çıkararak Psikolojik Analiz	46
3.5. Türkiye'deki Otizm Sanat Terapisi Çalışmaları ve Türkiye'deki Sanat Terapisi Kullanan Merkezler ve Uygulamalar	46
3.6. Geleneksel Türk Sanatlarının Otizmlı Çocuklara Yönelik Terapötik Kullanımı	47
3.7. Türkiye’de Sanat Terapisi ile İlgili Yasal Düzenlemeler ve Devlet Destekleri	47
BÖLÜM 4: BAĞLANMA KURAMLARI: TEORİK ÇERÇEVE VE GELİŞİMSEL SÜREÇ.....	48
4.1. Bağlanma Kuramı ve Temelleri	48
4.2. Bağlanma Stilleri ve Otizmlı Çocukların Anneleri	48
4.2.1. Güvenli Bağlanma	49
4.2.2. Kaygılı Bağlanma	49
4.2.3. Kaçınan Bağlanma.....	49
4.3. Otizm ve Bağlanma İlişkisi	50
4.4. Bağlanma Temsillerinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	50
BÖLÜM 5: STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	52
5.1. Stresle Başa Çıkma Kuramları	52
5.1.1. Lazarus ve Folkman’ın Stres ve Başa Çıkma Modeli	52
5.2. Başa Çıkma Stratejileri ve Türleri	52
5.3. Başa Çıkma Stratejilerinin Bireysel Farklılıklarla İlişkisi.....	53
5.4. Stresle Başa Çıkma ve Aile İlişkileri.....	53

BÖLÜM 6: PROJEKTİF TESTLER VE PSİKODİNAMİK YORUMLAMA	55
6.1. Projektif Testlerin Temel İlk İlkeleri ve Psikodinamik Yorumlama	55
6.2. Kuş Yuvası Çiz Testi: Aile İlişkilerinin Yansıtılması	55
6.3. Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi: Duygusal Durumların İfadesi	56
6.4. Psikodinamik Yorumlama ve Terapötik Uygulama	56
BÖLÜM 7: YÖNTEM	57
7.1. Araştırmanın Yöntemi	57
7.2. Evren ve Örneklem	57
7.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	57
7.3.1. Demografik Bilgi Formu	58
7.3.2. Kuş Yuvası Çiz Testi	58
7.3.2. Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi	59
7.4. Verilerin Analizi	59
BÖLÜM 8: BULGULAR VE YORUMLAR	60
SONUÇ VE ÖNERİLER	72
KAYNAKÇA	73
EKLER	80
ÖZ GEÇMİŞ	84

KISALTMALAR LİSTESİ

ABA: Uygulamalı Davranış Analizi

BEP: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları

BDT: Bilişsel-Davranışçı Terapi

ÇODEM: Çocuk Destek Merkezi

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

EDES: Engelli Destek Programları

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

PDR: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

RAM: Özel Eğitim Okulları, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Otizm Türleri ve Karşılaştırması.....	6
Tablo 2: Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunan Çocukların Katılımcı Annelerinin Ve Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunmayan Çocukların Katılımcı Annelerinin Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterlerinin Analiz Sonuçları	60
Tablo 3: Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunan Çocukların Katılımcı Annelerinin ve Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunmayan Çocukların Katılımcı Annelerinin Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi Değerlendirme Kriterlerinin Analiz Sonuçları	62

ÖZET

İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

**Yağmur Altında Yürüyen Anneler: Otizmlı Çocukların Annelerinde Bağlanma
Temsilleri ve Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Projektif Yolla İncelenmesi**

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ

Yüksek Lisans Tezi

Psikoloji Anabilim Dalı / Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR

Aralık, 2025 – iv + 84

Bu çalışma, otizm tanısı almış çocukların annelerinin bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejilerini projektif testler yoluyla incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış, veri toplama aracı olarak “Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çizimi” ve “Kuş Yuvası Çizimi” testleri uygulanmıştır. Çalışma grubunu, 50 otizmlı çocuğun annesi ve 50 tipik gelişim gösteren çocuğun annesi olmak üzere toplam 100 kadın oluşturmaktadır.

Elde edilen çizimler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Otizmlı çocukların anneleri çizimlerinde daha fazla korunma unsuru, üzgün yüz ifadesi, yoğun yağmur gibi olumsuz temalara yer verirken; tipik gelişim gösteren çocukların anneleri daha neşeli ve ilişkisel figürler kullanmıştır. Kuş Yuvası çizimlerinde ise otizmlı çocukların, ebeveyn-yavru yakınlığı, aile figürü ve renk canlılığı gibi unsurları daha sınırlı kullandıkları görülmüştür.

Araştırma bulguları, otizmlı çocuklara sahip annelerde kaygılı bağlanma, yüksek stres düzeyi ve içe dönüklüğün daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur. Projektif testlerin bu içsel temsilleri anlamlandırmak için etkili araçlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Bağlanma, Projektif Test, Anneler, Stres, Yağmur Altında Yürüyen İnsan, Kuş Yuvası

ABSTRACT

Istanbul Kent University Postgraduate Education Institute

**Mothers Walking in the Rain: A Projective Study on Attachment Representations
and Coping Strategies in Mothers of Children with Autism**

Berru YILDIRIM TANRIVERDİ

Master Thesis

Department of Psychology/ Division of Clinical Psychology

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Volkan DEMİR

December, 2025 – iv + 84

This study aims to examine the attachment representations and coping strategies of mothers of children diagnosed with autism through projective drawing tests. A qualitative method was employed, using the “Person Walking in the Rain Drawing” and “Bird’s Nest Drawing” tests as data collection tools. The study group consisted of 100 women in total: 50 mothers of children with autism and 50 mothers of typically developing children.

The drawings were analyzed using content analysis. The results revealed that mothers of children with autism included more protective elements, sad facial expressions, and heavy rain themes in their drawings, while the mothers of typically developing children used more joyful and relational elements. In the Bird’s Nest drawings, autistic children depicted less parental closeness, family figures, and color vividness compared to the control group.

The findings suggest that mothers of children with autism tend to have more anxious attachment patterns, higher stress levels, and greater emotional withdrawal. Projective drawing tests are shown to be effective tools for understanding these internal representations.

Keywords: Autism, Attachment, Projective Test, Mothers, Stress, Person in the Rain, Bird’s Nest

GİRİŞ

Otizm, genellikle doğuştan gelen ve yaşamın erken dönemlerinde belirginleşen nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizm spektrum bozukluğu (OSB), bireylerin sosyal etkileşim, iletişim, davranış ve ilgi alanlarında zorluklar yaşadığı bir durum olarak tanımlanır (American Psychiatric Association [APA], 2013). Otizmlı çocukların sayısındaki artışla birlikte, bu çocukların bakımını üstlenen annelerin psikolojik sağlıkları da önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Aydın ve Kolburan (2019) tarafından yapılan bir çalışmada, otizmlı çocuk annelerinin depresyon düzeylerinin, normal gelişim gösteren çocuk annelerine göre daha yüksek olduğu ve depresyonla başa çıkma stratejilerinde öz yeterliliklerinin yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Bu durum, annelerin psikolojik dayanıklılıklarını ve stresle başa çıkma kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebilmek, aile içi dinamikleri ve çocuklarla olan etkileşimleri üzerinde de belirgin etkiler yaratmaktadır.

Bağlanma kuramı, bireylerin erken çocukluk döneminde bakım verenleriyle kurdukları bağların, yaşam boyu duygusal düzenleme, kişilerarası ilişkiler ve stresle başa çıkma biçimlerini etkilediği bilinmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar, otizmlı çocuk annelerinin bağlanma biçimlerinin, zihin kuramı ve duygu düzenleme stratejileriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, Kaymak (2021)’in çalışmasında, otizmlı çocuk anneleri ile normal gelişim gösteren çocuk anneleri arasında bağlanma stilleri ve duygu düzenleme stratejileri açısından anlamlı farklar saptanmıştır. Bu bulgular, annelerin bağlanma biçimlerinin ve duygusal düzenleme becerilerinin, çocuklarının gelişimsel ihtiyaçları ve bakım süreçleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Annelerin iç dünyalarının ve psikolojik başa çıkma stratejilerinin derinlemesine anlaşılması, yalnızca psikolojik müdahaleler için değil, aynı zamanda sosyal politika ve eğitim alanlarındaki düzenlemeler açısından da yol gösterici olmaktadır. Ancak bu tür içsel süreçlerin ölçülmesi her zaman doğrudan mümkün olmadığından, bireylerin bilinçdışı duygu, düşünce ve temsillerini ortaya koyan projektif teknikler, psikolojik değerlendirmelerde güvenilir ve kapsamlı araçlar olarak ön plana çıkmaktadır (Cüceloğlu, 2020).

Bu çalışmada, annelerin bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma becerileri, “Kuş Yuvası Çiz Testi” ile “Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi” gibi çizim temelli projektif teknikler aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu testler, bireyin iç dünyasındaki kaygı, korunma ihtiyacı, yalnızlık algısı ve güven temelli bağlanma örüntülerine dair zengin nitel veriler sağlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, otizmlı çocuklara sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocukların

annelerinin bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Böylelikle, elde edilen bulguların ruh sağlığı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve aile destek mekanizmalarının yeniden yapılandırılması yönünde bilimsel bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı, Problemi ve Hipotezleri

Bu araştırmanın temel amacı, otizm tanısı almış çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejilerinin projektif ölçme araçları aracılığı ile karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu hedefin doğrultusunda, annelerin içsel dünyalarına dair ipuçlarını sunan “Kuş Yuvası Çiz Testi” ve “Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi” kullanılmıştır ve bu sayede bağlanma örüntüleri ve stresle başa çıkma biçimleri analiz edilmiştir.

Otizmli çocukların anneleri, bakım sorumluluğunun yoğunluğu, sınırlı sosyal destek, toplumsal önyargılar ve geleceğe yönelik belirsizlikler gibi faktörler nedeniyle yüksek düzeyde stres yaşayabilmektedirler. Bu durum, annelerin psikolojik dayanıklılıklarını ve başa çıkma stratejilerini olumsuz yönde etkileyebilir (Ünlü ve Gökler, 2021). Bu stres faktörünün annenin bağlanma stilini ve stresle başa çıkma biçimini etkileyebileceği tahmin edilmektedir. Bu bağlamda da araştırma hem psikolojik sağlamlık hem de klinik destek süreçlerinin planlanması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın temel problemi otizmli çocuklara sahip olan anneler ile tipik gelişim gösteren çocukları olan annelerin arasında bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejileri açısından anlamlı farklar var mıdır?

Alt problemleri ele aldığımızda da;

1. Otizm tanısı almış çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında bağlanma temsilleri açısından anlamlı fark var mıdır?
2. Otizm tanısı almış çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında stresle başa çıkma stratejileri açısından anlamlı fark var mıdır?
3. Projektif test sonuçlarına göre, bağlanma temsilleri ile stresle başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bu bağlamda araştırmanın hipotezleri şu şekildedir;

H1: Otizm tanısı almış çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında bağlanma temsilleri açısından anlamlı fark vardır.

H2: Otizm tanısı almış çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında stresle başa çıkma stratejileri açısından anlamlı fark vardır.

H3: Bağlanma temsilleri ile stresle başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmanın Önemi

Otizm tanısı alan çocukların aileleri ve özellikle de anneleri hayatlarının pek çok alanında zorlayıcı deneyimler ile karşılaşmaktadırlar. Günlük bakım süreçlerinden eğitimsel desteğe, toplumsal yargılar ile baş etmeden gelecek kaygısına kadar epey bir faktör annelerin ruhsal hallerini doğrudan doğruya etkilemektedir. Bu durum bağlanma temsillerinin yeniden şekillenmesine ve stresle başa çıkma stratejilerinde belirgin olarak farklılıklara sebep olabilmektedir (Bodur, 2021). Fakat Türkiye’de bu annelerin içsel dünyalarını yansıtacak derinlikte yapılan bir nitel çalışmanın sayısı pek azdır.

Bu araştırma, özellikle projektif testler yoluyla annelerin iç dünyalarına, bağlanma stillerine ve başa çıkma biçimlerine dair daha dolaylı ama anlamlı verilere ulaşmayı hedeflemektedir. “Kuş Yuvası Çiz Testi” ve “Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi”, bireyin bilinçdışı dünyasını ve duygusal örüntülerini anlamada kullanılan güçlü araçlardır. Bu testlerin kullanımı, klasik ölçme araçlarının ulaşmakta zorlandığı psikolojik dinamikleri açığa çıkarmada avantaj sağlamaktadır. Bu araştırmanın bulguları, özellikle klinik psikoloji, aile danışmanlığı ve özel eğitim gibi alanlarda çalışan uzmanlara yönelik uygulanabilir bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, otizmlili çocukların ailelerine yönelik geliştirilecek psikolojik destek programlarının temellendirilmesine katkı sağlayabilir. Araştırma sonuçlarının, Türkiye'deki sosyal politika yapıcılarının dikkatine sunulması halinde, otizmlili bireylerin ailelerine yönelik daha bütüncül ve koruyucu müdahale modellerinin oluşturulmasına da öncülük etmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, araştırma bağlanma kuramı, stresle başa çıkma teorileri ve projektif değerlendirme alanlarında kuramsal katkı da sunmakta; alan yazındaki boşluklardan birini doldurmayı hedeflemektedir (Bowlby, 1988; Cüceloğlu, 2020).

Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma belirli bilimsel varsayımlara dayanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde aşağıdaki temel varsayımlar kabul edilmiştir:

1. Katılımcı anneler, uygulanan projektif testlere içten ve dürüst bir şekilde yanıt vermiştir.
2. Kuş Yuvası Çiz Testi ve Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi, bireyin bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejilerini yansıtmada geçerli ve güvenilir nitelikler taşımaktadır.

3. Katılımcılar, araştırmanın amaç ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiş, gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılmışlardır.
4. Araştırma sürecinde elde edilen veriler, katılımcıların mevcut psikolojik durumlarını ve bağlanma-stres ilişkilerini anlamak için yeterlidir.
5. Araştırmaya katılan otizmlı çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında bağlanma ve stresle başa çıkma açısından farklılıklar bulunabileceği varsayılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın örneklemi yalnızca İstanbul ilinde yaşayan otizmlı çocuklara sahip anneler ve tipik gelişim gösteren çocuklara sahip annelerle sınırlıdır. Bu durum, bulguların farklı bölgelerdeki aileler için genellenmesini kısıtlamaktadır.
2. Katılımcı sayısının sınırlı olması, istatistiksel gücü ve yorumların genellenebilirliğini sınırlayıcı bir unsur oluşturmaktadır.
3. Çalışmada kullanılan Kuş Yuvası Çiz Testi ve Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi, projektif değerlendirme araçlarıdır. Bu araçların yorumlanması araştırmacının psikolojik değerlendirme becerisine ve deneyimine bağlıdır. Bu durum, yorumlarda öznel etki riskini artırabilir.
4. Araştırma yalnızca annelere odaklanmış olup, babalar ya da diğer bakım veren bireylerin deneyimleri değerlendirme dışında bırakılmıştır. Bu durum aile sisteminin tümünü yansıtan bir analiz yapılmasını engellemektedir.
5. Veriler, tek bir zaman diliminde toplanmış olup, annelerin mevcut psikolojik durumları çevresel koşullardan etkilenmiş olabilir. Bu nedenle duygusal tepkiler geçici etkenlere bağlı olarak değişmiş olabilir.
6. Çalışmada kullanılan testlerin yorumları kültürel, bireysel ve sosyoekonomik değişkenlerden etkilenebileceği için, bu değişkenlerin etkisi araştırma kapsamında doğrudan kontrol altına alınmamıştır.

Kavramsal Çerçeve

Otizm, bireylerin sosyal etkileşim, dil gelişimi ve davranışsal kalıplarda zorluklar yaşadığı nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013). Bu bozukluk, bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde, tekrar eden davranışlar ve sınırlı ilgi alanlarında belirgin zorluklara yol açmaktadır. Otizmlı bireylerin semptomları, gelişimsel süreçlerinde farklılıklar gösterir, bu nedenle her bireyin ihtiyaçları farklıdır. Otizmlı çocuklar,

genellikle erken yaşlarda sosyal beceriler ve dil gelişimi ile ilgili zorluklar yaşamaktadırlar. Sanat terapisi, bireylerin duygusal ve psikolojik sorunlarını sanat yoluyla ifade etmelerini teşvik eden bir terapi yöntemidir. Sanat terapisi, sanatın ifade edici ve yaratıcı gücünden faydalanarak bireylerin bilinçdışındaki duygusal ve psikolojik durumlarını dışa vurmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Otizmlili bireyler için sanat terapisi, kendilerini ifade etmeleri ve sosyal beceriler geliştirmeleri açısından etkili bir yöntem sayılmaktadır. Resim yapma, duygusal durumların somutlaştırılmasını sağlamakta, iletişim kurmayı zorlaştıran dil engelini aşmak için alternatif bir yol sunmaktadır (Erdem ve Şahin, 2018). Resim sanatı, çocukların yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmede etkili bir araçtır ve aynı zamanda özgüvenlerinin artmasına katkı sağlar. Resim yapma etkinlikleri, çocukların duygusal ifadelerini güçlendirmenin yanı sıra bilişsel gelişimlerine de destek olmaktadır. Özellikle otizmlili çocuklar için sanat, dış dünyayla kurulan bağların güçlenmesine yardımcı olan terapötik ve eğitici bir süreç olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Otizmlili çocuklar, genellikle sınırlı sosyal becerilere sahip olup, iletişimde zorluklar yaşarlar. Sanat terapisi, çocukların bu zorlukları aşabilmeleri için önemli bir fırsat sunar. Resim yapma ve sanat terapisi uygulamaları, duygusal farkındalık, kendini ifade etme ve problem çözme gibi becerilerin gelişmesine olanak tanır. Sanat terapisi, aynı zamanda otizmlili çocukların sosyal etkileşimde bulunmalarını, başkalarıyla empati kurmalarını ve dil becerilerini geliştirmelerini teşvik eder (Yılmaz ve Kahraman, 2023). Sanat terapisi, çocukların ruhsal durumlarına göre özelleştirilebileceği ve farklı duygusal ve psikolojik ihtiyaçları olan bireyler için faydalı olabileceği düşünülmektedir. Özellikle tekrarlayan davranışlar, sosyal izolasyon ve iletişim zorlukları gibi sorunlar yaşayan otizmlili çocuklarda, sanat terapisi önemli bir iyileşme sağlayabilmektedir. Türkiye’de sanat terapisi uygulamaları, son yıllarda giderek artan bir ilgiyle kullanılmaktadır.

BÖLÜM 1: OTİZM VE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU (OSB)

Otizm, erken çocukluk döneminde başlayan ve bireyin sosyal etkileşim, iletişim, davranış ve sınırlı ilgi alanlarıyla karakterize edilen nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bu belirtilerin bireyler arasında farklı derecelerde ve şekillerde ortaya çıkması nedeniyle "spektrum" olarak adlandırılır. Her bireyin otizm deneyimi benzersizdir; bu nedenle belirtiler ve zorluklar kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Otizm, tıpkı bir parmak izi gibi her bireyde farklı şekilde kendini gösterebilir; bu nedenle belirtiler bireysel olarak değişim göstermektedir (Eyüboğlu, 2020).

- **Otizm Türleri ve Karşılaştırılması**

Otizm spektrum bozukluğu, farklı türlerde sınıflandırılabilir. Bunlar arasında Klasik Otizm, Asperger Sendromu, Rett Sendromu ve Desentregatif Bozukluk gibi farklı formlar bulunmaktadır. Bu türlerin her biri, kendine özgü özellikler ve belirtiler göstermektedir. Aşağıda bu türlerin karşılaştırmalı bir tablosu yer almaktadır:

Tablo 1: Otizm Türleri ve Karşılaştırması

Özellikler	Klasik Otizm	Asperger Sendromu	Rett Sendromu	Desentregatif Bozukluk
Yaş Başlangıcı	18-24 ay civarı	Genellikle 3 yaş sonrası	Genellikle 6-18 ayda başlar	2 yaş civarında görülür
Dil Gelişimi	Gelişimsel gecikmeler görülür	Dil gelişimi genellikle normaldir	Dil kaybı yaşanabilir	Dil kaybı yaşanır
Sosyal Beceriler	Sosyal etkileşimde belirgin zorluklar	Sosyal zorluklar, fakat genellikle normal zekâ	Sosyal becerilerde gerileme	Sosyal gerileme ve gelişim kaybı
Davranışlar	Tekrarlayan ve sınırlı davranışlar	Tekrarlayıcı davranışlar olabilir	Hareket gerilemesi ve kas spazmları	Sınırlı ve tekrar eden davranışlar

Zihinsel Yetenekler	Zihinsel gelişim değişken olabilir	Genellikle normal ya da üstün zekâ	Zihinsel gerilik görülür	Zihinsel gerilik yaygındır
Motor Beceriler	Motor becerilerde sorun olabilir	Genellikle motor becerilerde sorun yoktur	Motor becerilerde belirgin gerileme	Motor becerilerde kayıp olabilir

Klasik Otizm: Klasik otizm, otizm spektrum bozuklukları arasında en çok rastlanan alt türlerden biridir. Bu türde, çocuklar genellikle 18-24 aylık dönemde sosyal iletişim ve dil gelişiminde belirgin gecikmeler göstermeye başlarlar. Ayrıca, sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar sıkça görülür. Bu belirtiler, çocuğun sosyal etkileşim ve iletişim kurma becerilerinde ciddi güçlükler yaşamasına neden olur (Eyüboğlu, 2020).

Asperger Sendromu: Asperger sendromu, dil gelişimi genellikle normal veya üstün olan, ancak sosyal etkileşimde belirgin güçlükler yaşayan bir nörogelişimsel bozukluktur. Bu bireyler, sosyal kuralları anlamada ve uygulamada zorluklar yaşayabilirler. Asperger sendromu, otizm spektrum bozukluğunun bir alt türü olarak kabul edilir ve genellikle yüksek işlevsel düzeyde bireylerde görülür. Bu durum, bireylerin günlük yaşamlarında bağımsızlıklarını sürdürmelerine olanak tanır, ancak sosyal etkileşimdeki zorluklar yaşam kalitelerini etkileyebilir (Akmanoğlu, 2020).

Rett Sendromu: Rett sendromu, çoğunlukla kız çocuklarında görülen nadir bir nörogelişimsel bozukluktur. Bebekler genellikle ilk 6–18 ay arasında normal bir gelişim süreci gösterir; ancak bu süreci, kazanılmış becerilerin kaybıyla karakterize edilen bir gerileme dönemi izler. Bu dönemde özellikle el becerilerinde kayıplar, konuşma yetisinin azalması veya tamamen kaybı, yürümede zorluk ve karakteristik el hareketleri gözlemlenir. Tanı, klinik belirtilere dayanarak konulmakta; genetik analizler ise tanıyı desteklemektedir (Akkuş ve Utine, 2016).

Desentregatif Bozukluk: Çocuklukta normal gelişim gösteren bir çocuğun, genellikle 2 yaşından sonra sosyal, dil ve motor becerilerinde belirgin bir gerileme yaşadığı nadir bir nörogelişimsel bozukluktur. Bu bozuklukta, çocuk daha önce kazandığı becerileri kaybeder ve iletişim ile sosyal etkileşimde önemli sorunlar ortaya çıkar (Köroğlu, 2014).

1.1. Otizmin Tanımı ve Nedenleri

Erken çocukluk döneminde başlayan ve bireyin sosyal etkileşim, iletişim becerileri ve tekrarlayıcı davranışları üzerinde belirgin etkileri olan Otizm spektrum bozukluğu (OSB), nörogelişimsel bir bozukluktur (Baykoç, 2011). Otizm, erken çocukluk döneminde başlayan ve bireylerin sosyal etkileşim, iletişim, davranış ve sınırlı ilgi alanlarında belirgin güçlükler yaşadığı nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireylerde farklı derecelerde ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkan nörogelişimsel bir durumdur. Her bireyin OSB deneyimi kendine özgü olup, belirtiler ve zorluklar kişiden kişiye değişiklik gösterir. OSB genellikle doğum öncesi, doğum sırasında veya erken çocukluk döneminde belirtilerini gösterir ve genetik, biyolojik ile çevresel faktörlerin etkileşimi sonucu gelişir. Erken tanı ve uygun müdahalelerle, OSB'li bireylerin yaşam kalitesinin artırılması ve toplumsal uyumlarının desteklenmesi mümkündür (Eyüboğlu, 2020). Otizmin nedeni net bir şekilde bilinmemekte ve bulunamamaktadır ancak genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıktığı düşünceleri oldukça fazladır. Genetik faktörler, otizmin gelişiminde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, çevresel etmenler ve gebelik sırasında yaşanan bazı komplikasyonlar da otizm gelişimine sebep olabilmektedir. Yapılan araştırmalar, otizmin gelişiminde aşağıdaki temel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bunlardan birisi otizm ile ilgili yapılan genetik araştırmalar incelendiğinde, bozukluğun kalıtsal bir yönü olduğu da ortaya koymaktadır. Özellikle tek yumurta ikizleri üzerinde yapılan çalışmalar da otizmlili bireylerin kardeşlerinde de benzer semptomların görülme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Çeşitli genetik mutasyonların ve kromozomal anomalilerin otizme yol açabileceği düşünülmektedir. Bir diğeri ise otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde, beynin yapısal ve işlevsel farklılıklarının duygusal ve sosyal beceriler üzerindeki etkileri sıklıkla araştırılmaktadır. Duyusal işleme farklılıklarının, sosyal bilişsel süreçlerle yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir; özellikle duyusal uyarıcıları işleme biçimi, bireyin sosyal etkileşimde bulunmasını, duygusal ifadeleri anlamasını ve yanıt vermesini belirgin şekilde etkilemektedir. Örneğin, Ege Üniversitesi'nden yapılan bir çalışmada, otizmlili bireylerin hem duyusal işleme hem de sosyal bilişsel becerilerinde görülen farklılıkların, beyindeki ilgili motor ve assosiasyon alanlarının işleyişiyle bağlantılı olduğu raporlanmıştır (Köse, 2024). Bu bulgular, otizmlili bireylerin sosyal ve duygusal işlevlerini destekleyen müdahalelerin, duyusal süreçleri de göz önünde bulundurarak tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Bunların yanı sıra genetik yatkınlığın yanı sıra çevresel faktörlerin de otizmin ortaya çıkışında etkili olduğu düşünülmektedir. Gebelik sırasında annenin maruz kaldığı toksik maddeler, enfeksiyonlar ve beslenme yetersizlikleri otizm riskini arttırabilmektedir. Ayrıca bazı araştırmalar incelendiğinde bağışıklık sistemi ile ilgili var olan

problemlerin ve metabolik hastalıkların da otizmin gelişimine katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Özellikle otoimmün hastalıkların varlığı, bağışıklık sisteminin sinir sistemi üzerindeki etkileri nedeniyle otizm belirtilerini tetikleyebilmektedir. Sonuç olarak ele aldığımız zaman görülmektedir ki, otizm spektrum bozukluğu çok yönlü bir durum olmakta olup -bir nevi yelpaze gibi düşünebiliriz -genetik yatkınlık, nörobiyolojik farklılıklar ve çevresel etkenlerin etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak bu faktörlerin her bireyde farklı farklı şekillerde etkili olduğunun ve otizmin kesin olarak nedenlerinin hala tam olarak anlaşılamadığı unutulmamalıdır.

1.2. Otizm Belirtileri

Asperger sendromu, dil gelişimi genellikle normal veya üstün olan, ancak sosyal etkileşimde belirgin güçlükler yaşayan bir nörogelişimsel bozukluktur. Bu bireyler, sosyal kuralları anlamada ve uygulamada zorluklar yaşayabilirler. Asperger sendromu, otizm spektrum bozukluğunun bir alt türü olarak kabul edilir ve genellikle yüksek işlevsel düzeyde bireylerde görülür. Bu durum, bireylerin günlük yaşamlarında bağımsızlıklarını sürdürmelerine olanak tanır, ancak sosyal etkileşimdeki zorluklar yaşam kalitelerini etkileyebilir (Akmanoğlu, 2020).

1.2.1. Sosyal İletişim ve Etkileşimde Bozukluklar

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), bireylerin sosyal etkileşim, iletişim ve davranışlarında belirgin güçlükler yaşadığı nörogelişimsel bir bozukluktur. Bu güçlükler arasında göz teması kurmada zorluk, karşılıklı iletişimde sınırlılıklar ve başkalarının duygusal ifadelerini anlama gibi sorunlar yer almaktadır. Dil gelişimi açısından, bazı OSB'li bireyler hiç konuşamayabilirken, bazıları geç konuşmaya başlayabilir ve ekolali (taklitçi konuşma) gibi dil bozuklukları gösterebilirler. Bu belirtiler, bireylerin sosyal yaşamlarını ve eğitim süreçlerini olumsuz etkileyebilir (Ökcün-Akçamuş, 2016). Bu durumlara bağlı olarak bazı belirtiler öne çıkmaktadır. Bunlardan bahsetmek gerekirse; göz teması kurma ve yüz ifadesi kullanmada zorluklar, otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sosyal etkileşim sorunlarında oldukça yaygın gözlemlenen durumlardır. Örneğin, yüz ifadelerini tanıma becerileri üzerine yapılan bir çalışma, otizm fenotipi taşıyan bireylerin özellikle korku ve öfke gibi ifadeleri nörotipik bireylere kıyasla daha geç tanıdıklarını ve tanıma süresinin daha uzun olduğunu ortaya koymuştur (Türk Höl, 2021). Bu tür güçlükler, bireylerin sosyal ortamlarda iletişim kurmasını ve karşısındakinin duygusal durumlarını doğru yorumlamasını zorlaştırmaktadır. OSB'li bireylerde karşılıklı konuşmalar yani iletişimi başlatma, sürdürme ve duygusal paylaşımlarda bulunma durumlarında güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Otizmli bireyler, başkalarının duygularını anlamada da bir hayli zorluk çekmektedirler. Empati becerileri neredeyse yoktur

ve OSB’li bireyler, beden dili, yüz ifadeleri ve jestleri anlamada ve/veya kullanmada zorluklar yaşamaktadırlar. Ayrıca otizmli çocuklar, sosyal etkileşimde ve iletişimde güçlükler yaşayabilmektedir. Bozkurt ve Sunagül’ün (2016) araştırmasında, etkileşimli sosyal öyküler ve teknoloji destekli ortamların kullanıldığı müdahalelerin, otizmli öğrencilerin sosyal becerilerinde artış sağladığı görülmüştür. Bu durum, öğrencilerin akranlarıyla ilişkiler kurma, grup oyunlarına katılma ve sosyal ipuçlarını anlama gibi alanlarda daha başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır.

1.2.2. Sınırlı ve Tekrarlayıcı Davranışlar

OSB’li bireylerde sıklıkla sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar gözlemlenebilmektedir. Bu tür davranışlar, bireylerin çevresel uyaranları algılamalarını ve yanıt vermelerini etkileyebilmektedir. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sıkça görülen stereotipik hareketler arasında el çırpma, sallanma ve parmaklarla nesnelere odaklanma gibi tekrarlayıcı davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlar, çocukların çevresel uyaranlara uyum sağlamasında ve duygusal düzenlemelerinde rol oynayabilmektedir (Alpdoğan ve Sazak, 2023). Ayrıca, OSB’li bireylerde günlük rutinelere katı bağlılık görülmekte, alışılmış olan yol güzergahı veya etkinlik değiştiğinde bireylerin aşırı tepki göstererek huzursuz olmaları sık rastlanan bir durumdur. Duyusal hassasiyetler de bu bireylerde yaygın olup, ses ve ışık gibi çevresel uyaranlara karşı aşırı duyarlı olabilecekleri gibi, bazen de duyarsız kalabildikleri gözlemlenmektedir.

1.3. Otizmin Tarihçesi

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) kavramı, 20. yüzyılın başlarından itibaren psikiyatri ve eğitim alanlarında incelenmeye başlanmıştır. Terim, ilk olarak 1911 yılında Eugen Bleuler tarafından, şizofreni bağlamında “kendine dönüklük” anlamında kullanılmıştır. Günümüzdeki anlamıyla otizmin tanımlanması ise 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından yapılmıştır; Kanner, sosyal iletişim, davranış ve ilgi alanlarındaki farklılıkları sistematik olarak gözlemlemiştir. Kısa bir süre sonra Hans Asperger de benzer özellikler sergileyen çocukları incelemiş ve Asperger sendromu kavramını ortaya koymuştur. Zaman içinde otizm, farklı alt tiplerle sınıflandırılmış ve günümüzde “Otizm Spektrum Bozukluğu” olarak geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Türkiye’de de otizm üzerine yapılan çalışmalar ve alanyazın, hem tanı süreçlerinin hem de eğitim ve destek uygulamalarının gelişmesine katkı sağlamıştır (Susuz ve Doğan, 2020).

1.4. Otizm ile İlgili Kuramlar

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde yaşadıkları zorluklar ile tekrarlayıcı davranışlar gösterdikleri bir nörogelişimsel durumdur. Bu bozukluğun nedenleri ve gelişim süreçleri üzerine pek çok farklı kuram geliştirilmiştir. OSB, bilişsel, nörobiyolojik ve davranışsal açıdan çeşitli kuramsal yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan bir durumdur. Bu kuramlar, otizmin farklı yönlerini inceleyerek tanı koyma ve müdahale stratejilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

a) Bilişsel Kuramlar

Bilişsel kuramlar, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylerin sosyal etkileşim ve çevresel ipuçlarını yorumlama biçimlerinin, tipik gelişim gösteren bireylerden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Bu farklılığın temelinde, özellikle zihin kuramı becerilerinde yaşanan yetersizliklerin olduğu belirtilmektedir. Zihin kuramı, bireyin başkalarının duygu, düşünce, inanç ve niyetlerini anlama yetisi olarak tanımlanmakta ve sosyal uyumu önemli ölçüde etkilemektedir (Selimoğlu, 2023). OSB'li bireylerin yüz ifadelerini tanıma ve duygusal tepkileri anlamlandırma konusunda da güçlükler yaşadığı gözlemlenmiştir. Temel duygular olan mutluluk, öfke, üzüntü, korku ve şaşkınlık gibi ifadeleri ayırt etme becerilerinin sınırlı olması, sosyal iletişimi ve empati gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir (Dokur, 2014). Bu tür bilişsel ve duygusal kısıtlılıklar, otizmlili bireylerin başkalarının duygularını doğru bir şekilde değerlendirmelerini ve buna uygun tepkiler geliştirmelerini zorlaştırmakta; dolayısıyla sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme süreçlerinde çeşitli engeller oluşturmaktadır.

b) Teori- Yetersizlik Kuramı (Theory of Mind)

Otizmlili bireylerin sosyal etkileşimdeki zorlukları, zihin kuramı becerilerindeki eksikliklerle ilişkilendirilmektedir. Zihin kuramı, bireylerin başkalarının düşüncelerini, inançlarını, niyetlerini ve duygularını anlama yeteneğidir. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylerde bu becerilerde gelişimsel gecikmeler görülebilir, bu da sosyal etkileşimde zorluklara yol açabilir. Özellikle, OSB'li bireyler, başkalarının bakış açılarını anlamakta ve empati kurmakta güçlük çekebilirler. Bu bağlamda, zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi, OSB'li bireylerin sosyal becerilerini anlamak ve desteklemek için önemlidir. Örneğin, Selimoğlu'nun (2023) yaptığı araştırma, OSB'li çocukların zihin kuramı, duygu işleme ve pragmatik dil becerilerini incelemiştir. Araştırma, bu beceriler

arasındaki ilişkileri ve OSB'li bireylerin sosyal etkileşimdeki güçlüklerini anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır.

c) Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kuram, otizmi bireyin erken dönemde yaşadığı duygusal yoksunluk ve anne-baba ilişkilerindeki zorluklarla ilişkilendirmektedir. Freud'un kuramına dayalı olarak, otizmlili bireylerin içsel savunma mekanizmalarını ve sosyal dünyadan soyutlanmalarını açıklamaktadır. Otizmlili çocuklar erken dönemdeki bağlanma problemleri nedeniyle sosyal etkileşimde zorluk yaşamakta ve içsel bir izolasyona gitmektedirler (Çiftçi, 2021).

d) Biyolojik ve Genetik Kuramlar

Otizmin biyolojik ve genetik kuramları, bu bozukluğun sinirsel altyapısına odaklanır. Frith'e göre otizmlili bireylerde, genetik yatkınlık ve beyindeki yapı farklılıkları önemli rol oynar; özellikle sosyal etkileşimle ilgili sinirsel devrelerdeki işleyiş farkları, sosyal becerilerin gelişimini etkileyebilir. Bu kurama göre, otizm belirtileri genellikle erken çocuklukta ortaya çıkar ve bireylerin çevreleriyle sosyal iletişimde, duygusal ifadelerinde zorluk yaşamalarına neden olabilir (Frith, 2024).

e) Çevresel Kuramlar

Çevresel kuramlar, otizmin gelişiminde çevresel faktörlerin genetik yatkınlıkla birlikte önemli roller oynadığını savunmaktadır. Örneğin, *Otizm ve Çevresel İlişkiler: Derleme* adlı çalışmada, ağır metaller, hava kirliliği ve maruz kalınan çevresel kirleticilerin otizmin etiolojisine katkı sağlayabileceği ifade edilmektedir (Daharlı, Yılmaz ve Koşan, 2022). Bu derleme, aile dinamikleri ve erken yaşta kurulan çevresel etkileşimlerin de sosyal becerilerin ve dil gelişiminin şekillenmesinde belirleyici olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan, otizmlili bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkiler sadece bireysel gelişim açısından değil, toplumsal katılım ve iletişim becerileri açısından da kritik öneme sahiptir.

f) Zihin Kuramı Eksikliği

Zihin kuramı, bireylerin başka kişilerin düşüncelerini, niyetlerini ve duygularını anlama kapasitesini ifade etmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanılı bireylerde, bu kuramın gelişiminde belirgin eksiklikler olduğu görülmektedir (Keçeli Kaysılı, 2013). Özellikle başka insanların bakış açısını anlayamama, sosyal etkileşimlerde yetersizlik hissetme ve mizah ya da dolaylı ifadeleri kavramakta zorlanma gibi belirtiler, bu bireylerde yaygın olarak gözlemlenmektedir. Yapılan çalışma, otizmlili

çocukların zihin kuramı performanslarının normal gelişen akranlarına kıyasla farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

g) Yürütücü İşlevler Kuramı

Yürütücü işlevler, plan yapma, problem çözme, esnek düşünme ve dikkat sürdürme gibi bilişsel süreçleri içerir. Bu kurama göre, otizmlili bireylerde yürütücü işlevlerde belirgin eksiklikler tespit edilmiştir. Örneğin, OSB tanılı çocukların kardeşlerinde yapılan bir çalışmada, kontrol grubuna kıyasla işleyen bellekte gecikmeler, bilişsel esneklik ve tepki süresi gibi alanlarda anlamlı farklılıklar saptanmıştır (Fadiloğlu, 2019).

h) Zayıf Merkezi Uyum Kuramı

Zayıf Merkezi Uyum Kuramı, otizmlili bireylerin genelden çok ayrıntılara odaklanma eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Bu durum, büyük resmi algılamakta zorlanmalarına ve sosyal ipuçlarını kaçırmalarına neden olmaktadır. Örneğin, bir otizmlili bireyin bir sahnedeki bütünlükten çok, belirli renk veya desenlere odaklanması, bu kuramın bir göstergesi sayılmaktadır (Karaman ve Yılmaz, 2016).

i) Ayna Nöron Kuramı

Ayna nöron sistemi, bireylerin başkalarının davranışlarını ve duygularını anlamasına yardımcı olan sinir hücreleriyle ilişkilidir. Ayna nöronların otizmlili bireylerde zayıf çalıştığı ve bu durumun sosyal etkileşimdeki yetersizlikleri açıklayabileceği öne sürülmektedir (Harı vd, 2021). Bu kuram, otizmlili bireylerin yüz ifadelerini anlamakta ve taklit davranışlarını gerçekleştirmekte yaşadığı zorlukları biyolojik bir temele dayandırmaktadır.

j) Biyolojik ve Genetik Kuramlar

Otizmin genetik temelleri üzerine yapılan araştırmalar, bozukluğun kalıtsal yönünün güçlü olduğunu göstermektedir. İkiz ve aile çalışmaları, otizmin genetik geçişi hakkında önemli bulgular sunmaktadır. Bunun yanı sıra, hamilelik döneminde maruz kalınan çevresel faktörler, toksik maddeler ve ileri ebeveyn yaşının otizm gelişimiyle ilişkili olduğu öne sürülmektedir (Şener ve Özkul, 2013).

Sonuç olarak otizm spektrum bozukluğu üzerine geliştirilen farklı kuramlar, bozukluğun çok yönlü doğasını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Zihin Kuramı Eksikliği, Yürütücü İşlevler Kuramı, Zayıf Merkezi Uyum Kuramı ve Ayna Nöron Kuramı gibi psikolojik ve nörobiyolojik kuramlar, otizmin temel belirtilerine ışık tutmaktadır. Ayrıca, genetik ve çevresel faktörleri

inceleyen biyolojik kuramlar, otizmin ortaya çıkışında kalıtsal ve dış etkenlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

1.4.1. Kuramların Klinik Uygulamalara Yansıması

Klinik müdahalelerde otizmle ilgili kuramsal yaklaşımlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuramlar, müdahale ve tedavi yöntemlerinin temelini oluştururken; terapistlerin, öğretmenlerin ve ebeveynlerin otizmlili bireyleri daha iyi anlamalarına da katkı sağlar. Özellikle bilişsel kuram, otizmlili bireylerin sosyal etkileşimde yaşadığı zorlukları anlamlandırmada işlevseldir. Zihin kuramı çerçevesinde yapılan çalışmalar, otizmlili bireylerin başkalarının duygu ve düşüncelerini anlama becerilerinde yetersizlikler yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu yetersizlikler, sosyal beceri gelişimini ve sosyal ilişkilerin kalitesini doğrudan etkileyebilmektedir (Selimoğlu, 2023). Ayrıca, yüz ifadelerinden duyguları tanıma ve uygun sosyal yanıtlar verme gibi becerilerdeki eksikliklerin de sosyal etkileşimi sınırladığı görülmektedir (Dokur, 2014). Bu nedenle, kuramsal temelli yaklaşımlar, müdahale programlarının yapılandırılmasında yol gösterici olmaktadır. Ayrıca, psikanalitik kuramdan yararlanarak erken dönem bağlanma problemleriyle ilgili terapötik müdahaleler de yapılabilmektedir (Çiftçi, 2021). Kuramlar, özellikle terapi süreçlerinde, çocukların bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş müdahaleler geliştirilmesini sağlar.

1.5. Otizmlili Bireylerin Aile İlişkileri ve Sosyal Yaşam

Otizmlili çocukların aileleri, çocuklarının sosyal becerilerindeki eksiklikleri anlamak ve bu eksikliklere uygun eğitim yöntemlerini belirlemek gibi önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, otizmlili bireylerin iletişim becerilerindeki güçlükler, ailelerin çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmalarını engelleyebilir. Bu durum, aile içindeki stres seviyelerinin artmasına ve ebeveynlerin duygusal yüklerinin ağırlaşmasına yol açabilir. Yapılan araştırmalar, özellikle annenin üzerindeki duygusal yükün daha fazla olduğunu göstermektedir. Ailelerin, çocuklarının otizmlili olduğunu kabul etmeleri ve buna uygun bir eğitim ve terapi planı geliştirmeleri genellikle zaman alıcı bir süreçtir (Yüksel ve Tanrıverdi, 2019). Ebeveynler, çocuklarının günlük yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkabilmek için toplumsal destek arayışına girerken, toplumun otizmlili bireylere duyarsız kalması, bu desteği almalarını zorlaştırabilir. Bu bağlamda, otizm konusunda toplumsal farkındalığın artırılması ve ailelere destek sağlanması büyük bir önem taşır. Ayrıca, aile üyelerinin (kardeşler, büyükanneler, büyükbabalar vb.) bu süreçte önemli roller üstlendikleri gözlemlenmektedir. Bu nedenle, aile dinamiklerinin güçlendirilmesi, otizmlili bireylerin toplum içinde entegrasyonlarını kolaylaştıran

bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Sosyal beceriler ve etkileşim açısından değerlendirildiğinde, otizmlili bireylerin sosyal iletişimde yaşadıkları zorluklar ailelerin en yaygın karşılaştığı durumlardan biridir. Okul öncesi yaş grubundaki çalışmalar, bu çocukların göz teması kurmak, duygusal ifadeleri anlamak ve sosyal oyunlara katılmakta güçlük çektiğini ortaya koymaktadır. Bu güçlükler, aile-çocuk iletişimini zorlaştırabilir. Ancak sosyal beceri öğretim müdahaleleri, bu alanlarda olumlu gelişmeler sağlamaktadır; örneğin Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Sosyal Beceri Öğretim Müdahaleleri çalışmasında bu tür müdahaleler, çocukların sosyal etkileşim becerilerinde anlamlı ilerleme göstermiştir (Güven ve Diken, 2014). Ailelerin çocuklarının eğitim sürecine aktif biçimde katılması, özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal becerilerin gelişimini desteklemede büyük önem taşımaktadır. Ebeveynlerin, çocuklarının sosyal etkileşim becerilerini gözlemleyip bu becerileri güçlendirmeye yönelik stratejiler geliştirmesi hem ev ortamında hem de günlük yaşamda öğrenmenin genellenmesini kolaylaştırmaktadır. Çocuğun ilgi alanlarına uygun olarak planlanan oyun temelli etkinlikler, etkileşim kurma ve iletişim becerilerini geliştirmede etkili bir araç olabilmektedir. Ayrıca ailelerin, süreç boyunca uzmanlardan rehberlik alması ve eğitimsel uygulamalara tutarlı bir şekilde katılım göstermesi, çocukların sosyal gelişiminde sürdürülebilir ilerleme sağlamaktadır (Güven ve Diken, 2014). Sosyal destek ve eğitim; otizmlili bireylerin ailelerinin en çok ihtiyaç duyduğu destek, toplumdan gelen sosyal destek ve özel eğitim hizmetleri sayılmaktadır. Toplumda otizm hakkında farkındalık yaratılması, ailelerin daha iyi bir sosyal destek ağına sahip olmalarını sağlamaktadır. Sosyal beceriler ve etkileşim açısından bakıldığında, otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sosyal iletişimde yaşadıkları güçlükler, ailelerin en çok karşılaştığı sorunlardan biridir. “Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuğa sahip aileler için geliştirilen aile eğitim programının çocukların eğitiminde aile katılımının etkisi” adlı doktora tezi bulgularına göre, aile eğitimi programına katılan ebeveynler, göz teması, sosyal oyunlara katılım ve duygusal ifadeleri anlama gibi alanlarda çocuklarında gelişme gözlemlemişlerdir (Vosough Matin, 2022). Bu durum, ailelerin çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim kurma kapasitesini artırmakta; ayrıca erken müdahale ve eğitim programlarının sosyal becerilerin geliştirilmesinde kritik rol oynadığı ortaya konmaktadır. Otizmlili bireylerin ailelerinde psiko-duygusal durum ele alındığında, özellikle annelerin yüksek düzeyde psikolojik stres yaşadığı görülmektedir. Aileler, çocuklarının eğitim süreçlerini takip ederken aynı zamanda kendi duygusal ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmalıdır. Yapılan araştırmalar, otizmlili çocuk sahibi ailelerin depresyon, kaygı ve stres gibi psikolojik sorunlarla daha sık karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailelerin psikolojik destek alması sağlıklı aile yapısının korunmasına

katkı sağlamaktadır. Psiko-destek grupları, ailelerin karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

1.6. Otizmlı Bireyler İçin Eğitim Yöntemleri ve Uygulamalar

Herkesin eğitim hakkı bulunduğu gibi otizmlı bireylerin de eğitim hakkı bulunmaktadır. Otizmlı bireylerin eğitim süreçleri, onların bireysel ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ve özelleştirilmiş olan programlar dahilinde desteklenmektedirler. Otizm genel olarak her bireyde farklı derecelerde ve farklı biçimlerde görülse de yani her birey biricik olarak ele alınmış olsa da otizmlı çocukların gelişimsel ihtiyaçları ve öğrenme biçimleri ele alındığında geleneksel eğitim yöntemlerinden farklı olmaktadır. Bu nedenledir ki, otizmlı bireylerin düzenli olarak özel eğitim yaklaşımları, bireysel eğitim planları (BEP) ve özel terapilerle, rehabilitasyonlar ile desteklenmesi oldukça önemli görülmektedir.

Otizmlı kişilerin eğitimlerinde kullanılmakta olan yaklaşımlar kişilerin ihtiyaçlarına göre farklılık oluşturmaktadırlar. Dünya genelinde otizmlı çocuklar için uygulanmakta olan davranışsal eğitim, gelişimsel eğitim ve iletişimsel eğitim olarak farklı eğitim yaklaşımları arasında gösterilmektedir.

- a) **Davranışsal Yaklaşımlar:** Otizmlı bireylerin eğitiminde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri davranışsal yaklaşımlardır. Bu yaklaşım, çocuğun istendik davranışlarını olumlu pekiştirme teknikleriyle öğrenmesini sağlamayı amaçlar. En çok bilinen davranışsal eğitim yöntemi ise Uygulamalı Davranış Analizi (ABA) yöntemidir. ABA, çocukların sosyal, iletişimsel ve bilişsel becerilerini geliştirmek ve olumsuz davranışları azaltmak için sistematik ve yapılandırılmış bir yaklaşımdır. Bu yöntemde, çocuklara küçük ve yönetilebilir görevler verilerek, her başarılı adım ödüllendirilerek pekiştirilir. Türkiye’de yapılan çalışmalar da ABA yönteminin otizmlı çocuklarda olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir (Koldaş ve Şahin, 2023). Gelişimsel Yaklaşımlar: Otizmlı çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek amacıyla çeşitli müdahaleler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar arasında DIR/Floortime modeli önemli bir yer tutmaktadır. Bu model, çocuğun bireysel gelişim düzeyine uygun olarak tasarlanmış oyun ve etkinliklerle sosyal, duygusal ve bilişsel becerilerin gelişimini hedefler. Ayrıca, model aile katılımını teşvik ederek terapötik sürecin etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Yapılan derleme çalışmaları, gelişimsel yaklaşımların otizmlı çocukların sosyal becerilerinde anlamlı ilerlemeler sağladığını göstermektedir (Türker, Şen ve Sazak, 2020).

b) İletişimsel Yaklaşımlar: Bildiğimiz üzere otizmlili bireylerin en çok zorlandığı alanlardan birisi de kuşkusuz iletişim konusu olmaktadır. İletişimsel yaklaşımlar, dil ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik stratejiler sunmaktadır. Alternatif ve destekleyici iletişim (AAC) yöntemleri, dil gelişimi gecikmiş olan veya hiç gelişmemiş olan otizmlili çocuklar için önemli bir araç sayılmaktadır. Bu yöntemler, işaret dilinden, resim kartlarına ve teknolojik cihazlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri için farklı yöntemler geliştirilmektedir. Araştırmalar, AAC uygulamalarının otizmlili bireylerin iletişim becerilerini artırmada etkili olduğunu göstermektedir (Odluyurt vd., 2018).

1.6.1. Eğitim Ortamları

Otizmlili olan bireylerin eğitim süreçleri genellikle özel eğitim okullarında veya kaynaştırma sınıflarında gerçekleştirilmektedir. Her iki eğitim ortamının da avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Özel eğitim okullarında otizmlili bireyler küçük sınıflarda gerçekleştirilmekte olan eğitimler ile daha bireyselleştirilmiş bir eğitim almaktadır ve bu bazı zamanlarda daha da etkili sayılabilmektedir. Bu okullardaki öğretmenler özel olarak hazırlanmış olan otizmlili bireylerin bireysel ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde hazırlanan özel eğitim materyallerini ve yöntem tekniklerini kullanarak derslerini işlemektedirler. Fakat bireylerin sosyal becerilerinin gelişimini sınırlandıran bu etkileşim türü en büyük zorluklardan biri olarak sayılmaktadır. Otizmlili çocuklar için açılan bu sınıfların mevcudu resmîyette dört kişiyi geçmemektedir. Otizmlili bireyler, kaynaştırma eğitim programları kapsamında genel eğitim sınıflarında eğitim alma hakkına sahiptir. Bu süreçte, özel eğitim öğretmenleri ve diğer destek personelinin iş birliği ile otizmlili öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun eğitim ortamları oluşturulmaktadır. Kaynaştırma eğitimi, otizmlili bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve akranlarıyla etkileşim kurmalarına olanak sağlar. Ancak, eğitimcilerin otizmlili bireylerin bireysel farklılıklarını doğru analiz etmeleri ve eğitim programlarını bu ihtiyaçlara göre uyarlamaları gerekmektedir. Otizmlili çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının eğitim ve öğretim süreçlerine aktif olarak katılım sağlamaları, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim sürecine dahil olan ailelerin desteği, otizmlili çocukların öğrenme süreçlerini güçlendirmekte ve sosyal becerilerinin gelişimine katkı sunmaktadır. Ailelerin öğretmenler ve terapistler ile düzenli ve sürekli iletişim içinde olmaları, çocukların gelişimini destekleyecek etkili stratejilerin oluşturulmasına olanak vermektedir. Ayrıca, ailelerin eğitim sürecine dahil olması, çocukların ev ortamında öğrendiklerini pekiştirmelerine yardımcı olmakta ve böylece öğrenmenin kalıcılığı artmaktadır (Yazıcı ve Akman, 2018).

1.7. Otizmlı Bireyler İçin Erken Müdahale

Erken müdahale, otizmlı çocukların sosyal, iletişimsel ve bilişsel alanlardaki gelişimleri açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Araştırmalar, özellikle yaşamın ilk yıllarında başlatılan müdahale programlarının, çocukların sosyal etkileşim becerilerini geliştirdiğini ve çevreleriyle daha anlamlı ilişkiler kurmalarını sağladığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ailelerin sürece aktif katılımı ve otizmle ilgili doğru bilgilendirilmesi, erken müdahalenin etkisini artıran önemli faktörler arasında yer almaktadır (Türker, şen ve Sazak, 2020).

1.8. Eğitimde Teknoloji Kullanımı

Teknolojik gelişmeler, otizmlı bireyler için eğitimde önemli firsatlar sunmaktadır. Bilgisayar programları, mobil uygulamalar ve diğital oyunlar, otizmlı bireylerin becerilerini geliştirmede etkili araçlar olabilmektedir. Özellikle sosyal becerilerin geliştirilmesi ve dil öğrenme süreçlerinde, teknolojik araçlar büyük fayda sağlamaktadır. Teknoloji, dikkatli ve doğru şekilde kullanıldığı koşulda otizmlı bireylerin öğrenme süreçlerine olan ilgilerini artırmakta ve öğretme süreçlerini daha ilgi çekici hale getirmektedir (Odluyurt ve attık, 2018).

BÖLÜM 2: SANAT TERAPİSİ VE RESİM SANATI

2.1. Sanat Terapisinin Tanımı ve Temel İlkeleri

Sanat terapisi, bireylerin kendilerini açıkça ifade edebilmelerini sağlamak, psikolojik iyilik hallerini desteklemek ve bilişsel-duygusal gelişimlerini teşvik etmek amacıyla sanatsal süreçlerin terapötik olarak kullanıldığı bir müdahale yöntemidir. Bu terapi yöntemi, sanatın yaratıcı gücünden yararlanarak bireylerin iç dünyalarını keşfetmelerine, geçmişte yaşadıkları travmaları işlemlemelerine ve sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Özellikle duygularını sözel olarak ifade etmekte zorlanan bireyler için sanat terapisi, etkili bir iletişim ve kendini ifade aracı olarak önem taşımaktadır ((Bostancıoğlu ve Kahraman, 2017). Temel ilkelerine baktığımız zaman sanat terapisi, bireylerin içsel dünyalarını keşfetmesini destekleyen bir çerçeve sunmaktadır. Bahsedilen ilkelerden biri sanatın bir iletişim aracı olarak kullanılmasıdır. Sözel iletişimin sınırlı olduğu durumlarda, bireylerin duygularını çizim, boyama, heykel veya diğer sanatsal formlar aracılığıyla ifade etmeleri sağlanmaktadır. Bir diğer temel ilke ise, sürecin son üründen daha önemli olmasıdır. Sanat terapisinde bireyin oluşturduğu eserin estetik değeri değil, yaratım sürecinde yaşadığı deneyim ve bu süreçte ortaya çıkan duygular ön planda olmaktadır.

Sanat terapisi, farklı yaş grupları ve psikolojik ihtiyaçlara yönelik çeşitli teknikler içerir. Bunlar arasında yönlendirilmiş sanat çalışmaları, serbest çizim ve sembolik anlatımlar öne çıkmaktadır. Sanat terapisti, bireyin kendini güvende hissetmesini sağlamak, sanatsal süreç boyunca rehberlik etmek ve yorumlama aşamasında destek sunmak gibi önemli rollere sahiptir. Özellikle çocuklarla çalışırken, terapistler spontane ifadeyi teşvik eden teknikleri tercih etmektedir. Bu yaklaşım, çocukların duygusal dünyalarını daha özgürce ifade etmelerine ve terapötik sürece daha etkin katılım sağlamalarına olanak tanır. Sanatın iyileştirici gücünü vurgulayarak, terapistin bu süreçteki rehberlik rolünün önemini belirtmektedir (Aydemir, 2011). Sanat terapisi, bireysel psikoterapinin yanı sıra grup terapilerinde de yaratıcı bir yaklaşım olarak etkili kullanılmaktadır. Grup ortamlarında katılımcılar hem sanatsal üretim yoluyla kendilerini ifade etme fırsatı bulmakta hem de sosyal etkileşim becerilerini geliştirmektedir. Örneğin, “Effects of Group Art Therapy Program to the Happiness, Tendency of Expressing Emotions and Difficulties of Emotion Regulation in Adolescents” adlı çalışmada, grup sanat terapisi programına katılan ergenlerde mutluluk düzeyinde artış, duyguları ifade etme eğiliminde yükselme ve duygu düzenleme güçlüklerinde azalma saptanmıştır (Karataş ve Yavuz Güler, 2020). Bu temel ilkeler arasında; bireyin kendini özgürce ifade edebileceği bir

ortam sağlanması, yaratıcı sürecin desteklenmesi ve grup içi etkileşimlerin güçlendirilmesi yer almaktadır.

2.2. Sanat Terapisinin Tarihçesi

Sanat terapisi uygulamalarının kökeni, 20. yüzyıl başlarına ve özellikle psikoterapi ile sanatın kesiştiği alanlara kadar uzanır; bu yöntem, insanın ifade etmekte zorlandığı duygularını yaratıcı etkinlikler yoluyla dışavuruma dönüştürmesini sağlayarak hem ruhsal hem sosyal gelişimi desteklemeyi amaçlamıştır (Ergür, Ergür ve Ergür, 2021). Türkiye bağlamında ise sanat terapisi kavramı hâlâ görece yeni kabul edilmekte, “sanat eğitimi” ya da “hobi” düzeyinde algılanabilmektedir; bu durum terapötik sanat uygulamalarının yaygınlığı ile profesyonel kabulünü kısıtlamaktadır. Bu çerçevede geleneksel Türk sanatlarının (örneğin ebru, hat, tezhip) terapötik bağlamda değerlendirilmesi hem kültürel bütünselliğe hem de bireylerin duygusal ve sosyal becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilecek potansiyel bir yön olarak ön plana çıkmaktadır.

2.2.1. Psikanalitik Kuram ve Sanat Terapisi

Psikanalitik kuram, sanat terapisi teorisinin temel taşlarından biridir. Sigmund Freud’un bilinçdışı süreçlere dair görüşleri, sanat yoluyla bastırılmış duyguların semboller aracılığıyla dışa vurulabileceğini savunur. Bu bağlamda, sanat terapisi bireyin içsel çatışmalarını ve bastırılmış duygularını fark etmesine ve işlemeye yardımcı olur. Türkiye’de klinik ortamda yapılan bir çalışmada, bilinçdışı ruhsal süreçlerin, bilinç düzeyine çıkmayan psikolojik içeriklerle bağlantılı olduğu ve bu süreçlerin terapötik müdahalelerde dikkate alınmasının önem taşıdığı belirtilmiştir (Uçar Özsoy ve Gençöz, 2019). Bu perspektiften bakıldığında, sanat terapisi bireyin bilinçdışı süreçlerine dair farkındalığını artırmak ve içsel çatışmalarını çözmek için etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

2.2.2. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım ve Sanat Terapisi

Bilişsel-davranışçı terapi (BDT), bireyin düşünce kalıplarını fark etmesini ve bu kalıpların dönüştürülmesini hedeflerken, sanat terapisi bu sürece yaratıcı ve ifade edici bir boyut kazandırabilir. Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda, sanat terapisi ve BDT tekniklerinin bir arada kullanıldığı grup terapilerinin, bireylerin duygusal ifade becerilerini geliştirdiği ve psikolojik dayanıklılıklarını artırdığı gözlemlenmiştir. Bu tür yaklaşımlar, özellikle sosyal etkileşim ve duygusal düzenleme güçlükleri yaşayan otizmlili bireyler için destekleyici bir araç olabilir (Gökkaya ve ark., 2020). BDT’ye dayalı sanat terapisi uygulamaları özellikle travma

sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve kaygı bozuklukları gibi psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

2.2.3. Hümanist Yaklaşım ve Sanat Terapisi

Hümanist psikolojinin önde gelen temsilcilerinden Carl Rogers, bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde sanatın önemli bir araç olduğunu belirtmiştir. Rogers'ın “danışan merkezli terapi” yaklaşımı, sanat terapisinde bireyin kendini özgürce ifade edebileceği güvenli ve destekleyici bir ortam yaratılmasını ön planda tutar. Bu yaklaşım, terapötik sürecin bireyin öznel deneyimlerine saygı gösterilerek ilerlemesini sağlar ve sanat yoluyla kendini ifade etme, bireysel farkındalık ve iyileşme süreçlerine katkıda bulunur. Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi de sanat terapisinde uygulamalarında sıkça referans alınmaktadır. Maslow'a göre, bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacını karşılayabilmesi için yaratıcı süreçlere katılması önemlidir (Sağ, 2023).

2.2.4. Nöropsikolojik Temeller ve Sanat Terapisi

Sanat terapisinde, duygusal düzenleme becerileri üzerine olumlu etkileri olabilecek bir terapi yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Görsel sanat etkinliklerine dair bazı çalışmalar, sanatın amigdala, hipokampus ve prefrontal korteks gibi beynin duygu işleme bölgeleriyle ilişkili yapılarında değişiklik yaratabileceğini göstermektedir. Bu değişiklikler, bireylerin stresle başa çıkma stratejilerinin gelişmesine, duygusal deneyimlerini daha düzgün ifade edebilmelerine olanak sağlamaktadır. Böylece sanat terapisinde hem çocukların ruhsal dengesi için hem de aile içi duygusal anlayışın güçlenmesi açısından önemli bir müdahil olabilmektedir. Beyin temelli araştırmalar, otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sanat terapisinde yaratıcı etkinlikler yoluyla sosyal ve duygusal ifade becerilerinde gelişim gösterebildiklerini ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalarda, sanat terapisinde uygulamalarının otizmlili çocukların dikkat süresi, motor becerileri ve sembolik düşünme yeteneklerinde olumlu etkiler sağladığı belirtilmektedir (Kılıç ve Erdoğan, 2024).

Sanat terapisinde, tarihin her döneminde birçok kültürlerde ve bilimsel yaklaşımlar çerçevesinde biçimini almış çok yönlü bir terapi yöntemi olarak kabul görmektedir. Psikanalitik, bilişsel-davranışçı, hümanist ve nöropsikolojik yaklaşımlar sanat terapisinin teorik temelini oluşturmakta ve farklı bireysel ihtiyaçlara yönelik uygulanmasına olanak tanımaktadır. Özellikle otizmlili bireyler için sanat terapisinin nöropsikolojik temelleri üzerine yapılan araştırmalar, bu yöntemin çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminde önemli bir destekleyici araç olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Sanat Terapisinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Sanat terapisi, bireyin psikolojik iyilik halini desteklemek ve kendini ifade etmesine yardımcı olmak amacıyla çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanır. Bu yöntemler, bireyin ihtiyaçlarına ve terapötik hedeflere göre belirlenir. Sanat terapisi uygulamalarında kullanılan teknikler genellikle yapılandırılmış (yönlendirilmiş) veya serbest (yönlendirilmemiş) olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır (Kılıç ve Erdoğan, 2024). Yapılandırılmış tekniklerde belirli bir tema veya yönlendirme bulunurken, serbest tekniklerde bireyin tamamen özgür bir şekilde sanatını oluşturmasına izin verilmektedir.

Sanat terapisi yöntemleri, bireyin duygu ve düşüncelerini keşfetmesine, travmalarını işlemesine, kaygı düzeyini azaltmasına ve sosyal becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak şekilde tasarlanmış bulunmaktadır. Bu bağlamda, en yaygın kullanılan sanat terapisi teknikleri aşağıda ele alınmıştır.

2.3.1. Serbest Çizim ve Boyama Teknikleri

Serbest çizim ve boyama teknikleri, bireyin duygu ve düşüncelerini yönlendirilmeden özgürce ifade etmesini sağlar. Özellikle çocuklar, otizmlili bireyler ve travma yaşamış kişiler için bu teknikler, duygusal ifade ve rahatlama süreçlerinde etkili yöntemler olarak kabul edilmektedir. Kişi, kendini tamamen özgür hissederek içsel dünyasını yansıtabilir ve bilinçdışı unsurlar sanatsal süreç içinde açığa çıkabilir. Sanat terapisinde kullanılan boyama teknikleri, bireyin duygusal ifadesini güçlendirmeye ve içsel dünyasını dışa vurmasına olanak tanır. Parmak boyama, özellikle çocuklarda motor becerileri geliştirmek ve duygusal ifadeyi teşvik etmek amacıyla tercih edilirken; su boyası ve pastel boyama, yumuşak geçişlere olanak tanıdığı için bireyde duygusal rahatlamayı destekler. Ayrıca mandala çizimi, bireyin içsel denge kurmasını ve farkındalık kazanmasını sağlamada etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Taşkesen, Genç ve Daniş, 2023).

2.3.2. Kolaj ve Kes-Yapıştır Teknikleri

Kolaj, farklı materyallerin bir araya getirilerek oluşturulduğu yaratıcı bir sanat tekniğidir. Gazete, dergi, renkli kâğıt ve dokuların kullanıldığı kolaj çalışmaları, bireylerin duygularını ifade etmelerine ve travmatik yaşantılarını sanat yoluyla işlemelerine olanak sağlar. Bu teknik, özellikle duygusal farkındalık geliştirme, bilişsel süreçlerin desteklenmesi ve problem çözme becerilerinin artırılması amacıyla uygulanmaktadır (Aydemir, 2011).

2.3.3. Kil ve Heykel Çalışmaları

Kil ve heykel çalışmaları, bireyin sanatsal sürece dokunsal olarak katılmasını sağlar. Örneğin, “Heykel ve Sanat Terapisi” adlı tez çalışmasında kil benzeri plastik materyallerle yaratım süreci kullanılan sanat terapisi seanslarının, çocukların sözel olarak ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerini dışa vurmaya kolaylaştırdığı; diyalog kurma, yardımlaşma ve sosyalleşme becerilerinde gözle görülür gelişmeler sağladığı görülmüştür (Kar, 2011).

2.3.4. Maskeler ve Sembolik Anlatım Teknikleri

Maskeler, sanat terapisi uygulamalarında bireyin iç dünyasını ifade etmesine olanak sağlayan önemli araçlardır. Kişi, maske yapımı sürecinde bilinçdışı duygularını ve kimlik algısını keşfedebilir. Bu teknik, bireyin duygusal farkındalığını artırırken aynı zamanda benlik algısını güçlendirmeye katkıda bulunur (Sağ, 2013).

2.3.5. Sanat Günlüğü (Art Journal) Teknikleri

Sanat terapisi, otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda duygusal ifade ve düzenleme becerilerinin gelişimine katkı sağlayan etkili bir yöntemdir. Sanat günlüğü veya yaratıcı ifade teknikleri, çocukların içsel duygularını dışa vurabilmelerine olanak tanırken, bu süreç sosyal ve duygusal becerilerinin gelişmesini destekler. Sanat terapisi uygulamalarının otizmli çocuklarda kaygı düzeylerini azalttığı, duygusal farkındalıklarını artırdığı ve sosyal iletişim becerilerini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Bu tür müdahaleler, çocukların stres yönetimi, duygularını tanıma ve benlik algısını güçlendirme süreçlerinde önemli destek sağlamaktadır (Yıldız, 2021).

2.3.6. Grup Sanat Terapisi Teknikleri

Sanat terapisi hem bireysel hem de grup ortamlarında uygulanabilen çok yönlü bir terapi yöntemidir. Grup sanat terapisi uygulamalarında, katılımcılar birlikte sanat eserleri yaratırken iş birliği yapmayı öğrenir, kendi duygularını ve hikâyelerini sanat yoluyla ifade etme fırsatı bulur ve birbirlerinin çalışmalarına yapıcı geri bildirimlerde bulunarak sosyal etkileşim becerilerini geliştirirler. Bu yöntemler, bireyin ihtiyaçlarına göre serbest çizimden üç boyutlu modellere, maske yapımından sanat günlüğüne kadar çeşitlilik gösterir. Özellikle otizmli bireyler için sanat terapisi, iletişim becerilerinin güçlendirilmesi, duygusal ifade yeteneğinin artırılması ve sosyal etkileşimin desteklenmesi açısından önemli bir role sahiptir (Ersöz Ünal, 2006).

2.4. Resim Sanatının Sanat Terapisindeki Yeri

Sanat terapisi, psikolojik ve eğitsel alanlarda giderek daha fazla kabul gören bir yöntem olmasına rağmen, Türkiye’de henüz bağımsız bir meslek dalı olarak hukuki çerçevede tanımlanmamıştır. Bununla birlikte, sanat terapisine yönelik uygulamalar belirli yasal düzenlemeler içinde dolaylı olarak yer almakta ve çeşitli kurumsal yapılar tarafından desteklenmektedir.

2.4.1. Sanat Terapisinin Hukuki Statüsü ve Mevcut Düzenlemeler

Türkiye’de sanat terapisi henüz meslek olarak resmi tanım almamış olup, bu alanda çalışanlar çoğunlukla psikolog, psikiyatrist, özel eğitim öğretmeni ya da sanat eğitmeni gibi mesleki unvanlarla faaliyet göstermektedir. Bu durum, sanat terapistliği eğitimi almış bireylerin mesleklerini bağımsız bir şekilde icra etmelerini zorlaştırmaktadır. Sanat terapisi, özellikle özel eğitim, psikoterapi ve rehabilitasyon süreçlerinde destekleyici bir teknik olarak değerlendirilmektedir. Bakıldığı zaman aslında sanat terapisi doğrudan tanımlanmamış, yalnızca destekleyici bir unsur olarak ele alınmıştır.

2.4.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Sanat Terapisi

Türkiye’de özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, Millî Eğitim Bakanlığı’nın denetiminde faaliyet göstermekte olup, engelli bireylerin eğitim ve gelişim süreçlerini destekleyen çeşitli programlar sunmaktadır. Sanat terapisi, bu merkezlerde genellikle sanat eğitimi veya yaratıcı etkinlikler kapsamında uygulanmaktadır. Ancak, sanat terapisinin terapi odaklı bir yaklaşım olarak ele alınması konusunda hukuki bir çerçeve bulunmamaktadır. MEB tarafından belirlenen özel eğitim müfredatında sanatın çocukların duygusal, bilişsel ve motor becerilerini geliştirme amacıyla kullanılabileceği belirtilmiştir. Ancak, bu uygulamalar sanat terapisi standartlarına tam olarak uymamakta, daha çok sanat eğitimi niteliğinde olmaktadır.

2.4.3. Sağlık Bakanlığı ve Sanat Terapisi

Sağlık Bakanlığı, sanat terapisini bağımsız bir terapi yöntemi olarak tanımlamamakta, ancak ruh sağlığı ve özel eğitim alanlarında destekleyici bir teknik olarak kullanımına olanak sağlamaktadır. Türkiye’de bazı devlet hastaneleri ve özel kurumlarda sanat terapisi uygulamaları yürütülmekte olup, bu çalışmalar genellikle klinik psikologlar ve ilgili terapistler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bayramlı (2023) tarafından vurgulandığı üzere, Türkiye’de sanat terapisi uygulamaları hâlâ gelişim aşamasında olup, kurumsal ve yasal bir çerçeveye tam olarak oturmamıştır; dolayısıyla uygulamalar çoğunlukla pilot projeler ve bireysel girişimlerle

sınırlıdır. Bu durum, sanat terapisi mesleğinin Türkiye’de resmi olarak henüz tam anlamıyla tanınmadığını göstermektedir.

2.4.4. Üniversitelerde ve Akademik Alanda Sanat Terapisi

Türkiye’de sanat terapisi alanında akademik çalışmalar giderek artmakla birlikte, sanat terapisine yönelik bağımsız bir lisans veya yüksek lisans programı henüz bulunmamaktadır. Sanat terapisi, genellikle psikoloji, özel eğitim, güzel sanatlar ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık (PDR) bölümlerinde seçmeli ders olarak sunulmaktadır. Bazı üniversiteler, sanat terapisi üzerine sertifika programları düzenlemekte ve bu alanda akademik araştırmalara yer vermektedir. Ancak, sanat terapistliği mesleğinin resmî olarak tanınması için bu alanda daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4.5. Türkiye’de Sanat Terapisinin Tanınması İçin Gereken Düzenlemeler

Sanat terapisinin Türkiye’de resmi bir meslek olarak tanınabilmesi için çeşitli yapısal ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle, sanat terapistliği mesleğinin yasal bir statüye kavuşturulması ve Sağlık Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen profesyonel standartlara uygun olarak tanımlanması büyük önem taşımaktadır. Bu tanım hem mesleğin sınırlarını çizecek hem de uygulayıcıların sorumluluk alanlarını netleştirecektir. Bununla birlikte, sanat terapisi alanında eğitim veren lisansüstü programların veya uzmanlık kurslarının belirli akreditasyon kriterlerine göre denetlenmesi ve sertifikasyon sürecinin resmî olarak yapılandırılması gerekmektedir. Böylece hem uygulayıcıların nitelikleri güvence altına alınacak hem de hizmet alan bireylerin hakları korunacaktır. Ayrıca, sağlık ve eğitim sistemleri içerisinde sanat terapisinin uygulanabilirliğini artırmak adına ilgili mevzuatlarda özel düzenlemeler yapılmalı ve bu uygulamalara resmî bir statü kazandırılmalıdır. Bu sayede sanat terapisi, yalnızca destekleyici bir yöntem olarak değil, sistemli ve bütüncül bir müdahale yaklaşımı olarak kabul görecektir. Son olarak, bu alanda çalışan uzmanların mesleki haklarını koruyacak, etik kurallar çerçevesinde çalışmalarını sürdürebilmelerine imkân tanıyacak yasal dayanakların oluşturulması da mesleki güvence açısından gereklidir. Tüm bu adımların hayata geçirilmesi, sanat terapistlerinin daha güvenceli, denetlenebilir ve saygın bir meslek çatısı altında faaliyet göstermelerini sağlayacak; aynı zamanda bireylerin bu alandaki hizmetlere daha bilinçli ve güvenli şekilde erişimini mümkün kılacaktır.

2.5. Resim Sanatının Psikolojik ve Nöropsikolojik Etkileri

Sanat terapisi, Türkiye’de henüz bağımsız bir meslek dalı olarak tanımlanmamış olsa da çeşitli devlet kurumları ve projeler aracılığıyla dolaylı olarak desteklenmektedir. Devletin sanat

terapisine yönelik doğrudan bir finansal teşvik veya hukuki düzenlemesi bulunmamakla birlikte, özel eğitim, rehabilitasyon, kültürel sanat projeleri ve sosyal destek programları kapsamında sanat terapisi uygulamalarına yer verilebilmektedir.

2.5.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Destekleri

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, engelli bireyler ile özel gereksinimli çocukların toplumsal yaşama aktif katılımını desteklemek amacıyla çeşitli psikososyal destek programları yürütmektedir. Bu programlar kapsamında, sanatla ilişkili faaliyetlere de önemli ölçüde yer verilmektedir. Özellikle Engelli Destek Programları (EDES) aracılığıyla, sanat temelli projelere maddi ve lojistik destek sağlanarak, engelli bireylerin sosyal becerilerini geliştirmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve topluma daha kolay entegre olmaları hedeflenmektedir. Bu projeler, bireylerin yaratıcı yönlerini ortaya çıkarmalarına imkân tanırken aynı zamanda ruhsal iyilik hallerinin desteklenmesine de katkıda bulunmaktadır. Bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) ise, özellikle risk altındaki ve dezavantajlı çocuklara yönelik hizmet sunan kurumlardır. Bu merkezlerde uygulanan çeşitli etkinlikler arasında sanat temelli atölyeler de yer almakta, çocukların duygu ve düşüncelerini ifade edebilecekleri güvenli ortamlar oluşturulmaktadır. Her ne kadar bu çalışmalarda "sanat terapisi" kavramı resmi olarak geçmese de kullanılan yöntemlerin çoğu terapötik etkiler taşıyan sanatsal uygulamalardır. Resim, müzik, drama gibi yaratıcı araçlar aracılığıyla çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin desteklendiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, sanat etkinliklerinin resmi terminolojide "terapi" olarak adlandırılmasa bile, uygulamada psikososyal gelişimi güçlendirici ve iyileştirici bir işlev gördüğü açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu da sanatın, özellikle özel gereksinimli bireylerle yapılan çalışmalarda, destekleyici bir araç olarak ne denli etkili olabileceğini göstermektedir.

2.5.2. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Destekler

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli kurumlar, sanat terapisine doğrudan yer vermemekle birlikte, bu yaklaşıma oldukça yakın uygulamalar gerçekleştirmektedir. Özellikle özel eğitim okulları, rehberlik ve araştırma merkezleri (RAM) ile halk eğitim merkezleri, bireylerin gelişim süreçlerini desteklemek amacıyla sanatsal etkinliklere yer vermektedir. Bu kapsamda, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) çerçevesinde, özel gereksinimli çocukların eğitim süreçlerine sanatsal çalışmalar dâhil edilmekte ve bu sayede öğrencilerin hem akademik hem de duygusal gelişimlerine katkı sağlanmaktadır. Sanat etkinlikleri, çocukların kendilerini ifade etmelerine yardımcı olurken aynı zamanda dikkat, el-göz koordinasyonu ve ince motor

becerileri gibi alanlarda gelişim sağlamalarına da katkı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri, sanatsal etkinlikleri destekleyici araçlar olarak kullanmakta, resim, müzik ve drama gibi alanlardan faydalanarak öğrencilerin motivasyonunu artırmayı ve sosyal becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Ancak bu çalışmalar, resmi olarak "sanat terapisi" olarak adlandırılmamakta, daha çok eğitsel ve gelişimsel destek unsurları şeklinde değerlendirilmektedir. Ayrıca, Halk Eğitim Merkezleri de toplumun farklı kesimlerine yönelik sanat ve el sanatları kursları düzenlemektedir. Özellikle dezavantajlı bireyler için açılan bu kurslarda, katılımcıların psikososyal iyilik halleri gözetilmekte ve bazı terapötik yaklaşımların dolaylı olarak benimsendiği görülmektedir. Her ne kadar bu etkinliklerin temel amacı mesleki beceri kazandırmak ya da hobi edinmek olsa da bireylerin ruhsal açıdan rahatlamalarını ve sosyal etkileşim kurmalarını sağlayarak, dolaylı biçimde sanat terapisinin bazı faydalarını sunduğu söylenebilir. Bu örnekler, sanat terapisi uygulamalarının Türkiye’de çeşitli kurumlar tarafından farklı isimler ve amaçlarla dolaylı biçimde hayata geçirildiğini göstermekte, resmi statü kazanmamış olsa da sanatın iyileştirici gücünden faydalanıldığını ortaya koymaktadır.

2.5.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Destekleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı, sanatın toplumsal gelişimdeki rolünü vurgulayan çeşitli projelere destek vermektedir. Sanat terapisi adı altında doğrudan bir finansman sağlanmasa da sanatın psikolojik ve sosyal faydalarını öne çıkaran projeler için hibe ve teşvikler sunulmaktadır. Belediyeler, kültür merkezleri ve sanat atölyeleri aracılığıyla sanatsal etkinlikleri teşvik etmekte, bazı belediyeler sanat terapisine yönelik projeler başlatmaktadır.

2.5.4. Sağlık Bakanlığı Destekleri

Türkiye’de sağlık kurumlarında sanat terapisi uygulamaları henüz resmi psikoterapi veya rehabilitasyon protokolleri içinde yaygın olarak yer almamakla birlikte, bazı devlet hastaneleri ve ruh sağlığı merkezlerinde sanatla terapiye benzer etkinliklerin düzenlendiği bilinmektedir. Özellikle ruh sağlığı hastanelerinde, psikiyatri servislerinde resim ve diğer sanat aktiviteleri, hastaların duygusal ifade ve iyileşme süreçlerini desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca, kanser ve kronik hastaların bulunduğu palyatif bakım birimlerinde de sanat temelli programlar uygulanmakta ve bu programlar, hastaların psikososyal iyileşmelerine katkı sağlayan terapötik müdahaleler olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, otizm spektrum bozukluğu bulunan bireylerle yürütülecek sanat terapisi uygulamaları da iletişim becerilerinin gelişimini, duygusal farkındalığı ve sosyal etkileşimi destekleyici bir araç olarak kullanılabilir.

Görsel sanatlar aracılığıyla kendini ifade etme, otizmli bireylerin sözel olmayan iletişim yollarını güçlendirmekte ve duyuşal düzenleme süreçlerine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Bayramlı, 2023).

2.5.5. Avrupa Birliğı (AB) Fonları ve Uluslararası Destekler

Türkiye, sanat terapisine doğrudan finansman sağlamasa da Avrupa Birliğı projeleri ve uluslararası fonlar aracılığıyla sanat terapisini temelli projelere destek sunulabilmektedir. Örneğın: Erasmus+ Programı, özel eğitim ve engelli bireylerin rehabilitasyonu için sanat temelli projelere finansman sağlamaktadır. Sivil Toplum Destek Programları, sanat ve terapiyi birleştiren projeleri destekleyen fonlar sunmaktadır. Bu projeler kapsamında sanat terapisini uygulamalarına finansal destek sağlanabilmekte, ancak bu desteklerin sürdürülebilirliğı konusunda yapısal eksiklikler bulunmaktadır.

2.6. Sanat Terapisinde Resim Malzemeleri ve Uygulama Teknikleri

Sanat terapisini, dünya çapında farklı kültürlerde benzer terapötik faydalar sağlasa da her toplumun sanata, psikoterapiye ve rehabilitasyona bakışı farklıdır. Bu farklar, kültürel değerler, gelenekler ve toplumların sanatsal ifade biçimlerine verdikleri önemle şekillenir. Türkiye’de sanat terapisini de kültürel bağlamda farklı bir yer tutmaktadır. Bu başlık altında, Türkiye’deki sanat terapisine yönelik algılar, toplumun bakış açısı ve farklı kültürlerde sanat terapisinin otizmli çocuklara uygulanışı üzerinde durulacaktır.

2.6.1. Türkiye’de Sanat Terapisine Yönelik Algılar ve Toplumun Bakış Açısı

Türkiye’de sanat terapisini, genellikle geleneksel tedavi yöntemlerinden çok daha yeni bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu durum, özellikle sanatın psikoterapi alanındaki yeri ve önemi konusunda farkındalık eksikliğınden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de sanat terapisini genellikle daha çok "sanat eğitimi" veya "sanatla uğraşma" olarak algılanmaktadır. Çoğu zaman, sanat terapisini yerine, sanatsal faaliyetlerin eğlencelik ve eğitsel bir faaliyet olarak görülmesi yaygındır. Bu nedenle, sanat terapisini hakkındaki farkındalık ve profesyonel anlamda kabul, hala yeterince gelişmemiştir. Aileler tarafından nasıl algılandığına bakıldığında sanat terapisini genellikle “çocukların sanatsal yeteneklerini geliştirmek” amacıyla yaklaşmaktadır. Ancak, son yıllarda sanatın terapötik etkilerini fark eden bazı aileler, çocuklarının duyuşal ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla sanat terapisine yönelmektedir. Kültürel olarak baktığımız zaman özellikle kırsal kesimde, psikoterapi ve sanat terapisini gibi konularda toplumda hâlâ bazı ön yargılar bulunmaktadır. Sanat terapisini, psikolojik problemleri çözme amaçlı profesyonel bir hizmet olarak değil, bazen sadece bir zaman geçirme aktivitesi olarak

görülmektedir. Bu algıyı kırmak için eğitim ve farkındalık çalışmaları önem kazanmaktadır (Bayramlı, 2023).

2.6.2. Farklı Kültürlerde Sanat Terapisinin Otizmlı Çocuklara Uygulanışı

Dünya genelinde sanat terapisi, otizmlı bireylerin gelişim süreçlerinde sıklıkla kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Ancak, sanat terapisi uygulamalarının kültürel farklılıklar gösterdiği, özellikle uygulama şekillerinin ve terapötik malzemelerin kültüre göre değişebildiği de gözlemlenmektedir. Batı ülkelerinde, sanat terapisi daha yaygın ve kurumsal olarak kabul edilen bir terapötik yöntemdir. Bu kültürlerde, sanat terapisi genellikle psikoterapistler veya sanat terapistleri tarafından yönlendirilir ve bireylerin duygusal ifadelerinin açığa çıkmasına yardımcı olur. Otizmlı bireylerin duygusal ifade yetenekleri genellikle sınırlı olduğundan, sanat terapisi onlara kendilerini ifade edebilme fırsatı sunar. Asya kültürlerinde, sanat terapisi genellikle daha toplumsal bir yaklaşım sergileyerek grup terapileri şeklinde uygulanır. Özellikle Japonya ve Çin gibi ülkelerde, sosyal yapıya ve grup dinamiklerine önem verilerek, otizmlı bireyler sosyal beceriler geliştirmeye yönelik grup sanat terapilerine katılmaktadır. Ayrıca, doğa ile olan bağın sanat terapisi ile entegrasyonu da yaygın bir uygulamadır. Afrika'da sanat terapisi uygulamalarından bazıları, geleneksel sanat biçimlerinin psikolojik iyileştirme süreçlerinde yararlı olabileceğini göstermektedir. Örneğin, Etiyopya'da yürütülen bir çalışmada, yaratıcı sanat terapisi otizmlı çocukların sosyal becerilerinde; göz teması, taklit, kendini tanıma ve sosyal etkileşim gibi alanlarda gelişim sağlamıştır. Bu tür müdahaleler kültürel bağlama uygun olarak düzenlendiğinde, toplumsal uyum ve duygusal ifade açısından olumlu katkılar sunabilmektedir.

2.6.3. Türkiye'de Sanat Terapisinin Kültürel Uygulamaları

Türkiye'de sanat terapisi, çoğunlukla özel eğitim merkezleri, rehabilitasyon merkezleri ve sanat okulları gibi yerlerde uygulanan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu uygulamalar, Batı tarzındaki gibi kurumsal ve sistematik bir şekilde yürütülmemektedir. Türkiye'nin kültürel ve toplumsal yapısı, sanat terapisi uygulamalarını daha geleneksel bir çerçevede şekillendirmektedir. Geleneksel Türk sanatları ile özellikle ebru, tezhip ve minyatür gibi dallar hem kültürel değer taşıması hem de ince motor beceriler, dikkat ve sabır gerektirmesi nedeniyle otizmlı bireyler için terapötik bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu sanatlar, otizmlı çocukların duygusal bütünleme, el-göz koordinasyonu ve duygusal regülasyon süreçlerini destekleyici bir potansiyel sunmaktadır. Türk kültüründe hat sanatı, tezyinat ve ebru gibi geleneksel sanat dalları, özellikle otizmlı çocuklar için terapötik bir etkiye sahip olabilmektedir. Ebru ve minyatür sanatları hem el becerilerini hem de sabır ve dikkat gerektirdiği için otizmlı

bireylerin gelişimine yardımcı olabilecek sanat uygulamaları olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de sanat terapisinin uygulanması son yıllarda toplumun sanata yönelik ilgisinin artmasıyla birlikte daha görünür hale gelmektedir. Ancak sanatın terapötik bir yöntem olarak yaygınlaşması, kültürel farkındalık düzeyinin artırılması ve bu alana yönelik eğitimin güçlendirilmesi ile mümkün olabilecektir (Kürtüncü, Utaş Akhan, ve Çelik, 2014).

2.7. Sanat Terapisinin Psikososyal Etkileri

Sanat terapisi, sadece sanatsal üretim süreciyle değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal gelişim üzerine de etkiler bırakmaktadır. Özellikle otizmlili çocuklar için, sanat terapisi, iletişim becerilerini geliştirmek, duygusal ifadeleri güçlendirmek, özgüven kazandırmak ve sosyal becerileri artırmak gibi önemli psikososyal faydalar sağlar. Bu nedenle bu kısımda, sanat terapisinin otizmlili çocuklar üzerindeki psikososyal etkileri ele alınacaktır.

2.7.1. Otizmlili Çocuklarda Özgüven ve Duygusal İfade Üzerindeki Etkileri

Otizmlili bireyler çok sık düşük özgüven ve sosyal kaygı problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Sanat terapisi, düşük özgüven ve sosyal kaygı yaşayan bireyler için özellikle duygusal ifade becerilerini geliştirmelerine ve kendilerini daha rahat bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlamaktadır. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireyler, duygusal durumlarını anlamada ve ifade etmede çeşitli güçlükler yaşamaktadırlar. Bu bireyler, sosyal etkileşim ve iletişimde zorluklar nedeniyle duygusal ifadelerini sözel olarak aktarmakta güçlük çekebilirler. Sanat terapisi, bu bireylerin duygularını sözel olmayan yollarla dışa vurmalarına olanak sağlayan etkili bir yöntem olarak kabul görmektedir. Özellikle çizim, boyama ve heykel gibi yaratıcı süreçler, otizmlili bireylerin hissettiklerini dışa vurabilmelerini sağlamaktadır. Sanat terapisi, otizmlili çocukların kendilerini ifade etmeleri ve duygusal rahatlama sağlamaları için etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu süreç, yalnızca çocukların ruhsal iyilik hallerini değil, aynı zamanda bakım verenlerin—özellikle annelerin—çocuklarını daha iyi anlamalarına da katkı sağlar. Sanat yoluyla duygularını dışa vuran çocuklar, annelerinin çocuklarının içsel dünyalarına dair daha fazla bilgi edinmelerine olanak tanır; bu da anne-çocuk bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma biçimleri üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Sanat terapisi, otizmlili çocukların kendilerini ifade etmeleri için güvenli ve yaratıcı bir alan sunarak özgüven gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Bu süreçte çocuklar, sanatsal üretim yoluyla başarı duygusu yaşamakta, bu da benlik algılarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, terapötik ortamda verilen destekleyici geri bildirimler, çocukların potansiyellerini fark etmelerine ve duygusal dayanıklılıklarını artırmalarına yardımcı olmaktadır (Yılmaz ve Kahraman, 2023). Çocukların özgüvenlerinde gözlemlenen bu olumlu değişim, bakım verenlerin – özellikle

annelerinin – çocuklarına yönelik algılarını da dönüştürebilmektedir. Sanatsal üretim aracılığıyla çocuğun ifade becerileri ve yetkinliği görünür hale geldikçe, anneler çocuklarını daha yetkin ve başarılı bir birey olarak görmeye başlamakta; bu da annelerin bağlanma stillerine ve ebeveynlik rollerine olan güvenini artırabilmektedir. Otizmlili bireylerde, duygusal düzenleme genellikle zorluk arz etmektedir; bu bireyler duygularını tanıma, yönetme ve ifade etme gibi alanlarda destek gerektirmektedir. Grup sanat terapisi programları, bu düzenleme süreçlerine olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Örneğin, İstanbul'daki bir çalışmada, ergen yaş grubundaki otizmlili olmayan öğrenciler arasında uygulanan sanat terapisi programının duyguları ifade etme eğilimini artırdığı, duygusal düzenleme güçlüklerinde ise azalma gözlemlendiği bulunmuştur (Karataş ve Yavuz Güler, 2020). Bu tür terapötik süreçler, sadece çocukların duygusal denge kazanmasına yardımcı olmayıp, aile içi empati ve bağlanma süreçlerini de destekleyebilir; annenin çocuğunun duygusal tepkilerini daha iyi anlaması, stres düzeyini azaltarak hem çocuk hem de anne için iyileştirici bir etki sağlayabilir.

2.7.2. Sanat Terapisi ve Sosyal Beceri Gelişimi

Otizmlili bireyler, sosyal etkileşimlerde genellikle güçlük yaşamaktadırlar. Bu, onların arkadaşlıklar kurmalarını ve toplumsal bağlar kurmalarını zorlaştırmaktadır. Sanat terapisi, sosyal becerilerin gelişimine katkıda bulunmakta ve çocukların toplumsal uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu gelişim sürecine baktığımız zaman yalnızca çocuğun toplumsal uyumuna değil, aynı zamanda annenin çocuğuna yönelik toplumsal kaygılarının azalmasına da katkı sunabilmektedir. Çocuğun sosyal çevresiyle olumlu ilişkiler, annenin geleceğe dair umutlarını yeşertebilmekte ve ebeveynlik rolüne olan güveni pekiştirebilmektedir. Grup sanat terapisinde; grup halinde yapılan sanat terapisi, çocukların diğer çocuklarla etkileşim kurmalarını ve birlikte çalışarak iş birliği yapmayı öğrenmelerini sağlamaktadır. Grup çalışmaları, empati geliştirme, paylaşma ve başkalarıyla iletişim kurma gibi becerilerin kazanılmasına olanak vermektedir. Toplumsal katılım, sanat terapisi sürecinde çocukların sosyal kuralları öğrenmeleri ve sosyal normlara uyum sağlamaları için önemli bir fırsat sunar. Bu süreç, çocukların topluma daha sağlıklı bir şekilde entegre olmalarına katkı sağlamaktadır. İletişim becerilerine baktığımız zaman; otizmlili çocuklar, konuşmaya dayalı iletişim becerilerinde zaman zaman zorluk yaşamaktadırlar. Sanat terapisi, sözlü iletişim dışındaki alternatif yollarla iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Bu, çocukların kendilerini daha rahat ifade etmelerine yardımcı olur ve sosyal becerilerini geliştirmektedir (Bayramlı, 2023).

2.7.3. Sanat Terapisinin Psikolojik Etkileri

Sanat terapisi, sadece sosyal becerileri değil, aynı zamanda psikolojik iyileşmeyi de teşvik eder. Özellikle otizmlili çocuklar, terapi sürecinde daha duygusal denge sağlar ve travma gibi olumsuz psikolojik etkilerle başa çıkmada güçlü bir araç edinirler. Sanat terapisi, otizmlili bireylerin anksiyete ve stresle başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Sanatsal faaliyetler, zihinsel rahatlama sağlar ve çocukları sakinleştirmektedir. Boyama gibi sakinleştirici aktiviteler, anksiyetenin azalmasına yol açmaktadır. Sanat terapisi, otizmlili çocukların bilişsel becerilerini de destekler. Yaratıcı düşünme, problem çözme becerilerini geliştirme ve soyut düşünme yetilerini artırma gibi bilişsel gelişim alanlarında faydalı olabilir (Taşkesen, Genç ve Danış, 2023).

2.8. Sanat Terapisinin Eğitsel Boyutu

Sanat terapisi, sadece psikososyal gelişimi desteklemekle kalmaz, aynı zamanda eğitimsel bir süreç olarak da önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle otizmlili çocuklar için, sanat terapisi eğitim ortamlarında çok değerli bir araç olabilir. Bu bölümde, sanat terapisinin eğitimsel boyutu, okullarda sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması ve sanat eğitiminde entegrasyonu ele alınacaktır.

2.8.1. Okullarda Sanat Terapisi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Okullarda sanat terapisi, otizmlili çocukların eğitim süreçlerine katkıda bulunabilecek önemli bir yöntemdir. Sanat terapisi, öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklerken, aynı zamanda akademik başarılarına da yardımcı olabilir. Farklılaştırılmış eğitim yöntemleri; sanat terapisi, otizmlili çocukların bireysel farklılıklarını dikkate alarak eğitim sürecinin çeşitlendirilmesine katkı sunar. Görsel ve dokunsal materyallerle desteklenen sanat temelli etkinlikler, özellikle soyut düşünme becerilerinde güçlük yaşayan çocuklar için anlamlı öğrenme fırsatları sunabilir. Bu yaklaşım, çocukların ilgi alanlarına ve öğrenme stillerine uygun bireyselleştirilmiş müdahale planlarının geliştirilmesini desteklemektedir (Gülay, 2017). Sanat terapisi, okullarda hem bireysel hem de grup çalışmaları şeklinde uygulanabilmektedir. Grup terapileri, çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken, bireysel terapiler ise çocukların duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına daha özel ve derinlemesine destek sağlar. Bu yöntemler, otizmlili çocukların iletişim becerilerini ve sosyal etkileşimlerini artırmada etkili olabilmektedir. Sanat terapisi uygulamalarının okullarda etkin bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin bu alanda eğitim alması büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin, otizmlili

çocukların bireysel ihtiyaçlarını anlamaları ve uygun sanat terapisi yöntemlerini sınıflarına entegre etmeleri, öğrencilerin sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini desteklemektedir.

2.8.2. Sanat Eğitimi ve Özel Eğitimde Sanat Terapisinin Entegrasyonu

Sanat terapisi, özel eğitim alanında önemli bir yer tutmakta olup, özellikle otizmli çocukların eğitiminde kullanılan yöntemlerle eğitsel başarıyı artırmaya katkı sağlamaktadır. Sanat eğitimi, çocukların estetik algılarını, yaratıcılıklarını ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken, sanat terapisi bu becerilerin eğitim sürecinde desteklenmesini sağlayarak akademik başarıyı olumlu yönde etkileyebilir. Otizmli çocukların eğitiminde uygulanan sanat terapisi yöntemleri, dil ve iletişim becerilerinin gelişimine destek olmanın yanı sıra, ince motor becerilerin güçlenmesine ve bilişsel fonksiyonların artmasına da katkıda bulunur. Ersöz Ünal'ın (2006) gerçekleştirdiği araştırma, sanat eğitiminin otizmli çocuklarda duyuşsal problemler üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermekte ve bu bulgular, sanat terapisi uygulamalarının otizmli bireylerin gelişim süreçlerine önemli katkılar sunduğunu, böylece eğitim süreçlerinin etkinliğini artırdığını ortaya koymaktadır.

2.9. Sanat Terapisinin Kültürel Bağlamı

Sanat terapisi, birçok farklı malzeme ve teknik kullanılarak uygulanabilir. Otizmli çocuklar için uygun malzemelerin seçilmesi ve doğru tekniklerin kullanılması, terapötik sürecin etkinliğini artırabilir. Bu bölümde, otizmli çocuklar için en uygun sanat malzemeleri, dijital sanat terapisi ve kullanılan çeşitli teknikler ele alınacaktır.

2.9.1. Otizmli Çocuklar İçin En Uygun Sanat Malzemeleri

Otizmli çocuklar için sanat terapisi, çok çeşitli materyallerle yapılabilir. Her çocuğun bireysel ihtiyaçları farklı olduğundan, doğru malzemenin seçilmesi çok önemlidir. Otizmli çocuklar, görsel ve dokunsal uyarıcılara duyarlı olabilirler. Boya, renkli kalemler, pastel ve kil gibi materyaller, çocukların duyuşsal algılarını geliştirmelerine yardımcı olabilir. Aynı zamanda çocukların ince motor becerilerini geliştirmeleri açısından da faydalıdır. Özellikle parmak boyası gibi materyaller, dokunsal algıyı geliştirmek için oldukça etkilidir. Otizmli çocukların bağımsızlıklarını desteklemek için, çocukların kendi başlarına kullanabilecekleri materyaller tercih edilmelidir. Kolayca erişilebilen ve kullanımı basit olan boyalar, şablonlar ve plastik harfler gibi materyaller, çocukların özgüvenlerini artırabilir (Bayramlı,2023). Son yıllarda dijital sanat terapisi, otizmli bireyler için oldukça popüler hale gelmiştir. Bilgisayarlar ve tabletler üzerinden yapılan dijital çizimler, çocukların yaratıcı ifadelerini desteklerken,

teknolojiyi öğrenmelerine de yardımcı olabilir. Bu tür dijital sanat terapisi, çocukların dikkat sürelerini artırabilir ve özgüven kazanmalarına yardımcı olabilir.

2.9.2. Sanat Terapisinde Kullanılan Teknikler

Sanat terapisi, farklı teknikler ile uygulandığı zaman etkili sonuçlar verdiği görülmektedir. Otizmlili bireylerin sosyal, duygusal ve iletişim becerilerini desteklemek amacıyla çeşitli teknikler kullanılmaktadır ve bu sayede gelişimleri desteklenmektedir. Bu teknikler arasında resim ve çizim, kolaj ve modelleme ile drama ve rol oynama etkinlikleri öne çıkmaktadır. Bayramlı (2023) tarafından yapılan araştırmalara göre, bu uygulamalar otizmlili bireylerin kendilerini ifade etme becerilerini geliştirmekte, yaratıcılıklarını artırmakta ve duygusal farkındalık kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu teknikler sayesinde korku, stres, kaygı gibi duygusal durumlarını anlamakta da yardımcı olmaktadır. Ayrıca, terapi sürecinde kullanılan tekniklerin bireyselleştirilmiş olması, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre uyarlanması sürecin etkinliğini artırmaktadır.

2.10. Resim Sanatının Terapi Sürecindeki Rolü

Dijital sanat terapisi, teknolojinin gelişmesiyle birlikte, otizmlili bireyler için özel olarak tasarlanmış dijital araçlarla yapılan bir terapi türüdür. Otizmlili çocuklar için dijital sanat, geleneksel sanat terapilerine ek olarak farklı bir boyut kazandırmaktadır. Dijital sanat terapisi, çocukların teknolojiyle etkileşime geçerken aynı zamanda yaratıcı becerilerini geliştirmelerine olanak tanıyan modern bir yaklaşımdır. Tabletler, bilgisayarlar ve çeşitli grafik-tasarım yazılımları aracılığıyla gerçekleştirilen sanatsal faaliyetler, çocukların hem ince motor becerilerini güçlendirebilir hem de soyut düşünme yeteneklerini destekleyebilir. Özellikle teknolojiyi seven çocuklar için dijital araçlarla yapılan çalışmalar, onların sanata ilgisini artırmakta ve kendilerini daha rahat ifade edebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, bilişsel gelişim açısından da dijital sanat terapisi önemli katkılar sunar. Otizmlili çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar, dijital çizim ve grafik tasarımı gibi etkinliklerin dikkat süresini artırdığını ve el-göz koordinasyonunu geliştirebileceğini ortaya koymuştur. Böylece, dijital sanat terapisi hem eğlenceli hem de işlevsel bir yöntem olarak çocukların bilişsel ve duygusal gelişim süreçlerine destek olmaktadır (Sağ, 2023).

2.11. Sanat Terapisinin Psikolojik ve Nöropsikolojik Temelleri

Sanat terapisi sürecinde ailelerin aktif katılımı, terapi sürecinin etkinliğini artırabilir ve çocuğun gelişimine büyük katkı sağlayabilir. Ailelerin, sanat terapisi sürecine katılımı, çocuğun

duygusal ve sosyal becerilerinin gelişmesinin yanı sıra, ebeveynlerin de terapötik sürece dair daha fazla bilgi edinmelerini sağlar.

2.11.1. Ebeveynlerin Sanat Terapisine Katılımının Çocuk Üzerindeki Etkileri

Aileler, çocuklarının terapötik süreçlerine katıldıklarında, çocuklar daha güvenli ve destekleyici bir ortamda gelişebilirler. Otizmli çocuklar için sanat terapisi, ebeveynlerin terapi sürecine katılımını gerektiren özel bir terapi türüdür. Ebeveynlerin çocuklarının terapi sürecine dahil olması, çocukların daha fazla duygusal bağ kurmalarına ve duygusal ifadelerini daha rahat dışa vurmalarına yardımcı olabilir. Ebeveynlerin terapi sürecine aktif katılımı, çocukların özgüven gelişimini desteklerken aynı zamanda duygularını daha iyi yönetmelerine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını daha duyarlı biçimde anlamaları, sosyal becerilerinin gelişimine olumlu yansımaktadır. Bu nedenle, aile desteği çocukların terapötik kazanımlarını güçlendiren kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır. (Güven ve Vuran, 2015) Ailelerin katılımı, çocukların sanat terapisi sırasında kendilerini daha rahat hissetmelerine yardımcı olabilir. Ebeveynlerin destekleyici bir rol oynaması, çocukların terapötik ortamda kendilerini güvende hissetmelerini sağlar. Ayrıca, ebeveynler çocuklarının sanat terapisi sürecine katıldıklarında, evde de çocuklarına daha fazla destek sağlayabilirler.

2.11.2. Evde Sanat Terapisi Uygulamaları

Ailelerin sanat terapisi sürecinde aktif olarak yer almalarının yanı sıra, evde de bu süreçleri devam ettirebilecekleri bazı uygulamalar bulunmaktadır. Evde yapılan sanat terapisi çalışmaları, çocukların terapötik süreçlerinin sürekliliğini sağlayabilir ve gelişimlerini hızlandırabilir. Bunlar arasında sanat malzemelerini sağlama olabilir. Yani ebeveynler, çocuklarına uygun sanat malzemeleri sağlayarak, onların evde de yaratıcı faaliyetlerde bulunmalarını teşvik edebilirler. Bu, çocukların duygusal ifadelerini dışa vurma ve motor becerilerini geliştirme fırsatı sunar. Buna ek olarak birlikte sanat terapisi etkinlikleri düzenleyebilirler. Ebeveynler, çocukları için basit sanat terapisi etkinlikleri düzenleyebilirler. Örneğin, evde boyama, çizim veya modelleme gibi faaliyetler, çocukların kendilerini ifade etmeleri ve duygu durumlarını dışa vurmaları için bir fırsat yaratabilir. Ayrıca geri bildirim ve destekte bu noktada oldukça önemli sayılmaktadır. Ebeveynlerin, çocuklarının sanatsal çalışmalarına geri bildirimde bulunarak, onların duygusal ifadelerini daha iyi anlamaları sağlanabilir. Bu, çocukların kendilerini daha güvende ve desteklenmiş hissetmelerine yardımcı olabilir. Görsel sanat etkinlikleri, çocukların duygusal süreçlerini anlamlandırma ve ifade etme becerilerini geliştirmede etkili bir araçtır. Özellikle okul öncesi dönemde, öğretmenlerin geri

bildirimleri ve rehberlikleri, çocukların sanatsal ifadelerini destekleyerek duygusal gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilir. Bu süreç, çocukların kendilerini ifade etme becerilerini güçlendirirken, aynı zamanda aile içi etkileşimi ve güven duygusunu da pekiştirebilir (Avcı ve Sağsöz, 2018).

2.11.3. Sanat Terapisinde Aile-Ebeveyn İş Birliği

Sanat terapisi sürecinde, aile ve terapist arasında güçlü bir iş birliği, terapi sürecinin başarısını doğrudan etkileyebilir. Ebeveynlerin terapi sürecine dahil olmaları, çocuklarının gelişimlerine daha fazla katkı sağlayabileceği ve sürecin daha verimli hale gelmesini destekleyebileceği düşünülmektedir. Terapistler, ailelerle sürekli iletişimde kalarak çocuklarının gelişimini daha yakından takip edebilir ve ailelerin terapi sürecindeki rolünü netleştirebilirler. Bu iş birliği, çocukların ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ve terapi sürecinin etkinliğini artırabilir. Ayrıca ebeveynlere, sanat terapisi hakkında eğitim verilmesi, terapi sürecinin evde de devam etmesine olanak tanır. Ailelerin, çocuklarının terapötik sürecini nasıl destekleyecekleri konusunda bilgilendirilmesi, çocukların gelişimine daha fazla katkı sağlayabilir.

2.12. Sanatın Birey Üzerindeki Etkileri

Sanat terapisi, özellikle özel eğitim alanında önemli bir yer tutmaktadır. Otizmlili çocukların eğitim süreçlerine entegre edilen sanat terapisi, onların duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerini destekler. Bu başlıkta, sanat terapisinin eğitim politikalarındaki yeri ve geleceğe yönelik yapılabilecek düzenlemeler ele alınacaktır.

2.12.1. Sanat Terapisinin Eğitim Sistemindeki Yeri

Eğitim sisteminde, sanat terapisi uygulamaları genellikle özel eğitim sınıflarında uygulanmaktadır. Ancak, sanat terapisinin sadece özel eğitimle sınırlı kalmaması gerektiği düşünülmektedir. Sanat terapisi, otizmlili çocuklar başta olmak üzere tüm özel gereksinimli bireylerin gelişimini destekleyen önemli bir araçtır. Bu bağlamda, sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması, eğitim politikalarında önemli bir yer tutmalıdır.

Sanat terapisi, özellikle otizmlili çocukların sosyal becerilerini geliştirmeleri, duygusal ifadelerini öğrenmeleri ve kendilerini daha iyi tanımları için etkili bir yöntemdir. Bunun yanı sıra, sanat terapisi, öğrencilerin akademik başarısına da katkı sağlayabilir. Görsel sanatlar, müzik, drama ve dans gibi sanat dallarının birleştirilmesiyle yapılan terapiler, çocukların dikkat süresini artırabilir ve soyut düşünme becerilerini geliştirebilir (Bayramlı, 2023).

2.12.2. Sanat Terapisinin Okullarda Yaygınlaştırılması

Okullarda sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması, otizmlı çocuklar başta olmak üzere tüm öğrenciler için faydalı olabilir. Sanat terapisi uygulamaları, çocukların duygusal gelişimlerini desteklerken, öğretmenlerin de çocukların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Sanat terapisi, otizmlı çocukların duygusal problemlerini azaltmada etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Ersöz Ünal'ın (2006) çalışmasında, sanat eğitiminin otizmlı çocukların duygusal işleme becerilerinde anlamlı iyileşmeler sağladığı gözlemlenmiştir. Bu durum, sanat terapisinin özel eğitim programlarına dahil edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sanat aktiviteleri, çocukların duygusal deneyimlerini dışa vurmasına imkân tanıyarak, öğrenme süreçlerine olumlu katkılar sağlar (Ersöz Ünal, 2006).

2.12.3. Eğitim Politikalarına Yönelik Öneriler

Sanat terapisi uygulamalarının eğitim politikalarına entegre edilmesi, öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Okullarda düzenlenen sanat terapisi atölyeleri, çocukların kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırırken, aynı zamanda iletişim becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, eğitimcilerin sanat terapisi alanında yeterlilik kazanmalarını sağlamak amacıyla sertifikasyon programları düzenlenmesi, öğretmenlerin bu yöntemi etkili şekilde kullanabilmelerini mümkün kılmaktadır. Bu sayede, eğitim kurumları sanat terapisi uygulamalarını sistematik hale getirerek, öğrencilere daha bütüncül ve destekleyici bir öğrenme ortamı sunabilir. Sanat terapisi destekli öğretim yöntemleri, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların duygusal ve bilişsel gelişimlerini desteklemek için etkili bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bozkurt ve Sunagül (2016), teknoloji destekli etkileşimli ortamların sosyal beceri öğretiminde otizmlı çocuklara önemli katkılar sağladığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, sanat terapisi gibi bireyselleştirilmiş ve yaratıcı yöntemlerin, çocukların öğrenme süreçlerine uyarlanması, onların kendilerini ifade etmelerine ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılabilmesi için devlet destekli projeler ve fonlar oluşturulabilir. Eğitim kurumlarının bu tür uygulamalara yönlendirilmesi, sanat terapisi hizmetlerinin daha erişilebilir hale gelmesini sağlayabilir.

2.12.4. Geleceğe Yönelik Sanat Terapisi Uygulamaları

Gelecekte sanat terapisi uygulamalarının, toplumsal olarak daha geniş bir kitleye ulaşması beklenmektedir. Özellikle dijital sanat terapisi alanındaki gelişmeler, otizmlı çocuklar ve diğer özel gereksinimli bireyler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Sanat terapisi, bireylerin duygusal

ifade ve başa çıkma becerilerini güçlendirmekte, sosyal uyumlarını desteklemekte ve psikososyal iyilik hâllerini artırmaktadır. Bu nedenle, sanat terapisinin eğitim ve sağlık politikalarına daha sistematik biçimde entegre edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de dezavantajlı gruplarla çalışan sanat terapistlerinin görüşlerine göre, sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması ve kurumsal düzeyde desteklenmesi hem terapötik sürecin niteliğini artırmakta hem de toplumda psikolojik dayanıklılığı güçlendirmektedir (Bayramlı, 2023). Bu doğrultuda, geleceğe yönelik sanat terapisi çalışmalarının bilimsel araştırmalarla desteklenmesi ve uygulama alanlarının çeşitlendirilmesi, alanın sürdürülebilir biçimde gelişmesine katkı sağlayacaktır.

2.13. Resim Sanatının Özel Eğitimdeki Yeri

Sanat terapisi, kültürel farklılıkları ve yerel gelenekleri dikkate alarak uygulandığında daha etkili olabilir. Otizmli çocuklar için sanat terapisi uygulamalarında kültürün rolü büyüktür. Türkiye’deki kültürel değerler, sanat terapisi yaklaşımlarının şekillendirilmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, sanat terapisinin kültürel bağlamda nasıl şekillendiği, Türkiye’deki algılar ve farklı kültürlerdeki sanat terapisi uygulamaları incelenecektir.

2.13.1. Türkiye’de Sanat Terapisine Yönelik Algılar ve Toplumun Bakış Açısı

Sanat terapisi, Türkiye’de genellikle Batılı bir yaklaşım olarak algılansa da kültürel değerler ve geleneksel sanat formlarının terapi süreçlerine entegre edilmesi gereklidir. Türk toplumunda sanat, tarihsel olarak önemli bir yer tutmuş ve insanların duygusal ifade biçimlerinden biri olmuştur. Ancak, sanat terapisi, çoğunlukla psikolojik bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmemekte ve terapötik bir etkinlik olarak görülmemektedir. Toplumun genel bakış açısı, genellikle psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde tıbbi yöntemlere yöneliktir ve alternatif tedavi yöntemleri, özellikle sanat terapisi, çoğu zaman yeterince anlaşılmamaktadır. Ancak son yıllarda, sanat terapisi uygulamaları ve terapilerin farkındalığı artmakta ve bu terapötik yöntemlerin bireysel gelişim üzerindeki etkileri giderek daha fazla kabul edilmektedir (Yıldız, 2021). Türkiye’de sanat terapisi, genellikle özel eğitim kurumları ve rehabilitasyon merkezlerinde uygulanmaktadır. Bu tür terapiler, özellikle otizmli çocukların gelişim sürecini desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Ancak, sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması için toplumda daha fazla farkındalık yaratılması gerekmektedir.

2.13.2. Farklı Kùltürlerde Sanat Terapisinin Otizimli Çocuklara Uygulanışı

Sanat terapisi uygulamaları, kùltürel farklılıklara göre değışkenlik gösterebilir. Batı dünyasında, özellikle Amerika ve Avrupa ÷lkelerinde sanat terapisi, otizimli çocuklar için yaygın bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu ÷lkelerde, sanat terapistleri genellikle çocukların duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmek için çeşitli sanat dallarını kullanmaktadırlar. Örneğın, çocuklara resim yapma, müzik dinletme, drama ve dans gibi etkinliklerle kendilerini ifade etme fırsatı sunulur. Ancak, her kùltürde sanatın terapötik kullanımına dair farklı anlayışlar vardır. Asya kùltürlerinde, özellikle Japonya’da, sanat terapisi genellikle geleneksel sanatlarla birleştirilerek uygulanmaktadır. Japon kùltüründe, çocukların içsel dünyalarını dışa vurabilmeleri için seramik veya resim gibi geleneksel sanat formları kullanılmaktadır. Bu tür geleneksel yaklaşımlar, otizimli çocukların duygusal ifadelerini daha rahat bir şekilde dışa vurmasına olanak sağlar. Afrika kùltürlerinde ise sanat terapisi, daha çok topluluk ve sosyal etkileşimle ilişkilidir. Geleneksel danslar, müzik ve el sanatları, otizimli bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve toplumsal bağlar kurmaları için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu tür terapilerde, bireysel değil, daha çok topluluk odaklı bir yaklaşım benimsenir.

2.13.3. Türkiye’de Sanat Terapisinin Kùltürel Uygulamaları

Türkiye’de sanat terapisi, henüz görece yeni bir alan olarak kabul edilmekte ve toplumsal farkındalık konusunda sınırlı bir bilinç düzeyine sahiptir. Bayramlı (2023), Türkiye’de sanat terapisi uygulamalarında kùltürel unsurların göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, geleneksel Türk sanatlarının (örneğin ebru, hat, minyatür) ve geleneksel müziğın, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla terapötik bir araç olarak kullanılmasının potansiyel faydalar sağlayabileceğı ifade edilmektedir. Özellikle otizimli çocuklar için, bu tür sanatsal faaliyetlerin dikkat toplama, duygusal ifadeyi güçlendirme, odaklanma ve ince motor becerilerini geliştirme gibi kazanımlar sağlayabileceğı düşünülmektedir. Bayramlı’ nın bulguları, Türkiye’de sanat terapisi hakkındaki farkındalığın artırılması ve kùltürel unsurların terapötik uygulamalara dahil edilmesinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

2.13.4. Sanat Terapisinin Kùltürel Çeşitliliğı ve Terapötik Etkileri

Sanat terapisi, kùltürler arası farklılıkları göz önünde bulundurarak daha etkili hale gelebilir. Kùltürler arası farkların göz önüne alınması, terapilerin daha kişiselleştirilmiş ve anlamlı olmasını sağlayabilir. Türkiye’de de bu bağlamda kùltürel çeşitliliğı dikkate alan sanat terapisi uygulamaları geliştirilebilir.

2.14. Sanat Terapisinin Psikososyal Etkileri

Sanat terapisi, otizmli çocuklar üzerinde hem duygusal hem de sosyal gelişimleri üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Psikososyal gelişim, bireyin duygusal, sosyal ve zihinsel becerilerinin zamanla nasıl şekillendiğini ve toplumla etkileşimini nasıl sağladığını ifade eder. Otizmli çocuklar, sosyal etkileşimlerde zorluklar yaşadıkları ve duygusal ifadelerinde kısıtlamalar gösterebildikleri için, sanat terapisi bu alanlarda önemli bir gelişim aracı olabilir. Bu bölümde, sanat terapisinin otizmli çocukların özgüvenleri, duygusal ifadeleri ve sosyal becerileri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2.14.1. Otizmli Çocuklarda Özgüven Üzerindeki Etkileri

Sanat terapisi, çocukların özgüvenlerini artıran etkili bir araç olarak kabul görmektedir. Otizmli çocuklar, genellikle kendilerini ifade etmekte zorlanabilirler ve dış dünyayla olan etkileşimleri sınırlı olabilmektedir. Sanat terapisi sayesinde otizmli çocuklara da tipik gelişim gösteren çocuklar gibi kendilerini daha rahat ve güvenli bir şekilde ifade etme fırsatı sunmaktadır. Resim yapmak, müzik dinlemek ya da dans etmek gibi sanat aktiviteleri, çocukların duygusal durumlarını dışa vurmalarına olanak sağlamaktadır. Çocuklar, terapide elde ettikleri başarılar sayesinde özgüven kazanmaya başlamaktadırlar. Sanat terapisi, otizmli çocukların özgüvenlerini artıran etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çocuklar, çoğu zaman kendilerini sözel olarak ifade etmekte zorlanabilmekte ve çevreleriyle kurdukları iletişim sınırlı olabilmektedir. Sanat terapisi ise onlara, kendilerini daha rahat ve güvenli bir ortamda ifade etme imkânı sunmaktadır. Resim yapmak, müzik dinlemek ya da dans etmek gibi yaratıcı sanat etkinlikleri, çocukların iç dünyalarını dışa vurmalarına olanak tanımaktadır. Bu süreçte, özellikle duygularını renkler, çizgiler ve şekillerle anlatan otizmli çocuklar, duygusal bağ kurmayı öğrenmekte ve bu da onların ruhsal açıdan rahatlamalarına yardımcı olmaktadır (Yıldız, 2021). Ayrıca, sanat terapisi sırasında ortaya koydukları ürünler ve aldıkları olumlu geri bildirimler, çocuklarda başarı hissini güçlendirmektedir. Bu başarı duygusu zamanla çocukların özgüvenini pekiştirmekte ve kendi yeteneklerine olan inançlarını artırmaktadır. Böylece, sanat terapisi hem duygusal hem de psikososyal gelişimi destekleyen bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

2.14.2. Duygusal İfade ve Düzenleme

Otizmli çocuklar, duygularını ifade etmede genellikle zorlandıkları için çevreleriyle sağlıklı bir duygusal bağ kurmakta güçlük yaşayabilirler. Bu durum hem çocuğun iç dünyasında birikmiş duyguların dışa vurulamamasına hem de çevresindeki bireylerin çocuğun duygusal ihtiyaçlarını

anlamakta yetersiz kalmasına neden olabilir. Sanat terapisi, bu iletişim kopukluğunu onarmak adına etkili bir araç olarak öne çıkar. Çocukların sanat yoluyla duygularını ifade etmeleri, bu duyguların tanımlanmasını ve işlenmesini kolaylaştırarak duygusal gelişimlerine katkı sağlar. Özellikle renklerin terapötik gücü, bu süreçte oldukça önemli bir yer tutar. Çocuklar resim yaparken kullandıkları renklerle içsel dünyalarını yansıtırken, örneğin siyah veya kırmızı gibi koyu tonlar yoğun öfke, kaygı ya da stresin dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, pozitif figürlerde daha açık ve sıcak renklerin tercih edilmesi, duygusal duruma dair ipuçları sunar (Baysal, 2010). Sanat terapisi aynı zamanda bedensel ifade yollarını da içerdiğinden, yalnızca zihinsel değil fiziksel duygusal ifadenin gelişmesine de olanak tanır. Dans, ritim ve hareket temelli çalışmalar, beden dilini sınırlı kullanan otizmli çocuklar için oldukça faydalı olabilir. Bu tür uygulamalar sayesinde çocuklar hem kendi bedenlerini keşfeder hem de duygularını fiziksel olarak ifade etme becerisi kazanırlar. Böylece sanat terapisi, otizmli bireylerin kendilerini daha bütüncül ve sağlıklı bir şekilde ifade etmelerini sağlayarak, duygusal düzenlemelerine ve sosyal uyumlarına önemli katkılar sunar.

2.14.3. Sosyal Becerilerin Gelişimi

Sanat terapisi, otizmli çocukların sosyal becerilerini geliştirmeleri için oldukça değerli bir fırsat sunar. Otizm spektrumundaki çocuklar için sosyal etkileşimler genellikle zorlayıcı olabilir; iletişim kurma, paylaşma ya da sırayla konuşma gibi temel sosyal becerilerde güçlük yaşanması sık görülür. Bu noktada sanat terapisi, grup çalışmaları ve sosyal etkinliklerle çocukların bu becerilerini geliştirmelerine destek olur. Sanat terapisine dayalı grup psikoterapisi uygulamaları, otizmli çocukların akranlarıyla etkileşime geçmelerini kolaylaştırır, duygularını ifade etmelerine olanak tanır ve sosyal becerilerinin güçlenmesini sağlar. Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalar, sanat grup terapisi uygulamalarının farklı ruhsal ve psikososyal sorunları azaltmada etkili olduğunu göstermektedir; bu çalışmalar, katılımcıların sosyal becerilerinde, duygulanım düzenlemede ve iletişim alanlarında anlamlı gelişmeler sağlandığını ortaya koymuştur (Gökkaya vd., 2020). Bu tür grup terapileri, çocukların toplumsal normları öğrenmelerini kolaylaştırarak sosyal katılım düzeylerini artırır ve böylece daha uyumlu bireyler olmalarına katkıda bulunur. Ayrıca sanat terapisi, çocukların empati becerilerini geliştirmelerine de önemli katkılar sunar. Başka bir çocuğun eserine duyarlılık göstermek, onun duygusal durumunu anlamaya çalışmak ve karşılıklı destek sağlamak empati yeteneğinin gelişmesine yardımcı olur. Çocukların farklı eserleri inceleyerek diğerlerinin duygu ve düşüncelerine yönelik farkındalık kazanması, sosyal bağlarının güçlenmesine ve toplumsal ilişkilerinin derinleşmesine olanak tanır. Böylece sanat terapisi, sadece bireysel gelişimi

desteklemekle kalmaz, aynı zamanda otizmlı çocukların sosyal dünyada daha etkin ve bilinçli bireyler olmalarını sağlar.

2.14.4. Sanat Terapisinin Psikolojik ve Sosyal Faydaları Üzerine Araştırmalar

Otizmlı çocukların sosyal becerilerinin geliştirilmesinde çeşitli müdahaleler önemli rol oynamaktadır. Türker, Şen ve Sazak (2020) tarafından yapılan derleme çalışması, bu müdahalelerin etkisini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Çalışmada, sosyal beceri geliştirmeye yönelik uygulamaların otizmlı çocukların iletişim, empati kurma ve grup içi etkileşim becerilerini artırmada etkili olduğu belirtilmiştir. Sanat terapisi de bu müdahaleler arasında yer almakta olup, çocukların duygusal ifadelerini güçlendirmeleri ve sosyal ortamlarda daha aktif rol almaları açısından faydalı bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sanat terapisi gibi yaratıcı yöntemler, otizmlı çocukların sosyal beceri kazanımlarını destekleyerek, onların yaşam kalitesini artırmaktadır (Türker, Şen ve Sazak, 2020).

2.15. Sanat Terapisinin Eğitsel Boyutu

Sanat terapisi, sadece bir tedavi aracı olmanın ötesinde, eğitsel bir süreç olarak da önemli bir rol oynar. Özellikle otizmlı çocuklar için sanat terapisi, eğitim ortamlarında önemli bir yer tutar. Bu bölümde, sanat terapisi uygulamalarının okullarda nasıl yaygınlaştırılabileceği, sanat eğitiminin özel eğitimle entegrasyonu ve sanat terapisi ile ilgili eğitim politikalarının nasıl şekillendirilebileceği üzerinde durulacaktır.

2.15.1. Okullarda Sanat Terapisi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Sanat terapisi, özel eğitim alanında, özellikle otizmlı çocuklarla çalışırken büyük bir potansiyel taşır. Okullarda sanat terapisi uygulamalarının yaygınlaştırılması, bu çocukların daha sağlıklı bir duygusal ve sosyal gelişim göstermelerine yardımcı olabilir. Sanat terapisi, sadece duygusal ifade sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bilişsel, motor becerilerin ve sosyal etkileşimin gelişmesine de katkıda bulunur. Erken yaşta sanat terapisi uygulamaları, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilir. Okul öncesi dönemde, çocukların motor becerilerinin ve sosyal etkileşimlerinin gelişmesi için sanat terapisi seansları düzenlenebilir. Bu tür erken müdahaleler, çocukların sosyal becerilerini geliştirebilir, özgüvenlerini artırabilir ve akademik başarılarını destekleyebilir (Delikan, Hızlı Sayar, ve Demir, 2025).

2.15.2. Sanat Eğitiminin Özel Eğitimle Entegrasyonu

Sanat terapisi ve sanat eğitimi, özel eğitim uygulamalarıyla bütünleştiğinde, otizmlı çocuklar için etkili bir eğitim yöntemi haline gelir. Özel eğitimde sanatın yerini daha fazla vurgulamak,

çocukların farklı öğrenme biçimlerine hitap etmek için büyük bir fırsattır. Sanat eğitimi, otizmlili çocukların duyuşsal algılarını geliştirebilir, yaratıcılıklarını teşvik edebilir ve bilişsel becerilerini artırabilir. Sanat terapisi, öğrenme stillerine farklılık gösteren otizmlili çocuklar için oldukça uygun bir yöntemdir. Örneğin, Ersöz Ünal (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, sanat eğitimi verildiğinde otizmlili çocukların duyuşsal problemlerinde istatistiksel olarak anlamlı iyileşme gözlenmiştir; bu bulgu, çocukların görsel, dokunsal ve hareket odaklı deneyimlerle öğrenme kapasitelerinin desteklenebileceğini işaret etmektedir. Sanat aktiviteleri, çocuklara içsel algılarını dışa vurma imkânı vererek onların ifade biçimlerini zenginleştirir ve eğitimcilerin çocukların bireysel öğrenme profilini dikkate alarak özgün öğrenme yolları geliştirmesine olanak tanır. Sanat eğitimi ve terapisi, çocukların sosyal becerilerini geliştirmek için etkili bir yol olabilir. Sanat terapisi ile birlikte yapılan grup çalışmaları, otizmlili çocukların topluluk içinde etkileşime girmelerini teşvik eder. Ayrıca, çocuklar arasında empati geliştirmek, diğerlerinin duygularını anlamak ve birlikte yaratıcı bir süreç yürütmek sosyal becerileri artırır.

2.15.3. Eğitim Politikalarında Sanat Terapisinin Yeri ve Geleceğı

Sanat terapisi, eğitim politikalarında daha geniş bir yer buldukça, otizmlili çocukların eğitim süreçleri daha verimli hale gelecektir. Türkiye’de sanat terapisine yönelik devlet desteğı ve yasal düzenlemelerin artırılması, bu terapinin okullarda daha yaygın bir şekilde uygulanmasını sağlayabilir. Eğitim politikalarının içinde sanat terapisi uygulamalarının yer alması, otizmlili çocukların eğitim süreçlerine katkı sağlayacak önemli bir adım olacaktır.

Eğitim Programlarına Entegrasyon: Sanat terapisi, müfredatın bir parçası haline gelebilir. Okullarda öğretmenler ve eğitimciler, sanat terapisi ile ilgili eğitimler alarak, sınıf içi uygulamalarda çocukların gelişimlerini destekleyebilirler. Ayrıca, sanat terapisi uygulamalarının müfredata entegrasyonu, öğrencilerin sosyal becerilerinin ve duyuşsal gelişimlerinin de desteklenmesine olanak tanıyacaktır.

Politika ve Yasal Düzenlemeler: Türkiye’de sanat terapisi alanındaki politikaların güçlendirilmesi, otizmlili çocuklar için daha etkili eğitim stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlar. Devletin, sanat terapisi konusunda daha fazla araştırma yapması, uygulama alanlarını genişletmesi ve okullarda sanat terapisi seanslarını teşvik etmesi, bu alandaki gelişmeleri hızlandırabilir.

2.16. Sanat Terapisinde Kullanılan Materyaller ve Teknikler

Sanat terapisi, bireylerin duyuşsal, zihinsel ve fiziksel gelişimlerini desteklemek amacıyla çeşitli sanat materyalleri ve tekniklerini kullanarak terapötik bir süreç sunar. Bu bölümde,

özellikle otizmliler için sanat terapisi uygulamalarında kullanılan materyaller ve teknikler üzerinde durulacaktır. Sanat terapisi, yaratıcı süreç aracılığıyla çocukların kendilerini ifade etmelerini ve duygusal engelleri aşmalarını sağlamaktadır.

2.16.1. Otizmliler İçin En Uygun Sanat Malzemeleri ve Nedenleri

Sanat terapisi uygulamalarında kullanılan malzemeler, otizmliler için yaratıcılıklarını ve duygusal ifadelerini desteklemek açısından büyük önem taşır. Duyusal işleme güçlükleri yaşayan bu çocuklar için malzemelerin seçimi, onların ilgisini çekebilecek ve duygusal anlam taşıyan özelliklere sahip olmalıdır. Renkli kalemler ve boyalar, çocukların farklı duygularını dışa vurabilmelerine yardımcı olurken, renklerin duygusal yansımaları onların duygusal gelişimini desteklemektedir. Ayrıca kil ve seramik gibi malzemeler, çocukların ince motor becerilerini geliştirirken duysal keşiflerine de fırsat tanır; yumuşak dokusu ve şekil alabilir yapısı, yaratıcı süreçlere katılımı kolaylaştırmaktadır. Son olarak, teknolojiye ilgi duyan otizmliler için dijital sanat materyalleri ve bilgisayar programları, geleneksel malzemelere karşı ilgisizlik durumlarında etkili bir alternatif sunmakta, motor becerilerin gelişimi ve teknolojik uyum açısından katkı sağlamaktadır (Yılmaz ve Kahraman, 2023).

2.16.2. Dijital Sanat Terapisi ve Otizmliler Üzerindeki Etkileri

Dijital sanat, teknoloji ile birleşerek otizmliler için kendilerini ifade etmeleri için yeni bir alan yaratmaktadır. Özellikle otizmliler için, dijital ortamda kendilerini daha rahat ifade edebilirler çünkü geleneksel sanat tekniklerinde bazı zorluklar yaşayabilmektedirler. Dijital sanat, renklerin, çizimlerin ve şekillerin kolayca manipüle edilebildiği bir ortam sunduğundan, duygusal engellerin aşılmasına yardımcı olabilmektedir.

Dijital Çizim ve Animasyon: Dijital çizim araçları, otizmliler için hayal gücünü ve yaratıcılığını kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Bilgisayarlar ve tabletler aracılığıyla yapılan animasyonlar, çocukların hikâye anlatma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Ayrıca, dijital sanat, çocukların soyut düşünme ve problem çözme becerilerini de geliştirebilmektedir.

Multimedya ve Etkileşimli Sanat: Multimedya sanat uygulamaları, otizmliler için ses, görüntü ve etkileşimli öğelerle daha fazla bağlantı kurmalarını sağlar. Bu tür terapiler, çocukların dikkat sürelerini artırabilir ve aynı zamanda duygusal ve bilişsel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir.

BÖLÜM 3: OTİZMLİ ÇOCUKLARIN SANATSAL İFADE BECERİLERİ, RESİM SANATININ TERAPÖTİK ETKİLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR

3.1. Otizmlı Çocukların Sanatsal İfade Becerileri

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), geniş bir spektrumda kendini gösteren, bireylerin sosyal etkileşim, iletişim becerileri ve sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar sergilediği nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013). OSB'nin en belirgin özelliklerinden biri, dilsel iletişimdeki zorluklardır. Otizmlı çocuklar, duygusal ve zihinsel durumlarını çoğunlukla kelimelerle ifade etmekte zorluk çekerler, bu da onların çevreleriyle olan ilişkilerinde ciddi engeller yaratabilir. Sanatsal ifade, bu çocukların duygu ve düşüncelerini dışa vurabildikleri önemli bir araçtır. Sanat terapisi, otizmlı bireylerin kendilerini ifade etmelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Resim sanatı, özellikle otizmlı çocukların kendi iç dünyalarını keşfetmelerine, duygusal ifadelerini ortaya koymalarına ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Taşkesen, 2023). Yapılan çalışmalar, otizmlı çocukların resim yapma sürecinde, duygusal engellerini aşarak daha sağlıklı bir şekilde iletişim kurabildiklerini ve bu süreçte özgüven kazandıklarını göstermektedir. Özellikle resim yapmak, çocukların düşüncelerini görselleştirebilmelerine olanak tanımaktadır. Bu, onların içsel dünyalarını anlamak için önemli bir pencere sayılmaktadır. Çocukların resimlerde kullandıkları renkler, figürler ve şekiller, onların duygusal ve bilişsel durumlarını yansıtabilmektedir. Örneğin, koyu renklerin ve yoğun çizgilerin kullanımı, çocuğun depresif ya da kaygılı bir ruh haline sahip olduğunun göstergesi olabileceği düşünülmektedir.

3.2. Resim Sanatının Otizmlı Çocuklar Üzerindeki Terapötik Etkileri

Sanat terapisi kapsamında ele alınan resim sanatı, otizmlı çocukların iç dünyalarını ifade edebilmelerinde ve sosyal-duygusal gelişimlerinde önemli bir terapötik araç olarak değerlendirilmektedir. Taşkesen, Genç ve Danış (2023) tarafından yürütülen “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Resimlerinin İncelenmesi” adlı çalışmada, otizmlı bireylerin resimlerinin genellikle anlatımcı ve dışavurumcu özellikler taşıdığı; yani bireylerin resim aracılığıyla duygu, düşünce ve algılarını ifade ettikleri belirtilmiştir. Araştırmada, resim sanatının otizmlı bireyler için yalnızca bir estetik uğraş değil, aynı zamanda bir iletişim ve kendini ifade biçimi olduğu vurgulanmıştır. Bu bulgular, resim yapma sürecinin otizmlı çocukların duygularını düzenlemelerine, özgüven kazanmalarına ve sosyal iletişim becerilerini geliştirmelerine katkı sağladığını göstermektedir. Resim etkinlikleri, sözel iletişimde güçlük

yaşayan çocuklar için alternatif bir ifade alanı oluşturarak terapötik bir işlev görmektedir. Dolayısıyla, resim sanatının otizmli çocuklarda duygusal ve sosyal gelişimi destekleyici önemli bir araç olduğu söylenebilir.

3.3. Sanat Terapisi ile Duygusal ve Bilişsel Gelişim

Sanat terapisi, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyen etkili bir müdahale yöntemi olarak kabul görmektedir. Resim ve diğer yaratıcı etkinlikler, çocukların içsel dünyalarını keşfetmelerine, duygularını ifade etmelerine ve sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu süreç, dikkat ve odaklanmayı artırırken duygusal regülasyon becerilerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, çocukların çizimlerinde ortaya çıkan figürler, renk kullanımları ve yüz ifadeleri, terapistler için bireylerin ruh halleri hakkında değerli bilgiler sunmakta ve gelişim süreçlerine rehberlik etmektedir (Delikan, Hizli Sayar, ve Demir, 2025)

3.4. Otizmli Çocukların Resimlerinden Yola Çıkararak Psikolojik Analiz

Otizmli çocukların resimlerinden yola çıkarak yapılan psikolojik analizler, çocukların iç dünyalarını, duygusal durumlarını ve çevreyle olan ilişkilerini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Resim, otizmli bireylerin sözel olmayan bir iletişim aracı olarak kullandıkları, bilinçdışı duygu ve düşüncelerini dışa vurabildikleri bir alan olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalarda, otizmli çocukların resimlerinde genellikle tekrarlayan figürler, belirli renk tercihleri ve düzenli biçimsel ifadeler öne çıkmakta; bu unsurlar çocukların içsel dünyalarındaki düzen arayışı, kontrol ihtiyacı ya da kaygı düzeyleri hakkında bilgi vermektedir (Taşkesen, Genç ve Danış, 2023). Resimlerin biçim, renk ve kompozisyon özellikleri üzerinden yapılan psikolojik çözümlemeler, çocuğun duygusal gelişimi, sosyal ilişkilerdeki deneyimleri ve benlik algısı hakkında anlamlı veriler sunmaktadır. Bu bağlamda, otizmli çocukların resimleri yalnızca sanatsal bir ürün değil, aynı zamanda onların psikolojik süreçlerini anlamada terapötik ve tanısal değeri olan önemli bir ifade biçimidir.

3.5. Türkiye'deki Otizm Sanat Terapisi Çalışmaları ve Türkiye'deki Sanat Terapisi Kullanan Merkezler ve Uygulamalar

Sanat eğitimi uygulamaları, otizmli çocukların duygusal problemlerini azaltmada etkili olabilmektedir. Ersöz'ün (2006) çalışmasında, sanat eğitimi programına katılan çocukların duygusal değerlendirme ölçeklerindeki ön-test ile son-test puanları arasında anlamlı iyileşmeler gözlemlenmiştir. Bu olumlu değişim, çocukların sanatsal etkileşim sürecinde başarı duygusu yaşamaları ve duygusal açıdan daha rahat bir deneyim edinmeleri ile ilişkilidir (Ersöz, 2006).

Örneğin, İstanbul'da açılan "Otizmli Çocuklar İçin Sanat Terapisi Merkezi" gibi merkezlerde, resim terapisi ve diğer sanat terapileri kullanılarak çocukların psikolojik ve duygusal gelişimlerine katkı sağlanmaktadır. Bu merkezlerde yapılan çalışmalar, çocukların duygusal ifadelerini güçlendirmeyi ve sosyal becerilerini artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu terapiler aileler için de bir rehber işlevi görmektedir, çünkü ebeveynler, çocuklarının sanat terapisi sürecindeki ilerlemelerini gözlemleyerek evde uygulayabilecekleri teknikler öğrenirler.

3.6. Geleneksel Türk Sanatlarının Otizmli Çocuklara Yönelik Terapötik Kullanımı

Geleneksel sanatlar, otizmli çocukların duygusal ve bilişsel gelişim süreçlerinde destekleyici bir araç olarak kullanılabilir. Özellikle ebru, hat ve tezhip gibi sabır, dikkat ve estetik duyarlılık gerektiren sanat dalları, çocukların ince motor becerilerinin gelişimine katkı sağlamasının yanı sıra dikkat sürelerinin uzamasına ve iç dünyalarını ifade etmelerine imkân tanır. Bu tür sanatsal etkinlikler yalnızca görsel üretim süreci olmaktan öte, bireyin duygusal düzenleme becerilerinin gelişmesinde de önemli bir terapötik rol oynar. Geleneksel sanat uygulamaları, çocukların kendilerini güvenli bir ortamda ifade etmelerine, stresle başa çıkma yeteneklerini güçlendirmelerine ve özgüvenlerinin artmasına destek olmaktadır. Ancak, bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle geleneksel sanatların otizmli çocuklardaki etkileri üzerine daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3.7. Türkiye’de Sanat Terapisi ile İlgili Yasal Düzenlemeler ve Devlet Destekleri

Türkiye’de sanat terapisi uygulamaları, özel eğitim alanında devlet destekleriyle güçlendirilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), otizmli ve özel gereksinimli bireylerin rehabilitasyon süreçlerinde sanat terapisi hizmetlerinin sunulması için çeşitli programlar ve düzenlemeler geliştirmektedir. Sanat terapisi, özel eğitim kurumlarında çocukların duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen önemli bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, alanla ilgili yasal düzenlemeler ve mesleki standartlar, uygulamaların kalitesini artırmak amacıyla düzenli olarak güncellenmektedir.

BÖLÜM 4: BAĞLANMA KURAMLARI: TEORİK ÇERÇEVE VE GELİŞİMSEL SÜREÇ

4.1. Bağlanma Kuramı ve Temelleri

Bağlanma kuramı, John Bowlby tarafından 1960'lı yıllarda geliştirilmiştir ve çocuğun ilk yıllarındaki bakım verenleriyle kurduğu duygusal bağların, onun psikolojik gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını öne sürmektedir. Bowlby, bağlanmanın evrimsel bir işlevi olduğuna inanmaktadır; çünkü bu bağlar, çocuğun hayatta kalma şansını artırmakta ve çevresel tehditlere karşı korunmasına yardımcı olmaktadır (Bowlby, 1969). Çocuğun, bakım verenlerine duyduğu güven, ilerleyen yıllarda sosyal ilişkilerinin temelini atar ve kişilik gelişimini etkiler. Bağlanma kuramı, çocuğun bakım verenlerinin tutarlı ve duyarlı yanıtları ile şekillenir. Bu bağlanma biçimi, çocuğun duygusal düzenleme yeteneğini ve sosyal becerilerini doğrudan etkilemektedir (Ainsworth, 1979).

Bağlanma kuramının temel ilkeleri arasında; bağlanmanın evrimsel ve biyolojik bir temele dayandığı, bağlanmanın çocuğun erken yaşlardaki sosyal ve duygusal gelişimini şekillendirdiği, bağlanma figürlerinin duygusal ve psikolojik destek sağladığı yer almaktadır (Bowlby, 1969). Ayrıca, bağlanma süreçleri genellikle bireylerin güvenli bağlar kurabilmesiyle sağlıklı bir şekilde ilerler, ancak güvensiz bağlanma stillerinin gelişmesi, çocuğun psikolojik iyilik halini bozabilir ve ilerleyen dönemlerde duygusal ve davranışsal sorunlara yol açabilmektedir.

4.2. Bağlanma Stilleri ve Otizmlili Çocukların Anneleri

Bağlanma stilleri, çocuğun bakım verenine karşı geliştirdiği farklı duygusal yanıtların bir sonucudur ve bu stiller, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini önemli ölçüde etkiler. Ainsworth (1979), çocukların bağlanma figürlerine verdikleri tepkileri gözlemleyerek, farklı bağlanma stillerini sınıflandırmıştır. Bu bağlanma stilleri, güvenli bağlanma, kaygılı bağlanma, kaçınan bağlanma ve kararsız/kaotik bağlanma olarak ayrılmıştır. Her bir bağlanma stili, çocuğun bakım verenine karşı geliştirdiği duygusal güven veya güvensizlik düzeyini yansıtmaktadır (Ainsworth, 1979). Otizmlili çocukların bağlanma stilleri, sosyal etkileşimlerde yaşadıkları zorluklar nedeniyle farklılık gösterebilir. Otizm spektrum bozukluğu (OSB), sosyal becerilerdeki ve duygusal yanıtlamadaki kısıtlamalarla karakterize edilen bir nörogelişimsel bozukluktur. Bu durum, çocuğun bağlanma stilinin gelişmesini de etkileyebilir. Otizmlili çocuklar, genellikle sosyal sinyalleri almakta ve bu sinyallere uygun duygusal tepkiler

vermekte zorlanabilirler. Yani otizmlı çocuklar için bağlanma süreçlerinin, tipik gelişim gösteren çocuklara kıyasla daha karmaşık ve çok yönlü olduğu söylenebilmektedir.

4.2.1. Güvenli Bağlanma

Güvenli bağlanma, çocuğun bakım verenine güven duyduğu, ayrılık durumlarında kaygı yaşasa da geri döndüğünde rahatça bağ kurabildiği bir bağlanma stilidir. Ainsworth (1979), güvenli bağlanmanın, çocuğun duygusal düzenleme ve sosyal beceriler geliştirmesine olanak sağladığını belirtmiştir. Güvenli bağlanma, aynı zamanda çocuğun ilerleyen yıllarda sağlıklı ilişkiler kurabilmesinin temelini atar (Bowlby, 1969). Ancak otizmlı çocuklar, sosyal etkileşimlerdeki zorluklar nedeniyle bu güvenli bağlanmayı kurmada güçlük yaşayabilirler. Yine de, tutarlı ve duyarlı bir bakım verenle etkileşimde bulunan otizmlı çocuklar, güvenli bağlanma geliştirebilmektedirler. Otizmlı çocukların güvenli bağlanma geliştirebilmesi için, annelerin çocuklarının duygusal ihtiyaçlarına duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, çocukların duygusal sinyallerine duyarlı ve tutarlı bir şekilde yanıt veren anneler, güvenli bağlanma stillerini daha kolay oluşturabilmektedirler.

4.2.2. Kaygılı Bağlanma

Kaygılı bağlanma, çocuğun aşırı bağımlı olduğu ve ayrılık durumlarında yoğun kaygı yaşadığı bir bağlanma stilidir. Bu tür bir bağlanma, genellikle ebeveynin tutarsız davranışları ve duygusal yanıtlarının eksikliği sonucu gelişir (Ainsworth, 1979). Otizmlı çocuklar, sosyal etkileşimdeki zorluklar ve duygusal yanıtları anlamada yaşadıkları güçlükler nedeniyle kaygılı bağlanma stilini daha sık geliştirebilirler. Kaygılı bağlanma, çocuğun duygusal düzenleme becerilerini olumsuz etkileyerek ilerleyen dönemlerde çeşitli duygusal sorunların gelişmesine zemin hazırlar. Otizmlı çocuklarda bu bağlanma türünün oluşmasında, bakım verenlerin davranışlara duyarsız ya da tutarsız yanıtlar vermesi önemli bir etkidir. Bu durum, çocuğun daha fazla ilgi ve güven arayışı içine girmesine neden olurken, bakım verenin tepkisiz veya belirsiz tutumu kaygının artmasına yol açmaktadır (Bowlby, 1969).

4.2.3. Kaçınan Bağlanma

Kaçınan bağlanma, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını bastırarak bakım vereninden uzak durma çabasıdır. Çocuğun, bakım vereninin duygusal yanıtlarına güven duymaması ve duygusal yakınlık geliştirmemesi sonucu bu bağlanma stili ortaya çıkar (Ainsworth, 1979). Otizmlı çocuklarda kaçınan bağlanma, genellikle duygusal düzenlemedeki güçlükler ve çevresel uyaranlara duyarsızlık nedeniyle daha fazla görülür. Bu çocuklar, özellikle dikkatlerini dağıtan uyaranlarla karşılaştıklarında, duygusal bağ kurmakta zorlanabilmektedirler. Otizmlı

çocukların bu bağlanma stilini geliştirmemesi için, annelerin çocuğun duygusal ihtiyaçlarına daha fazla dikkat etmeleri ve güvenli bir bağlanma ortamı oluşturmaları önemlidir. Kaçınan bağlanma stilinin engellenmesi, çocuğun duygusal düzenlemesinin desteklenmesi ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

4.3. Otizm ve Bağlanma İlişkisi

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), çocukların sosyal etkileşim, iletişim ve davranışlarda zorluklar yaşadığı nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizmlili çocuklar, bağlanma kuramı çerçevesinde, genellikle sosyal etkileşimlere ve duygusal geri bildirimlere duyarsızlık gösterirler. Ancak, bu çocuklar da bakım verenlerine duygusal bağlar geliştirebilirler, ancak bu bağlar, tipik gelişim gösteren çocuklarla kıyaslandığında farklılık gösterebilmektedirler. Bağlanma, çocuğun bakım verenine güven duymasını, duygusal olarak rahatlamasını ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bununla birlikte, otizmlili çocuklar, duygusal düzenlemeyi, sosyal sinyalleri almakta zorlandıkları için bağlanma süreçlerinde farklı zorluklar yaşayabilirler. Bu çocuklar, genellikle sosyal sinyalleri anlamada zorluk çeker ve bu da güvenli bağlanma ilişkilerinin kurulumunu etkileyebilir. Otizmlili çocuklarda bağlanma süreçlerinin, tipik gelişim gösteren çocuklardan farklı bir biçimde gelişebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, otizmlili çocukların bağlanma stillerinin gelişimi, anne-baba tutumları ve bakım verenin duygusal tepkilerine büyük oranda bağlıdır. Annenin duyarlı ve tutarlı bir şekilde çocuğun duygusal ihtiyaçlarına cevap vermesi, güvenli bağlanma geliştirilmesi için önemli bir faktördür. Otizmlili çocuklar, ailelerinin gösterdiği tutarlı ve güven verici davranışlarla bağlanma stillerini daha sağlıklı şekilde geliştirebilirler (Akdemir ve Pehlivanürk, 2009).

4.4. Bağlanma Temsillerinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

Bağlanma temsilleri, çocuğun bakım verenlerine karşı geliştirdiği duygusal bağları ve bu bağların çocuğun zihninde nasıl şekillendiğini temsil eder. Bağlanma temsilleri, çocuğun geçmiş deneyimlerinin ve duygusal tepkilerinin bir yansımasıdır. Bu temsillerin ölçülmesi, çocuğun bağlanma stilini değerlendirmek ve ilerleyen dönemdeki duygusal ve sosyal gelişimini izlemek açısından önemlidir (Ainsworth, 1979). Bağlanma temsillerini ölçmek için kullanılan en yaygın yöntemlerden biri, çocukların anneye karşı geliştirdiği güveni ve kaygıyı belirlemeye yönelik "Bağlanma Görüşmesi" (Attachment Interview) ve "Bağlanma Davranışları" (Attachment Behaviors) gözlemleri yapılır. Bu tür testler, çocuğun bakım verenine verdiği tepkiyi ve duygusal düzenleme süreçlerini gözlemleyerek bağlanma stilini belirlemeye yardımcı olur (Bowlby, 1969). Bağlanma temsillerinin ölçülmesi, otizmlili çocuklar için daha

karmaşık olabilir. Çünkü otizmlı çocuklar, sosyal sinyalleri ve duygusal geri bildirimleri alırken zorluk yaşayabilirler. Ancak, otizmlı çocukların bağlanma süreçlerini değerlendirmek için daha özel ve uygun değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Bu araçlar, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini daha net bir şekilde ölçmeyi hedefler. Bunlardan biri, "Bağlanma Görüşmesi" ve "Ayrılık-Tekrar Birleşme Gözlemi" testleridir. Bu testlerde, çocukların anneleriyle ayrılık durumlarında gösterdikleri kaygı, arayış davranışları ve tekrar birleşme sonrası duygusal rahatlama seviyeleri ölçülür (Ainsworth, 1979). Bu tür gözlemler, otizmlı çocuklar için de geçerli olmakla birlikte, otizmlı çocukların bu testlere tepkileri farklılık gösterebilir. Bu yüzden, otizmlı çocuklar için özel olarak uyarlanmış gözlemler ve değerlendirme araçları kullanılmaktadır. Özellikle, otizmlı çocuklar için bağlanma temsillerinin değerlendirilmesinde kullanılan "Bağlanma Ölçeği" ve "Bağlanma Temsil Testi" gibi testler, çocukların duygusal bağlarını ve duygusal düzenleme süreçlerini daha doğru bir şekilde değerlendirebilir. Bu testler, annelerin ve diğer bakım verenlerin çocuklarının duygusal gelişimindeki etkilerini anlamalarına yardımcı olur ve hangi bağlanma stilinin çocuk için daha uygun olduğunu belirlemek açısından kritik bir öneme sahiptir. Bağlanma temsillerinin ölçülmesinde kullanılan bir diğer yöntem ise "Projektif Testler"dır. Projektif testler, çocuğun içsel dünyasını, duygusal bağlarını ve psikolojik durumunu anlamaya yönelik araçlardır. Bu testler, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini anlamak ve onun bakım verenleriyle olan bağlarını keşfetmek açısından faydalıdır. Otizmlı çocuklar için de özel olarak uyarlanmış projektif testler, çocukların bağlanma temsillerini ölçmek için etkili bir yöntem olabilir.

BÖLÜM 5: STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

5.1. Stresle Başa Çıkma Kuramları

Stresle başa çıkma, bireylerin stresli durumlarla başa çıkabilme yetenekleri ve bu durumlarla başa çıkarken kullandıkları stratejileri ifade eder. Bu süreç, kişinin psikolojik, duygusal ve fiziksel iyilik hali üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Stresle başa çıkma süreci, her birey için farklılık gösterebilir ve bu farklılıklar, bireyin kişilik özelliklerine, yaşadığı çevreye, sosyal destek ağlarına ve bireysel deneyimlere göre şekillenebilir (Lazarus ve Folkman, 1984).

5.1.1. Lazarus ve Folkman'ın Stres ve Başa Çıkma Modeli

Lazarus ve Folkman, stresle başa çıkma konusunda en çok bilinen teoriyi geliştiren araştırmacılarıdır. 1984 yılında geliştirdikleri "Stres ve Başa Çıkma" modelinde, stresin birey tarafından bir tehdit, zorluk ya da kayıp olarak algılanması durumunda ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bu modele göre, stresle başa çıkma süreci iki aşamada incelenir: birincil değerlendirme ve ikincil değerlendirme.

Birincil Değerlendirme: Birey, karşılaştığı durumu tehdit edici, zararlı veya zararsız olarak değerlendirir. Bir durumu stresli olarak algılayabilmesi için, bireyin bu durumun kendisi için bir tehdit oluşturduğunu hissetmesi gerekir.

İkincil Değerlendirme: Birey, karşılaştığı stresli durumu nasıl başa çıkılacağına dair kaynakları ve stratejileri değerlendirir. Bu aşamada birey, durumu kontrol edebilmek için hangi kaynaklara sahip olduğunu düşünür. Kaynakların yeterliliği, başa çıkma stratejisinin etkinliğini belirler.

Lazarus ve Folkman'a göre stresle başa çıkma stratejileri, bireyin psikolojik iyilik halini koruyabilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu stratejiler, problem odaklı ve duygu odaklı olmak üzere iki ana kategoriye ayrılabilir. Problem odaklı başa çıkma, bireyin stresli durumu çözmeye yönelik somut eylemlerde bulunmasını içerirken, duygu odaklı başa çıkma ise bireyin stresin duygusal etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler kullanmasını ifade eder (Lazarus ve Folkman, 1984).

5.2. Başa Çıkma Stratejileri ve Türleri

Başa çıkma stratejileri, bireylerin stresle başa çıkma yollarını şekillendirir. Lazarus ve Folkman'ın modeline dayalı olarak, başa çıkma stratejileri temel olarak iki ana grupta ele alınabilmektedir. Bunlar; problem odaklı başa çıkma stratejisi ve duygu odaklı başa çıkma stratejileri olmaktadır. Problem odaklı başa çıkma, bireyin stres kaynağını çözmeye yönelik somut adımlar atmasını içermektedir. Örneğin, iş yerinde yaşanan bir problem karşısında, birey

bu durumu çözmek için gerekli adımları atabilmekte, kişilerle iletişime geçebilmekte ya da çözüm yolları arayabilmektedir. Problem odaklı başa çıkma, genellikle bireylerin kontrol edebileceği durumlar için daha etkili bir yöntemdir. Duygu odaklı başa çıkma, bireyin stresin duygusal etkilerini azaltmaya çalıştığı bir strateji olarak bilinmektedir. Bu tür başa çıkma stratejileri, bireyin kendini rahatlatmaya çalışması, duygusal rahatlama sağlamak amacıyla çeşitli teknikler kullanması gibi yöntemleri içermektedir. Örneğin, meditasyon yapmak, rahatlama egzersizleri uygulamak veya destek alacak bir kişiyle duygusal olarak konuşmak, duygu odaklı başa çıkmanın örnekleri sayılmaktadır. Sanat terapisi ve oyun temelli terapötik yaklaşımlar, otizmlili çocukların özgüven gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Çocuklar, yaratıcı etkinlikler aracılığıyla başarı deneyimi yaşadıklarında, bu durum benlik saygılarını artırmakta ve sosyal ortamlarda daha aktif bir şekilde yer almalarını kolaylaştırmaktadır. Deniz'in (2019) yürüttüğü araştırmada da çocuk merkezli oyun terapisi süreci sonunda çocukların sosyal becerilerinin yanı sıra kendilerine duydukları güvenin arttığı ve duygularını ifade etme kapasitelerinin geliştiği gözlemlenmiştir.

5.3. Başa Çıkma Stratejilerinin Bireysel Farklılıklarla İlişkisi

Bireylerin kullandığı başa çıkma stratejileri, kişilik özellikleri, psikolojik dayanıklılık, geçmiş deneyimler ve sosyal destek gibi faktörlerden etkilenebilir. Örneğin, öz-yeterlilik algısı yüksek olan bireyler, genellikle problem odaklı stratejiler kullanmaya daha eğilimlidirler. Bununla birlikte, daha düşük öz-yeterlilik algısına sahip bireyler, duygu odaklı başa çıkma stratejilerini tercih edebilirler. Otizmlili bireyler açısından bakıldığında, stresle başa çıkma stratejilerinin gelişimi ve kullanımı, genellikle zorlu bir süreçtir. Otizmlili bireylerin duygusal tepkileri ve sosyal etkileşim becerileri farklılık gösterdiğinden, stresle başa çıkma stratejileri de farklılaşabilir. Örneğin, sosyal becerilerdeki zorluklar nedeniyle otizmlili bireyler, duygu odaklı başa çıkma stratejileri kullanmaya daha yatkın olabilirler. Ayrıca, duygusal ve psikolojik düzenlemelerini sağlamak için çevresel uyaranlardan kaçınma gibi başa çıkma stratejilerini de tercih edebilirler (Bozkurt, 2019).

5.4. Stresle Başa Çıkma ve Aile İlişkileri

Aile bireylerinin stresle başa çıkma stratejileri, ailenin genel işleyişi ve çocuklarının gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aile üyelerinin başa çıkma stratejileri, çocuklarına model olma işlevi görür. Özellikle otizmlili çocukların aileleri, stresli durumlarla başa çıkabilmek için hem problem odaklı hem de duygu odaklı stratejileri kullanma ihtiyacı duyarlar. Aile üyelerinin

stresle başa çıkma becerilerinin yüksek olması, çocukların da duygusal düzenleme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Şengül ve Baykan, 2013).

BÖLÜM 6: PROJEKTİF TESTLER VE PSİKODİNAMİK YORUMLAMA

6.1. Projektif Testlerin Temel İlk İlkeleri ve Psikodinamik Yorumlama

Projektif testler, bireylerin bilinçdışı içsel dünyalarını ve duygusal yansımalarını anlamak amacıyla kullanılan psikolojik değerlendirme araçlarıdır. Bu testler, bireylerin sosyal, duygusal ve psikolojik durumlarını dışa vurmalarını sağlamak için açık uçlu materyaller kullanır. Psikodinamik kuram, bu tür testlerin temelini oluşturur; çünkü bu kuram, bireylerin bilinçdışı düşüncelerinin, duygularının ve içsel çatışmalarının dışa vurumu olarak değerlendirilir. Projektif testler, katılımcıların içsel dünya ve duygusal süreçlerine dair ipuçları sağlamak için önemlidir (Gözlügöl, 2024).

Otizimli bireyler, sosyal etkileşim ve duygusal düzenlemede zorluklar yaşadıkları için kendilerini ifade etmenin farklı yollarını arayabilirler. Bu durum, duygularının geleneksel testlerle ölçülmesini güçleştirebilir. Bu tür durumlarda, projektif testler bireylerin içsel duygu ve düşüncelerini sembolik yollarla ortaya koymalarına imkân verir; böylece otizimli bireylerin duygusal durumları daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilir ve buna uygun müdahaleler planlanabilir (Demir ve Coşar, 2025).

6.2. Kuş Yuvası Çiz Testi: Aile İlişkilerinin Yansıtılması

Kaiser (1996), aile çizimi tekniklerinden esinlenerek daha dolaylı ve düşük tehdit edici bir değerlendirme yöntemi olarak Kuş Yuvası Çizimi'ni (BND) geliştirmiştir. Geleneksel aile çizimi yöntemlerinin bireylerin aile yaşantılarını doğrudan sorgulaması nedeniyle kaygı ve baskı yaratabileceğini gözlemleyen Kaiser, katılımcıların kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri bir teknik tasarlamayı amaçlamıştır (Kaiser, 1996; Kaiser ve Deaver, 2009). İlk çalışmasında annelerden oluşan bir örneklem (n=41) kullanılmış ve katılımcılar, Anneye Bağlanma Ölçeği (ATM) aracılığıyla güvenli ve daha az güvenli bağlanan gruplar olarak sınıflandırılmıştır (Armsden ve Greenberg, 1987). Kuş Yuvası Çizimleri, yavru kuşların, ebeveyn kuşların ve yumurtaların varlığı gibi detaylar üzerinden değerlendirilmiş; düşük ATM skoruna sahip katılımcıların çizimlerinde kuş ve yuva unsurlarını daha az kullandığı ve yuvaları eğik veya eksik çizme eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir (Kaiser, 1996). Bu sonuçlar, çizim tabanlı projektif yöntemlerin bağlanma güvenliğini anlamada değerli bilgiler sağlayabileceğini göstermektedir.

6.3. Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi: Duygusal Durumların İfadesi

Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi, bireylerin stresle başa çıkma stratejilerini ve duygusal durumlarını anlamaya yönelik kullanılan bir projektif testtir. Bu testin amacı, katılımcılara yağmur altında yürüyen bir insan figürü çizmelerini istemek ve bu figür aracılığıyla bireyin stresli durumlarla başa çıkma biçimini incelemektir. Yağmur, bireyin yaşadığı duygusal baskıları ve zorlukları sembolize eder. Otizmlili bireyler, duygusal düzenlemede güçlükler yaşadıkları için, Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi otizmlili çocukların duygusal dünyalarını anlamada çok değerli olabilir.

Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi, bireylerin stresle başa çıkma becerilerini, duygusal dayanıklılıklarını ve çevresel zorluklara karşı geliştirdikleri psikolojik savunmaları değerlendirmek amacıyla kullanılan projektif tekniklerden biridir. Testte bireyin çizdiği insan figürünün duruşu, kullandığı nesneler (örneğin şemsiye), yönelimi ve genel atmosfer, onun duygusal durumuna ve baş etme mekanizmalarına dair ipuçları sunabilir. Özellikle sosyal iletişimde güçlük yaşayan bireylerde, bu tür çizim temelli testler iç dünyayı yansıtmak açısından önemli bilgiler sağlayabilir.

6.4. Psikodinamik Yorumlama ve Terapötik Uygulama

Projektif çizim testleri, bireylerin içsel dünyalarını, bilinçdışı süreçlerini ve duygusal dinamiklerini anlamada önemli bir psikodinamik değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu testler, özellikle sözel ifade becerileri sınırlı olan otizmlili bireylerin duygusal deneyimlerini, aile bağlarını ve stresle başa çıkma biçimlerini anlamaya katkı sağlamaktadır. Kuş Yuvası Çiz Testi, bireyin güven, aidiyet ve korunma gibi temel duygusal temalarını yansıtarak aile içi ilişkiler ve bağlanma örüntüleri hakkında ipuçları sunmaktadır. Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi ise bireyin stres, kaygı ve çevresel baskılar karşısındaki başa çıkma mekanizmalarını sembolik olarak ortaya koymaktadır. Bu testlerde kullanılan figürler, renkler, mekânsal düzenlemeler ve semboller, bireyin duygusal güvenliği, içsel çatışmaları ve çevreyle kurduğu ilişki biçimi hakkında derinlemesine bilgiler sağlamaktadır. Dolayısıyla bu testler, otizmlili bireylerin bilinçdışı süreçlerinin anlaşılmasında, duygusal farkındalıklarının desteklenmesinde ve terapötik müdahalelerin planlanmasında değerli araçlar olarak görülmektedir.

BÖLÜM 7: YÖNTEM

7.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmıştır. Çalışma da otizm tanısı almış olan çocukların annelerinin bağlanma temsillerini ve stresle başa çıkma stratejilerini projektif çizim testleri aracılığı ile derinlemesine incelemeyi hedef kılmaktadır. Katılımcıların kişisel iç dünyalarına ve deneyimlerine yönelik anlamların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda da çalışma, betimsel nitelik taşıyan keşfedici bir araştırma özelliğini göstermektedir.

7.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini İstanbul'da ikamet eden ve 6-14 yaş aralığında çocuğu olan anneler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından ötürü araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup bu yöntemde belirli nitelikleri taşımakta olan bireyler kasıtlı olarak seçilerek araştırmanın amacına uygun örneklem oluşturulmuştur.

Araştırmanın örneklemini, İstanbul ilinde ikamet eden biri otizm tanısı almış diğeri ise gelişimsel açıdan tipik (nörotipik) çocuklara sahip toplam 100 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Bu katılımcılardan 50'si resmi tanı almış otizm spektrum bozukluğu bulunan çocukların annelerinden, 50'si gelişimsel olarak tipik seyir gösteren çocukların annelerinden oluşmaktadır.

Katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiştir; okuryazarlık düzeyi yeterli olan, psikiyatrik tanısı bulunmayan, 28 ila 45 yaş arasında değişen kadınlardır. Katılımcıların sosyoekonomik durumları ve eğitim düzeyleri çeşitlilik göstermektedir. Otizmlı çocukların tanı belgeleri, çocukların anneleri tarafından araştırmacıya beyan edilmiştir.

Veriler, bireysel görüşme yolu ile toplanmış ve tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınarak etik ilkelere uygun hareket edilmiştir.

7.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Yağmur altında yürüyen anneler: otizmlı çocukların annelerinde bağlanma temsilleri ve stresle başa çıkma stratejilerinin projektif yöntemler ile değerlendirilmesinin yapıldığı bu çalışmada Demografik Bilgi Formu, Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu, Kuş Yuvası Çiz Testi ve Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi kullanılmıştır.

7.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırma konusu olan katılımcılara ait demografik bilgileri öğrenmek adına araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Katılımcıların yaş, eğitim düzeyi ve çocuklarının sahip oldukları otizm spektrum bozukluğunun tanısının ne olduğu gibi sorular bu formda yer almaktadır.

7.3.2. Kuş Yuvası Çiz Testi

Kuş yuvası çiz testi, bireyin bağlanma temsillerini, bakım verme eğilimini ve içsel ilişki dinamiklerini değerlendirmeye yönelik projektif bir çizim testidir. Test ilk olarak Fury (1996) tarafından geliştirilmiş ve bağlanma teorisi temel alınarak çeşitli çalışmalarda nitel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Literatürde, bu testin özellikle anne-çocuk ilişkisine dair bilişsel ve duygusal temsilleri yansıttığı belirtilmektedir (Fury, Carlson ve Sroufe, 1997). Türkiye’de ise sınırlı sayıda çalışmada kullanılmış olmakta birlikte, bağlanma temelleri projektif değerlendirmelerde kullanılan yaratıcı bir teknik olarak yerini almıştır.

Araştırma kapsamında Kuş Yuvası Çiz Testi, katılımcıların içsel bağlanma imgelerini yansıtabilmeleri amacıyla tercih edilmiştir. Testin uygulaması sırasında katılımcılardan boş bir A4 kâğıda, kurşun kalem, boya kalemleri ve silgi verilerek “bir kuş ve yuvasını” çizmeleri istenmiştir. Bu yönerge açık uçlu olup, bireyin sembolik dünyasını özgürce ifade edebilmesine imkân tanınmıştır.

Çizim tamamlandıktan sonra katılımcılara aşağıdaki yönlendirici sorular sorulmuştur: “bu çizimdeki kuş kim olabilir? bu yuvanın senin hayatındaki karşılığı nedir? bu resmi çizerken aklından geçen duygular nelerdi?”. Çizimler analiz edilirken “bnd- bana ne düşündürdü” yaklaşımı benimsenmiş, araştırmacının çizimlerinden edindiği izlenimler ve tematik çağrışımlar da betimleyici analiz sürecine dahil edilmiştir. Bu analizde: “kuş ve yuva arasındaki mesafe, yuvanın yapısı (korunaklılık, açıklık, yükseklik), kuşun konumu ve bedensel duruşu, çizimdeki diğer figürler (yumurta, ağaç, yavru vb.), boşluk kullanımı ve çizim detayları” gibi sembolik unsurlar üzerinden bağlanma örüntüleri, bakım temsilleri ve güvenlik algısı yorumlanmıştır.

Uygulama süresi kişi başı ortalama 10-15 dakika sürmüştür ve çizimlerin ardından 3-5 dakikalık sözlü görüşme gerçekleştirilmiştir. Tüm uygulamalar bireysel olarak ve dikkat dağıtıcı uyaranlar arındırılmış sessiz bir ortamda yapılmıştır.

7.3.2. Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi

Yağmur Altında Bir İnsan Çiz Testi, bireyin stresli yaşam olayları karşısındaki başa çıkma biçimlerini, duygusal tepkilerini ve korunma stratejilerini değerlendirmek amacıyla kullanılan projektif bir çizim tekniğidir. Bu test, Koppitz (1968) tarafından geliştirilen İnsan Çiz Testi'ne dayalı olarak şekillenmiştir ve özellikle bireyin içsel kaynaklarını, stres algısını ve dış dünyaya karşı duygusal tepkilerini görselleştirmesi açısından önemli bir nitel veri aracıdır. Bu çizim tekniği, Türkiye’de özellikle Arı ve Deniz (2016) gibi araştırmacılar tarafından travma, stres ve baş etme temaları bağlamında kullanılmıştır. Test, bireyin kendini tehdit altında hissettiği durumlar karşısındaki koruyucu içsel mekanizmalarını sembolik olarak ifade etmesini sağlar. Bu araştırmada test, otizmlili ve nörotipik çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma stratejilerini projektif olarak değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Katılımcılardan, boş bir A4 kâğıda kurşun kalemle “yağmur altında bir insan” çizimleri istenmiştir. Yönerge açık uçlu olarak sunulmuş ve katılımcıların yorumlarını özgürce yansıtmaları sağlanmıştır. Çizimler tamamlandıktan sonra katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir: “Çizdiğiniz kişiyi tanımlar mısınız? Yağmur burada sizin için neyi simgeliyor? Bu kişiyi neden böyle çizdiniz?” Çizimler tematik betimsel analiz ve “bnd – bana ne düşündürdü” yöntemiyle değerlendirilmiştir. Aşağıdaki sembolik öğeler analiz sürecinde dikkate alınmıştır:

Korunma düzeyi: Şemsiye, siper, barınak gibi unsurlar stresle baş etme kapasitesini gösterir.

Figürün duruşu, ifadesi: Duygusal dayanıklılık ve psikolojik esneklik

Yağmurun yoğunluğu, çevresel unsurlar: Hayat olaylarının şiddeti ve algılanış biçimi

Diğer figürler (aile bireyleri, ev, ağaç vb.): Sosyal destek ve güven ihtiyacı

Uygulama ortalama 10 ila 15 dakika sürmüş, çizim sonrasında yapılan sözlü açıklamalar ise 5 dakika içerisinde sesli veya yazılı not alınarak kayıt altına alınmıştır. Uygulama, bireysel ve sessiz bir ortamda gerçekleştirilmiş, katılımcıların rahat hissetmeleri sağlanmıştır.

7.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerinin nitel boyutunda çizim tekniği kullanılarak elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile kodlanmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda ise verilerin değerlendirilmesinde ki-kare testi uygulanmıştır. “Kuş yuvası çiz testi” ve “Yağmur altında yürüyen insan çiz testi”nin yorumlama kriterlerine göre oluşturulduğundan betimsel analiz kullanılmıştır.

BÖLÜM 8: BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 2: Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunan Çocukların Katılımcı Annelerinin Ve Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunmayan Çocukların Katılımcı Annelerinin Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterlerinin Analiz Sonuçları

Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterleri		Otizm Tanısı Alan Çocukların Anneleri		Otizm Tanısı Almayan Çocukların Anneleri		χ^2	p
		f	%	f	%		
Yuvada/Yakınında ebeveyn kuş var mı?	Evet	33	66	39	78	1,24	,266
	Hayır	17	34	11	22		
Yuvada yavru kuş veya yumurta var mı?	Evet	22	44	32	64	3,26	,071
	Hayır	28	56	18	36		
Baskın renk yeşil mi?	Evet	11	22	15	30	0,47	,494
	Hayır	39	78	35	70		
Resim aile ortamı çağrıştırıyor mu?	Evet	46	92	50	100	2,34	,126
	Hayır	4	8	0	0		
Renkler figürlerin doğasına uygun mu?	Evet	31	62	44	88	7,69	,006*
	Hayır	19	38	6	12		
Ekstra figür (Çiçek, Hayvan) var mı?	Evet	9	18	10	20	0,0	1.000
	Hayır	41	82	40	80		
Yuva zemine temas ediyor mu?	Evet	33	66	34	68	0,0	1.000
	Hayır	17	34	16	32		

Ebeveyn kuş, yavruya yakın ve temas halinde mi?	Evet	14	28	26	52	5,04	,025*
	Hayır	36	72	24	48		
Ebeveyn ve yavru kuş birlikte mi?	Evet	1	2	4	8	0,84	,359
	Hayır	49	98	46	92		
Yuva özenli ve detaylı bir şekilde mi çizilmiş?	Evet	26	52	25	50	0,0	1.000
	Hayır	24	48	25	50		

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı bulunan çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların annelerine uygulanan Kuş Yuvası Çizim Testi sonuçları ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Analiz bulguları, iki grup arasında bazı değerlendirme kriterleri açısından **istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar** olduğunu göstermektedir.

Renklerin figürlerin doğasına uygunluğu açısından gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($\chi^2 = 7.69$, $p = .006$). Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri, çizimlerinde doğaya uygun ve canlı renkleri daha sık kullanmıştır. Bu durum, çevreyle bütünleşme, gerçeklik algısı ve estetik dikkat açısından farklılıkları yansıtabilir.

Ebeveyn kuşun yavruya yakın ve temas halinde olup olmaması değişkeni de gruplar arasında anlamlı bir fark göstermiştir ($\chi^2 = 5.04$, $p = .025$). Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri, ebeveyn ve yavru arasındaki yakınlık ve temas temasını çizimlerinde daha sık vurgulamıştır. Bu sonuç, bakım verme temsilleri ve bağlanma duyarlılığı açısından belirleyici olabilir.

Diğer tüm kriterlerde elde edilen p-değerleri .05 düzeyinin üzerinde olduğundan, bu kriterlerde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Özellikle “yuvada ebeveyn kuşun bulunması”, “yavru kuşun varlığı”, “aile ortamı çağrışımı” gibi değişkenlerde anlamlılık düzeyine yaklaşan eğilimler dikkat çekmektedir; ancak bu farklar istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

Tablo 3: Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunan Çocukların Katılımcı Annelerinin ve Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Bulunmayan Çocukların Katılımcı Annelerinin Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz Testi Değerlendirme Kriterlerinin Analiz Sonuçları

Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çizimi Değerlendirme Kriterleri		Otizm Tanısı Alan Çocukların Anneleri		Otizm Tanısı Almayan Çocukların Anneleri		χ^2	p
		f	%	f	%		
Korunma Unsuru	Var	38	76	33	66	0,78	0,378
	Yok	12	24	17	34		
Yağmurun Yoğunluğu	Hafif	21	42	30	60	10,21	,006*
	Orta	9	18	14	28		
	Yoğun	20	40	6	12		
Figürün Duruşu	Dik	14	28	26	52	9,87	,007*
	Eğik	13	26	15	30		
	Çökmüş	23	46	9	18		
Yüz İfadesi	Gülümseyen	15	30	31	62	22,74	,001*
	Nötr	5	10	12	24		
	Üzgün	30	60	7	14		
Çevresel Unsurlar	Var	10	20	16	32	1,3	,254
	Yok	40	80	34	68		
Çizim Detayı	Detaylı	11	22	29	58	18,56	,001*
	Basit	38	76	16	23		

	Eksik	11	22	5	10		
Figür Hareketi	Yürüyen	38	76	24	48	0,02	,890
	Duran	12	24	6	12		
Sayfadaki Yerleşim	Ortada	20	40	20	40	0,88	,643
	Kenarda	8	16	5	10		
	Aşağıda	22	44	25	50		

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çizimi değerlendirme kriterlerine ilişkin yapılan ki-kare analizi sonuçlarına göre, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı bulunan çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri arasında bazı kriterlerde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yağmurun yoğunluğu ($\chi^2 = 10.21$, $p = .006$), figürün duruşu ($\chi^2 = 9.87$, $p = .007$), yüz ifadesi ($\chi^2 = 22.74$, $p < .001$) ve çizim detayları ($\chi^2 = 18.56$, $p < .001$) açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Diğer kriterler olan korunma unsuru, çevresel unsurlar, figür hareketi ve sayfa yerleşimi açısından ise iki grup arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p > .05$).

Tartışma

Bu araştırmada, otizm tanısı olan çocukların anneleri ile tipik gelişim gösteren çocukların anneleri ve çocuklarının çizimlerinden elde edilen projektif veriler doğrultusunda bağlanma temsilleri, stresle başa çıkma biçimleri ve ilişkisel örüntüler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan “Kuş Yuvası Çiz Testi” ve “Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz” testinden elde edilen her bir bulgu, gruplar arası farklılıkları anlamaya yönelik olarak tek tek ele alınmış ve tartışılmıştır. Bulgular, OSB tanısı bulunan çocukların annelerinde bağlanma temsilleri, duygusal dayanıklılık ve stres düzeylerine ilişkin farklılıkların projektif düzeyde de yansıdığını göstermektedir. Araştırma için 28-45 yaş aralığında olan, okuryazarlık düzeyi yeterli olan, herhangi bir psikiyatrik tanısı bulunmayan 100 katılımcıya “Kuş Yuvası Çiz” ve “Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çiz” testleri uygulanmıştır. İki ayrı grup oluşturulma nedeni bu araştırmada, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı bulunan çocukların anneleri ve tipik gelişim gösteren çocukların annelerinin sonuçlarını karşılaştırmaktır.

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların bağlanma temsillerinin anlaşılabilmesi amacıyla “Kuş Yuvası Çiz Testi” uygulanmıştır. Katılımcıların çizimleri “Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterleri” doğrultusunda değerlendirilmiştir ve elde edilen bulgular sayısal verilere dönüştürülerek analiz edilmiştir. Elde edilen puanların yüksekliği güvenli bağlanma temsiline, düşük puanlar ise güvensiz bağlanma temsiline işaret etmektedir. Araştırmanın değerlendirilme sürecinde sınırlılıkların en aza indirilmesi ve güvenilirliğin artırılması amacıyla, katılımcılardan çizimlerinde yer alan her bir öğeyi açıklayan kısa bir yazı yazmaları da istenmiştir. Elde edilen bulgular, önceki alanyazınla benzer şekilde, otizmlili bireylerin ve annelerinin daha yüksek duygusal yük ve ilişkisel zorluk yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterleri bağlamında yuvada veya yakınında ebeveyn kuşun varlığı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki grubun da çizimlerinde ebeveyn kuşa yer vermesi, bakım veren rolünün temsili açısından ortak bir eğilime işaret etmektedir. Bu durum, annelerin çocuklarıyla kurdukları bağın en azından davranışsal düzeyde içselleştirilmiş olduğunu düşündürmektedir. Ancak dikkat çekici biçimde, otizmlili çocukların annelerinde bu oranın kontrol grubuna kıyasla daha düşük olması, bağlanma temsillerinin niteliksel boyutlarına dair sorgulamalar açığa çıkarmaktadır. Bowlby’nin (1969) tanımladığı üzere, güvenli bağlanma yalnızca fiziksel mevcudiyetle değil, duygusal ulaşılabilirlik ve hassasiyetle de ilgilidir. Ebeveyn kuşun çizimde bulunması, bakım verme işlevinin simgesel göstergesi olarak değerlendirilebilir; ancak bu figürün konumu, yönelimi ya da yavru ile olan ilişkisi gibi detaylar, bağlanmanın kalitesine dair daha derin ipuçları sunabilir. Otizmlili çocukların annelerinde gözlemlenen bu kısmi eksiklik, bakım verme kapasitesinden çok, sürekli yoğun bakım yükü, tükenmişlik ya da duygusal mesafelenme gibi psikososyal etkenlerin yansımaları olarak ele alınabilir. Dolayısıyla bağ kurma arzusu değil, bağ kurma kapasitesinin sınırlılığı burada belirleyici bir faktör olabilir.

Yuvada yavru kuş veya yumurtanın bulunup bulunmadığı incelendiğinde, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ancak bulgular, tipik gelişim gösteren çocukların annelerinde bu unsurlara daha sık yer verildiğini ortaya koymaktadır. Bu fark, bağlanma temsilleri açısından değerlendirildiğinde, yavru kuş ya da yumurtanın annenin zihnindeki bakım nesnesine dair simgesel bir görünürlüğü temsil ettiği düşünülebilir. Bowlby’nin (1988) kuramına göre, güvenli bağlanma örüntüsüne sahip bireylerde, çocukla kurulan ilişkinin sürekliliği ve zihinsel temsili daha tutarlıdır. Bu bağlamda, yavru kuşun varlığı

yalnızca koruma-besleme değil, aynı zamanda annelik işlevinin sürekliliğine dair içsel bir temsili ifade edebilir.

Üçüncü kriter olan "baskın renk yeşil mi?" sorusu incelendiğinde, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Renk tercihlerindeki bu yüzeysel benzerlik, ilk bakışta gruplar arası ortaklığı işaret etse de yeşil rengin projektif testlerdeki psikodinamik anlamı göz önüne alındığında daha derin bir yorum yapılabilir. Yeşil genellikle doğayla özdeşleştirilmekle birlikte; içsel yenilenme, umut, canlılık ve büyüme gibi olumlu duygusal temsillerle ilişkilendirilmektedir (Hammer, 1980). Otizmlili çocukların annelerinde yeşil rengin daha az tercih edilmesi, bu pozitif duygusal temsillerin çizimlerde sınırlı bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, annelerin sürdürülebilir psikolojik direnç geliştirmekte zorlandıkları, tükenmişlik düzeylerinin yüksek olabileceği ya da içsel umut kaynaklarının zayıfladığı şeklinde yorumlanabilir

Resmin aile ortamı çağrıştırıp çağdırtmadığına ilişkin değerlendirmede gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Her iki gruptaki annelerin büyük çoğunluğu, aile ortamını çağrıştıran sahneler çizmiş ve bu durum, annelik işlevinin hem duygusal hem de zihinsel düzlemde merkezî bir temsile sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle yuva, birlikte olma, korunma ya da bir arada kalma gibi öğelerin çizimlerde sıkça yer alması, bağlanma sisteminin işlevsel temsillerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, OSB grubundaki bazı annelerin çizimlerinde aile teması yer almamıştır. Bu durum, yalnızca bireysel tercih ya da stil farkı olarak değil; bakım verme sürecindeki tükenmişlik, aile içi rollerin yeniden yapılanması ya da duygusal olarak geri çekilme gibi psikososyal etkenlerle ilişkili olabilir. Bowlby'nin bağlanma kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, aileyi zihinsel olarak bir "güvenli üs" şeklinde yapılandırmakta zorlanan annelerin, bu temayı çizimlerine yansıtamaması olasıdır. Dolayısıyla aile figürünün çizimde yer alıp almaması, yalnızca bilişsel değil; aynı zamanda duygusal bir mesafenin de göstergesi olabilir.

Renkler figürlerin doğasına uygun mu?" kriterine ilişkin yapılan değerlendirmede gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri, figürlerin doğasına uygun ve gerçekçi renkler kullanma eğilimi göstermiştir. Bu durum, çevresel uyum, estetik bütünlük ve gerçeklik algısı açısından daha dengeli temsiller sunduklarına işaret etmektedir. Renk tercihi yalnızca estetik bir unsur değil; bireyin içsel düzeni, duygusal dengesi ve bilişsel organizasyon kapasitesinin de bir yansımasıdır. Tipik gelişim grubundaki annelerdeki dengeli renk kullanımı, çevresel gerçeklikle kurulan sağlıklı psikolojik uyumu

göstermektedir. Buna karşılık, OSB grubundaki annelerin çizimlerinde gözlemlenen renk uyumsuzlukları; artan psikososyal stres, bakım yükü, duygusal yorgunluk ve bilişsel tükenmişlikle ilişkili olabilir. Bu durum, renk seçimlerinde tutarsızlık, estetik bütünlükte azalma ve gerçeklikten uzaklaşma gibi yansımalar doğurabilir. Dolayısıyla, figürlerin doğasına uygun renk kullanımı yalnızca sanatsal bir seçim değil; bireyin duygusal regülasyon kapasitesi ve zihinsel organizasyonunun projektif bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Renk analizleri bu bağlamda, annelerin psikososyal durumlarını anlamada tamamlayıcı ve özgün bir veri kaynağı sunmaktadır.

Ekstra figür (çiçek, hayvan vs.) var mı kriterine geldiğimizde her iki grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Her iki grupta benzer oranda ek figür kullandığı görülmektedir. Bu bulgu, annelerin genel yaratıcılık düzeylerinin birbirlerine yakın olabileceğini düşündürmektedir. Ancak çizimlere sembolik ya da duygusal derinlik katabilecek türde ek unsurların sınırlı sayıda kullanılmış olması hem yaratıcı dışavurumun hem de projeksiyonel ifadenin sınırlı düzeyde kaldığını da ortaya koymaktadır. Sanat temelli projeksiyon testlerinde, bireyin iç dünyasını daha detaylı aktarma eğilimi, çoğu zaman çizimlere eklenen semboller, doğa unsurları ya da figüratif detaylarla kendini göstermektedir. Bu anlamda çizimlerin basit ve doğrudan olması, kişilerin içsel yaşantılarını daha kontrollü, sınırlı veya normatif bir biçimde aktarmayı tercih ettiklerine işaret edebilmektedir. Özellikle annelerin içinde bulundukları psikososyal durumlar, sorumluluk yükleri ve duygusal kaynakların sınırlılığı, çizimlere spontane yaratıcı öğeler katmalarını sınırlıyor olabilmektedir. Ayrıca bu durum, katılımcıların çizim yapma becerilerini “test” olarak algılamış olabileceklerini, dolayısıyla da çizimlerine özgürce anlam katmak yerine, “doğru” ve “beklenen” resmi çizmeye odaklanmış olabileceklerini düşündürmektedir. Bu da yaratıcı dışavurumun önünde bir engel oluşturmuş olabilmektedir. Kısacası ekstra figür kullanımının iki grupta da sınırlı olması, annelerin yaratıcılık potansiyellerinden ziyade, bu potansiyelin ifade edilmesine yönelik psikolojik, sosyal ya da durumsal engellerin varlığına işaret edebilmektedir. Bu bulgu, projeksiyon testlerin sadece çizim içeriğiyle değil, aynı zamanda bağlam ve uygulama koşullarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yuvarın zemine temas etme durumu açısından gruplar arasında fark yoktur. Yuvarın yere temas etmesi, güven hissi ve aidiyet algısı ile ilişkili sayılmaktadır. Bu bulgu, her iki grubun da “yuva” kavramına benzer anlamlar yüklediğini gösterebilmektedir. Yuvarın sağlam bir zemine dayandırılması, bireylerin iç dünyasında hem duygusal hem de çevresel güvenlik arayışını yansıtmaktadır. Bu durum annelerin yaşam koşullarındaki farklılıklar ve karşılaştıkları

zorluklara rağmen, aile ve yuva kavramına dair temel psikolojik ihtiyaçların benzer düzeyde olduğunu düşündürmektedir. Özellikle otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinde artan bakım yükü ve duygusal zorluklar olmasına rağmen yuvaya ilişkin aidiyet ve güven algısının korunması, bu annelerin içsel dayanıklılığı ve aile bağlarına verdikleri önemin göstergesi olabilmektedir.

Ebeveyn kuş, yavruya yakın ve temas halinde mi durumunu incelediğimizde gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri, çizimlerinde ebeveyn-yavru temasını daha sık vurgulamıştır. Bu bulgu, güvenli bağlanma temsillerine sahip olabileceklerini ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde fiziksel ve duygusal yakınlık ihtiyacının yüksek olduğunu düşündürmektedir. Çizimlerdeki temas unsuru, içsel bağlanma temsillerinin dışavurumu olarak değerlendirilebilmektedir. Buna karşın OSB grubundaki annelerde bu temasın azlığı, bağlanma kaygısı ya da tükenmişliğe işaret edebilmektedir (Hayes ve Watson, 2013). Otizmlili bir sürecin bakım süreci, yüksek düzeyde stres ve fiziksel-psikolojik yük getirdiğinden, bu durum annelerin bağlanma sistemlerini etkileyebilmektedir ve temas kurma temsillerinde azalma olarak yansıyabilmektedir. Ayrıca bu çizimsel mesafe, yalnızca fiziksel bir ayrılığı değil; aynı zamanda annelerin zihinsel dünyalarındaki yaşadıkları duygu regülasyonu güçlüklerini, yorgunluğu ya da çocuğuyla kurduğu ilişkinin karmaşık doğasını da simgesel olarak ifade ediyor olabilmektedir.

Ebeveyn ve yavru kuş birlikte mi kriterini ele aldığımızda gruplar arasında anlamlı fark yoktur. Her iki grupta da ebeveyn-yavru birlikteliği düşük düzeyde gözlemlenmektedir. Bu durum genel olarak annelerin zihinsel temsillerinde “bir arada olma” temasının zayıf olduğunu düşündürmektedir. Kuş Yuvası Çizimi gibi projektif testlerde birlikte çizim, duygusal bütünlük, ilişkisellik ve bağ kurma kapasitesi gibi psikolojik süreçlerin göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle ebeveyn ve yavru kuşların çizimlerde ayrı yerleştirilmiş ya da birinin eksik bırakılmış olması, annelerin iç dünyalarında çocuğuyla kurdukları ilişkiye dair bazı mesafelerin, engellerin ya da bastırılmış temaların varlığına işaret etmektedir. Özellikle modern ebeveynlik rollerinde yaşanan çok yönlü sorumluluklar, annelerin hem fiziksel hem duygusal olarak tükenmiş hissetmelerine neden olabilmekte; bu da bağ kurma ve birliktelik hissini zihinsel düzlemde zayıflatılabilmektedir. Ayrıca, annelerin çocuğa dair temsillerinde birlikte olma temasının yer almaması, yalnızca bağlanma ile ilgili değil; aynı zamanda bireyselleşme, yetersizlik duyguları ya da anneliğe dair içsel çatışmalarla da ilişkili olabilmektedir. Çizimlerdeki bu ayrılık, çocukla ilişkideki duygusal boşlukları ya da mesafeyi bilinçdışı düzeyde yansıtır olabilmektedir.

Otizimli çocukların anneleri tarafından yapılan resimlerdeki titizlik ve detay, annelerin yüksek dikkat ve özen gösterdiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, otizimli çocuk annelerinin yoğun psikolojik stres ve tükenmişlik yaşaması, bu detayların altında farklı anlamların bulunabileceğini göstermektedir. Bu durum, annelerin çocuklarına karşı duydukları sorumlulukla birlikte yaşadıkları duygusal yükün bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Güven ve Vuran, 2015). OSB’li çocuk anneleri için detaylı bir çizim, yalnızca dikkat düzeyini değil; aynı zamanda annelik rolüne tutunma, duygusal sorumluluk hissi ya da kontrol ihtiyacının bir yansıması da olabilmektedir. Bu nedenle, çizimlerin dışsal benzerliğine rağmen altında yatan psikolojik dinamiklerin farklılık gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

“Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çizimi Testi” değerlendirme kriterleri kapsamında, korunma unsurlarının (şemsiye, yağmurluk vb.) kullanım sıklığı açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki grup da tehdit edici çevresel koşullara karşı figürü korumaya yönelik detaylara benzer oranlarda yer vermiştir. Bu durum, annelerin bilinçdışı düzeyde kendilerini veya çocuklarını koruma ihtiyacının ortak bir zihinsel temsil olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir. Korunma unsurları, projektif düzlemde yalnızca çevresel tehditlere karşı fiziksel güvenlik değil; aynı zamanda bireyin psikolojik sınırlarını, duygusal savunmalarını ve kaygı ile başa çıkma biçimlerini de yansıtabilir. Özellikle OSB grubundaki annelerde korunma oranının daha yüksek olması, istatistiksel olarak anlamlı olmasa da dikkat çekici bir eğilimi ortaya koymaktadır. Bu eğilim, aşırı koruyucu ebeveynlik eğilimlerinin ve çocuklarını dış tehditlerden izole etme arzusunun bir dışavurumu olabilir. Ancak bu tür korunma temsilleri, bazen bağ kurmayı kolaylaştırmak yerine, duygusal mesafe ve aşırı kontrol ihtiyacının da işaretçisi olabilir. Bu nedenle korunma figürleri, annelerin sadece çocuklarını değil; aynı zamanda kendi içsel savunma mekanizmalarını da temsil ediyor olabilir.

Yağmurun yoğunluğuna ilişkin çizimlerde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p = .006$). Otizimli çocukların annelerinin çizimlerinde daha yoğun ve bastırıcı yağmur sahneleri yer alırken, tipik gelişim gösteren çocukların anneleri tarafından yapılan çizimlerde yağmur genellikle hafif ve geçici olarak betimlenmiştir. Projektif testlerde yağmur, yalnızca bir hava durumu değil; bireyin içinde bulunduğu zorlayıcı duygu durumunun metaforik yansıması olarak değerlendirilir. Yoğun yağmur; bastırılmış duygular, sürekli tetikte olma hali, çevresel tehditlerin baskısı ve duygusal tükenmişlik gibi unsurların sembolik ifadesi sayılabilir. Bu bağlamda OSB grubundaki annelerin çizimlerinde sık ve yoğun yağmurun yer alması, onların günlük yaşamlarında karşılaştıkları stresin sürekliliğini ve duygusal yükün

taşıdığı ağırlığı ortaya koymaktadır. Diğer yandan tipik gelişim grubundaki annelerin daha hafif yağmur tercihleri, stresle başa çıkma kapasitelerinin daha dengeli olduğunu ya da içsel dayanıklılık kaynaklarına daha rahat erişebildiklerini düşündürebilir. Bu çizimler aynı zamanda umut, geçicilik ve duygusal toparlanma gibi olumlu temaların da göstergesi olabilir. Dolayısıyla yağmurun şiddeti yalnızca çevresel koşulların değil, bireyin içsel dünyasının da sessiz ama güçlü bir dışavurumudur.

Çizimlerde figürün duruşuna ilişkin analizde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Otizmli çocukların anneleri tarafından yapılan çizimlerde, çökmüş ya da eğik figürlerin daha sık yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu tür duruşlar, projektif anlamda bireyin içsel çökkünlüğünü, duygusal tükenmişliğini ve çaresizlik hissini yansıtır. Nitekim Hammer (1980), bu duruş biçimlerinin depresif duygulanımın göstergesi olabileceğini vurgulamıştır. Öte yandan, tipik gelişim gösteren çocukların anneleri tarafından çizilen figürlerde dik duruşların daha yaygın olduğu görülmüştür. Figürün dik duruşu; psikolojik direnç, çevresel stresle başa çıkma kapasitesi, umut ve içsel denge gibi olumlu temsillerle ilişkilendirilebilir. Genel olarak figürün bedensel pozisyonu, bireyin yaşam karşısındaki duruşunu, ruhsal tonusunu ve öznel güç algısını yansıtan güçlü bir projektif göstergedir. OSB grubundaki annelerin çizimlerine yansıyan bu karamsar ve yorgun postürler, onların yaşadığı duygusal yükün yalnızca sözel değil, görsel olarak da ifadesi olmuştur.

Yüz ifadesi kriterine ilişkin analizde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Otizmli çocukların anneleri tarafından yapılan çizimlerde üzgün yüz ifadesi daha sık görülürken, tipik gelişim gösteren çocukların anneleri tarafından çizilen figürlerde gülümseyen ifadeler daha yaygındır. Projektif çizimlerde yüz ifadesi, bireyin içsel duygu durumunu yansıtan güçlü bir simgesel göstergedir. Gülümseyen ifadeler genellikle iyimserlik, psikolojik direnç ve umutla ilişkilendirilirken; üzgün yüz ifadeleri, duygusal yük, hayal kırıklığı ve tükenmişliğin yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda OSB grubundaki annelerde üzgün ve nötr yüz ifadelerinin baskın olması, onların yaşamlarında karşılaştıkları duygusal zorlukları, yüksek düzeyde stres ve depresyon belirtilerini yansıttığını düşündürmektedir (Hayes ve Watson, 2013). Tipik gelişim grubundaki annelerde daha sık gözlemlenen gülümseyen yüzler ise, daha istikrarlı bir duygusal düzenleme kapasitesi ve dış dünyayla daha olumlu bir bağ kurma eğilimi ile ilişkilendirilebilir. Ancak bu ifadeler yalnızca duygusal durumun değil, aynı zamanda sosyal temsillerin de ürünü olabilir. Bu nedenle yüz ifadeleri hem içsel hem de ilişkisel düzeyde çok katmanlı bir projektif anlatım olarak ele alınmalıdır.

Çizimlerde çevresel unsurların (ağaç, bina, zemin vb.) yer alıp almamasına ilişkin analizde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki gruptaki anneler çizimlerinde benzer oranlarda çevresel detaylara yer vermiştir. Bu durum, dikkat düzeyi ya da çevresel algının iki grup arasında genel olarak benzer olduğunu düşündürmektedir. Ancak projektif testlerde çevresel öğeler, bireyin dış dünyayla kurduğu ilişkisel bağların ve güvenlik algısının bir ifadesi olarak değerlendirilir. Bu nedenle çevresel detayların sınırlı olması, içsel sürecin dışsal olandan daha baskın olduğunu, bireyin dikkatin odağını daha çok iç dünyaya çevirdiğini gösterebilir. Özellikle OSB grubundaki annelerin çizimlerinde daha az detay ve daha basit sahnelerin yer alması, yalnızca stil farklılığı değil; zihinsel yorgunluk, düşük motivasyon ve duygusal tükenmişlikle de ilişkili olabilir. Bu bulgu, içsel kaynakların sınırlılığı nedeniyle çevresel temsillerin geri plana atıldığını ve çizimlerde minimum düzeyde temsil stratejisinin benimsendiğini düşündürmektedir.

Çizim detay düzeyine ilişkin analizde gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. OSB grubundaki annelerin çizimlerinin daha sade ve detaydan yoksun olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum; dikkat kapasitesinde azalma, zihinsel yorgunluk ya da içsel motivasyon eksikliği gibi çeşitli psikososyal etmenlerle ilişkilendirilebilir. Detay düzeyi, bireyin dikkat süresi, zihinsel enerjisi ve içsel kaynaklarının dolaylı bir yansıması olarak değerlendirilir. Detaylı çizimler; çevresel farkındalık, bilişsel organizasyon ve içsel enerjinin varlığını gösterebilirken; sade çizimler, psikolojik tükenmişlik ve bilişsel yüklenmeye işaret edebilmektedir. Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri, figürleri daha detaylı ve özenli bir biçimde çizerken; OSB grubundaki annelerin çizimlerinde gözlenen düşük detay seviyesi, onların zihinsel kaynaklarının sınırlı olduğu, duygusal tükenmişlik yaşadıkları ve çizim sürecine yoğunlaşmakta güçlük çektikleri şeklinde yorumlanabilir.

Figürün yürüyen ya da duran şekilde çizilmesine ilişkin analizde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki grup da figürü ağırlıklı olarak yürür pozisyonda çizmeyi tercih etmiştir. Bu benzerlik, annelerin yaşamsal devamlılık arzusu ve ilerlemeye dair içsel motivasyonlarının ortak bir zihinsel temsili olabilir. Projeksiyon testlerinde hareket hâlindeki figürler; mücadele, direnç, uyum ve yaşamla başa çıkma kapasitesiyle ilişkilendirilir. Bu bağlamda, yürüyen figürler annelerin ruhsal olarak ilerlemeye, yol almaya ve hayatla baş etmeye yönelik tutumlarının dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Duran figür ise duraksama, yönsüzlük ya da donukluk gibi daha içe kapanık durumları yansıtabilir. Ancak bu çalışmada

her iki grupta da yürüyen figürlerin baskın olması, annelerin içinde bulundukları zorluklara rağmen psikolojik dirençlerini koruduklarını düşündürebilir.

Figürün sayfa üzerindeki konumuna ilişkin analizde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her iki grup da figürü genellikle sayfanın ortasına veya alt kısmına yerleştirmiştir. Bu ortak tercih, annelerin benlik algılarında ya da çevresel ilişki kurma biçimlerinde benzer temsiller taşıyor olabileceğine işaret etmektedir. Projeksiyon testlerinde figürün yerleşimi, bireyin içsel organizasyonu, kontrol düzeyi ve duygusal tonusunu yansıtan önemli bir göstergedir. Sayfanın ortasına yerleştirilen figürler, denge ve merkez arayışına; alt bölgelere yerleştirilen figürler ise içe çekilme, duygusal baskı ya da çevresel tehdit algısına işaret edebilir. Gruplar arasında nicel bir fark bulunmasa da çizimlerin yerleşim biçimleri bireysel duygusal süreçler bağlamında nitel olarak ele alınabilir. Özellikle OSB grubundaki annelerin çizimlerinde figürün daha aşağıda konumlandırılması, çaresizlik hissi, geri çekilme ya da düşük öznel değer algısının projeksiyonu olabilir.

Genel olarak ele aldığımızda; Kuş Yuvası Çizimi ve Yağmur Altında Yürüyen İnsan Çizimi bulguları birlikte değerlendirildiğinde, annelerin içsel dünyalarını yansıttıkları temsillerde hem benzerlikler hem de anlamlı farklılıklar görülmektedir. Projektif çizim tekniklerinin, bireylerin psikososyal durumları ve bağlanma örüntülerini anlamada önemli araçlar olduğu belirtilmektedir (Bowlby, 1988; Fonagy ve Target, 2003). OSB tanısı alan çocukların anneleri ile tipik gelişim gösterenlerin anneleri arasında bazı ölçütlerde farklılıklar gözlenirken, çizimlerin yapısal olarak benzerlik taşıması kültürel temsillerin varlığına işaret etmektedir. Özellikle renk kullanımı, figür duruşu ve duygusal içerikli öğelerde ortaya çıkan farklılıklar, OSB grubundaki annelerin yaşadığı psikososyal stres ve duygusal zorlukların dışavurumu olarak değerlendirilebilir (Bowlby, 1988). Bununla birlikte, çizimlerdeki ortak temalar, annelik rolüne ve kültürel bağlamda paylaşılan “yuva” ve “kendilik” temsillerine işaret etmektedir. Bu bağlamda, projektif çizimlerin yorumlanmasında sayısal verilerin yanı sıra niteliksel ve bağlamsal analizlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Fonagy ve Target, 2003). Sonuç olarak, her iki çizim testi, annelerin bağlanma temsilleri, stres düzeyleri ve duygusal kaynaklarına dair zengin projeksiyonlar sunmakta; hem gruplar arası farklılıkların hem de ortak temaların psikolojik açıdan anlamlı biçimde yorumlanmasının önemi ortaya konmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Çizimlerde gözlemlenen yoğun yağmur, üzgün yüz ifadesi ve çökmüş duruş gibi projeksiyonel göstergeler, OSB grubundaki annelerde yüksek stres, tükenmişlik ve duygusal zorlanmaların varlığına işaret etmektedir. Bu bulgu doğrultusunda, OSB’li çocukların annelerine yönelik stresle başa çıkma, duygusal dayanıklılık ve özbakım temelli psikoeğitim ve sanat terapisi programları geliştirilmelidir.
- Her iki grupta da çizimlerin sınırlı detaylar içermesi ve ekstra figürlerin nadiren kullanılması, yaratıcı ifadenin kısıtlı kaldığını göstermektedir. Bu durum, annelerin kendi duygusal dünyalarına yaratıcı yollarla temas kuramadığını düşündürmektedir. Özellikle annelere yönelik yaratıcı sanat uygulamaları, kendilik temsillerini ve duygusal boşalmalarını destekleyici bir araç olarak kullanılmalıdır.
- Yağmur yoğunluğu, figür duruşu ve yüz ifadesi gibi çizim öğeleri, annelerin ruhsal durumlarını doğrudan yansıtmaktadır. Bu nedenle, özellikle OSB’li çocuklara bakım veren annelerin ruh sağlığı değerlendirmelerinde projektif testlerin destekleyici bir tanı aracı olarak kullanılması önerilmektedir.
- Bulgular, OSB grubundaki annelerin görünürde benzer çizim yapmış olsalar da içerikte yüksek duygusal yük taşıdıklarını göstermektedir. Bu nedenle, yalnızca davranışsal ya da somatik belirtilere odaklanmak yerine, duygusal göstergeler ve içsel deneyimlere odaklanan çok katmanlı müdahale programları geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Bu çalışmada olduğu gibi, çizimlerin hem sayısal verilerle hem de psikodinamik yorumlarla analiz edilmesi, bireyin içsel dünyasına çok yönlü bakışı mümkün kılmaktadır. Gelecek çalışmalarda, özellikle annelik temalı psikolojik araştırmalarda bu tür bütüncül yöntemlerin kullanımı teşvik edilmelidir.
- Sayfa yerleşimi, duruş ve yüz ifadesi gibi unsurlar annelerin benlik algıları ve içsel duruşları hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda, özellikle OSB’li çocukların annelerine yönelik benlik gücünü destekleyici grup çalışmaları, psiko-drama ya da imge çalışmaları önerilmektedir.
- Annelerin çocuklarıyla kurdukları ilişki, çizimlerde koruyucu detaylar ve aile temaları üzerinden güçlü şekilde yansıtılmıştır. Bu ilişkiyi destekleyecek sanat temelli birlikte etkinlikler, bağ kurma, birlikte başa çıkma ve duygusal yaklaşmayı güçlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant–mother attachment. *American Psychologist*, 34(10), 932–937.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.932>
- Akdemir, D., Pehlivanürk, B., Ünal, F., Özusta, Ş. (2009). Otistik Bozukluk ve Gelişim Geriliğinde Bağlanmaya Yönelik Sosyal Davranışların Karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 105-117.
- Akkuş, P. Z., ve Utine, G. E. (2016). Rett sendromu. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 59(2), 76–85.
- Akmanoğlu, N. (2020). *Asperger Sendromu ve Otizm: Çocuktan Yetişkinliğe*. Eğiten Kitap.
- Alpdoğan, Y., ve Sazak, E. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Sınırlı ve Tekrarlayıcı Davranışlarının Günlük Yaşam Etkinlikleri Üzerindeki Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 369-388.
<https://doi.org/10.33711/yyuefd.1245203>
- American Psychiatric Association. (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM-5)*. Hekimler Yayın Birliği.
- Armsden, G. C., ve Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427–454. <https://doi.org/10.1007/BF02202939>
- Avcı, C., ve Sağsöz, G. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Görsel Sanat Etkinliklerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 403-412.
- Aydemir, D. (2011). Sanatın Terapötik (Tedavi Edici) Süreçlerdeki Rolü ve Çocuk Resimlerini Çözümleme Yöntemlerine Katkısı [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Aydın Atılğan, S., ve Kolburan, Ş. G. (2019). Otizmlili ve Normal Gelişimli Çocuğa Sahip Annelerin Depresyon Düzeyleri ve Depresyonla Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5(2), 133-160.
- Bayramlı, E. (2023). Türkiye’de Dezavantajlı Gruplarla Çalışan Sanat Terapistlerinin Sanat Terapisi Üzerine Görüşleri ve Uygulamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(3), 553-577.
<https://doi.org/10.33417/tsh.1033861>
- Baykoç, N. (2011). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. *Eğiten Kitap*.

- Baysal, M. (2010). 1–11 Yaş Çocuk Resimlerinde Renk, Biçim ve Konuların Tablolandırılması [Yüksek Lisans Tezi] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Kütahya.
- Bostancıoğlu, B., ve Kahraman, M. E. (2017). Sanat Terapisi Yönteminin ve Tekniklerinin Sağlık – İyileştirme Gücü Üzerindeki Etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2), 150-162. <https://doi.org/10.14514/BYK.m.21478082.2017.5/2.150-162>
- Bodur, T. (2021). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Anneler ile Sağlıklı Çocukların Annelerinin Tükenmişlik Düzeylerinin ve Stresle Başa Çıkma Modellerinin İncelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Volume I: Attachment. Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). A secure base: Parent-child attachment and healthy human development. Basic Books.
- Bozkurt, E. (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Annelerinin Çocuklarındaki Otizm Semptomlarının Şiddetine Göre Psikolojik Dayanıklılık ve Başa Çıkma Tutumlarının Karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, S. S. (2016). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklara Sosyal Beceri Öğretiminde Teknoloji Destekli Etkileşimli Ortam Tasarımı ve Etkililiği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı.
- Coşar, A., ve Demir, V. (2025). *Özel Öğrenme Güçlüğü Tanısı Almış Çocukların Kişilik Özellikleri ve Saldırganlık Eğilimlerinin Resim Çizme Yöntemi ile İncelenmesi: Projektif Araştırma*. Gelişim Üniversitesi
- Cüceloğlu, D. (2020). İnsan ve Davranışı. Remzi Kitabevi.
- Çiftçi, E. (2021). *0-6 Yaş Otizmli Çocuğu Olan Annelerde Bağlanma, Savunma Mekanizmaları, Aleksitimi ile Suçluluk ve Utanç Duyguları Arasındaki İlişki* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Daharlı, E., Yılmaz, S., ve Koşan, Z. (2022). Otizm ve Çevresel İlişkiler: Derleme. *JENAS Journal of Environmental and Natural Studies*, 4(1), 73-80.
- Delikan, S., Hizli Sayar, G., ve Demir, V. (2025). Sanat Terapisi Programının Ergenlerin Öz Şefkat, Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine Etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 26(1), 33-46. <https://doi.org/10.12984/egeefd.1520084>

- Deniz, E. A. (2019). *Çocuk Merkezli Oyun Terapisi'nin Otizmlili Çocuklarda Sosyal Beceri Gelişimine Etkisinin İncelenmesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dokur, Z. (2014). *Otizmlili Çocukların Yüz İfadelerinden Duyguları Tanıma Becerilerinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergür, İ., Ergür, E., ve Ergür, E. (2021). Mandala ve Sanat Terapisine Tarihsel ve Klinik Bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 4(7), 36-48.
- Ersöz Ünal, A. (2006). *Sanat Eğitiminin Otizmlili Çocukların Duyusal Problemleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Eyüboğlu, M. (2020). *Çocukluktan Erişkinliğe Otizm Spektrum Bozukluğu*. Eğiten Kitap.
- Fadiloğlu, E. (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocukların Otizm Spektrum Bozukluğu Olmayan Kardeşlerinde Yürütücü İşlevlerin Değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Frith, U. (2024). *Otizm*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Çeviri: Azade Aslan)
- Fonagy, P., ve Target, M. (2003). Psychoanalytic Theories: Perspectives from Developmental Psychopathology. *Development and Psychopathology*, 15(3), 453-471.
- Fury, G. S. (1996). *The relation between infant attachment history and representations of relationships in school-aged family drawings* (Unpublished doctoral dissertation). University of Minnesota.
- Fury, G., Carlson, E. A., ve Sroufe, L. A. (1997). Children's representations of attachment relationships in family drawings. *Child Development*, 68(6), 1154–1164.
- Gökkaya, F., Zorluoğlu, E., Işık, İ., Önkür, B., Bozdemir, T., Kızıltan, R., Mıh, C., Salıkyüz, S., ve Deniz, C. (2020). Türkiye’de Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi, Psikodrama ve Sanat Terapisi Kullanılarak Yapılmış Etkililik Çalışmalarının İncelenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(2), 258–273.
- Gözlügöl, S. (2024). *Psikolojik Testlerde Genişletilmiş Likert Tipi Ölçek ile Klasik Likert Tipi Ölçeklerin Psikometrik Özelliklerinin Karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gülay, A. (2017). *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerinin Dil Gelişimlerini Desteklemek Amacıyla Kullandıkları Yöntemler* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Güven, D., ve Diken, İ. H. (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Sosyal Beceri Öğretim Müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(01), 19-38. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000190
- Güven, D., ve Vuran, S. (2015). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Sosyal Becerilerinin Geliştirilmesinde Grup Müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(1), 29-51. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000218
- Hammer, E. F. (1980). *The Clinical Applications of Projective Drawings*. Charles C. Thomas Publisher.
- Harı, E., Cengiz, C., Kılıç, F., Yurdakoş, E. (2021). Ayna Nöron Sistemi ve Fonksiyonlarına Klinik Yaklaşım. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 84(3), 430-438. <https://doi.org/10.26650/IUITFD.2021.814218>
- Hayes, S. A., ve Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629–642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- Kaiser, D. H. (1996). Indications of attachment security in a drawing task. *The Arts in Psychotherapy*, 23(4), 333-340. [https://doi.org/10.1016/0197-4556\(96\)00003-2](https://doi.org/10.1016/0197-4556(96)00003-2)
- Kaiser, D. H., ve Deaver, S. (2009). Assessing attachment with The Bird's Nest Drawing: A review of the research. *Art Therapy*, 26(1), 26-33. <https://doi.org/10.1080/07421656.2009.10129312>
- Kar, Ö. (2011). *Heykel ve Sanat Terapisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans/ Doktora Tezleri, Türkiye.
- Karataş, E., ve Yavuz Güler, Ç. (2020). Grup Sanat Terapisi Programının Ergenlerin Mutluluk Düzeyleri, Duyguları İfade Etme Eğilimi ve Duygu Düzenleme Güçlüğüne Etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(25), 3328-3359. <https://doi.org/10.26466/opus.644988>
- Kaymak, S. T. (2021). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Anneleri ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Zihin Kuramı, Bağlanma ve Duygu Düzenleme Stratejileri Bakımından Karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Keçeli Kaysılı, B. (2013). *Zihin Kuramı: Otizm Spektrum Bozukluğu Olan ve Normal Gelişen Çocukların Performanslarının Karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(01), 83-103.

- Kılıç, B. S. S. P., Saltoğlu, S., ve Erdoğan, E. (2024). Effects of early psychological trauma on limbic system structure and function. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 16(4), 691–706. <https://doi.org/10.18863/pgy.1356857>
- Koldaş, M., ve Şahin, Ş. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bilimsel Dayanaklı Uygulamaların Yaygınlaştırılması: Tele-Sağlık Hizmetleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 24(3), 332-349. <https://doi.org/10.12984/egeefd.1260286>
- Koppitz, E. M. (1968). Psychological Evaluation of Human Figure Drawings by Middle School Pupils. New York: Grune ve Stratton.
- Koroğlu, E. (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı- DSM-5* (5. Baskı). Hyb Yayıncılık.
- Köse, S. (2024). Otizm Spektrumunda Duyusal İşleme ve Sosyal Bilişsel Süreçlerin Nörobiyolojik İlişkisi. *Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi Özel Konuları*, 1. Baskı, s. 48-53.
- Kürtüncü, M., Utaş Akhan, L., ve Çelik, S. (2014). Geleneksel Türk Ebru Sanatının Kronik Hastalığı Olan Çocukların Terapisi Üzerine Etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 598-608.
- Lazarus, R. S., ve Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. Springer Publishing Company.
- Odluyurt, S., ve Çattık, M. (2018). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireyler İçin Teknoloji Temelli Müdahale Yöntemleri. *Kastamonu Education Journal*, 26(6), 1851-1861. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2203>
- Odluyurt, S., Tutuk, H.C., ve Çavuşoğlu, T. (2018). Otizmlili Çocuklar ve Alternatif Destekleyici İletişim Sistemleri: Alanyazın İncelemesi. *İlköğretim Online*, 17(3), 1168-1189. <https://doi:10.17051/ilkonline.2018.466318>
- Ökcün-akçamuş, M. Ç. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Sosyal İletişim Becerileri ve Dil Gelişim Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(02), 163-192. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.246293>
- Sağ, M. (2023). Sanat Terapisinin Psikolojik Boyutları ve Alımlamalar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (62), 162-171. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1386522>
- Selimoğlu, H. (2023). *Otizm Spektrum Bozukluğu ve Özel Öğrenme Bozukluğunda Zihin Kuramı, Pragmatik Dil ve Duygu İşleme* [Doktora Tezi] Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Susuz, Ç., ve Doğan, B. G. (2020). Halk Sağlığı Bakışıyla Otizm Spektrum Bozukluğu. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(2), 297-310.
- Şener, E. F., ve Özkul, Y. (2013). Otizmin Genetik Temelleri. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(1), 86-92.
- Şengül, S., ve Baykan, H. (2013). Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinde Depresyon, Anksiyete ve Stresle Başa Çıkma Tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1), 30-39. <https://doi.org/10.18229/ktd.06162>
- Taşkesen, Ü. S., Genç, M. A., ve Danış, S. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Resimlerinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(239), 2033-2052. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1113351>
- Türker, Ç., Şen, G., ve Sazak, E. (2020). Otizmli Çocukların Sosyal Becerilerini Geliştirmede Uygulanan Müdahalelerin Etkililiği: Bir Derleme Çalışması. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 28-45.
- Türk Höl, İ. (2021). Genel Otizm Fenotipinde Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Becerilerinin İncelenmesi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(20), 91-106.
- Uçar, S., ve Gençöz, F. (2019). Psikanalizde Bilinçdışı. In T. Gençöz (Ed.), *Lacanyen psikanaliz* (pp. 41-46). Türkiye Klinikleri Yayınları.
- Ünlü, İ., ve Gökler, R. (2021). Otizmli Çocuğa Sahip Ailelerde Sosyal Destek Sisteminin Önemi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 18, 194-215
- Vosough Matin, M. (2022). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Aileler İçin Geliştirilen Aile Eğitim Programının Çocukların Eğitiminde Aile Katılımının Etkisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı.
- Yavuzer, H. (2007). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, D. N., ve Akman, B. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Otizmli Çocukların Kaynaştırılması Hakkındaki Düşüncelerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 105-128. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.284253>
- Yıldız, F. Ü. (2021). Çocukluk ve sanat terapisi. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Yılmaz, Y., ve Kahraman, M. E. (2023). Otizmli Bireylerin Materyallerinin Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 16(31), 374-391. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1275376>

Yüksel, H., ve Tanrıverdi, A. (2019). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Yaşadıkları Sosyal Sorunlar ve Baş Etme Yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 535–559.

EKLER

Ek 1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Araştırmanın Başlığı:

Yağmur Altında Yürüyen Anneler: Otizmli Çocukların Annelerinde Bağlanma Temsilleri ve Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Projektif Yolla İncelenmesi

Araştırmacı:

Berru Yıldırım Tanrıverdi

Kent Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın amacı, otizm tanısı almış çocukların annelerinin bağlanma temsillerini ve stresle başa çıkma biçimlerini projektif değerlendirme araçlarıyla incelemektir.

Araştırma Yöntemi:

Araştırma kapsamında katılımcılardan iki adet projektif resim çizim testi uygulanması istenecektir:

1. Kuş Yuvası Çizimi (KYÇ)
2. Yağmur Altında Yürüyen İnsan Testi

Katılımcılardan herhangi bir özel kişisel veri toplanmayacaktır. Çizimler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır.

Katılım ve Gönüllülük:

Bu araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılımcı, hiçbir baskı altında kalmadan kendi isteğiyle katılmayı kabul eder. Araştırmaya katılım sırasında ya da sonrasında, herhangi bir gerekçe göstermeden çalışmadan çekilme hakkına sahiptir.

Gizlilik ve Anonimlik:

Katılımcının kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada elde edilen veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak ve anonim olarak raporlanacaktır. Veriler üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Risk ve Yararlar:

Araştırma kapsamında herhangi bir fiziksel veya psikolojik risk öngörülmemektedir. Katılımcıdan yalnızca çizim yapması istenecektir. Bu süreçte herhangi bir müdahalede bulunulmayacaktır.

Onam Beyanı:

Bu araştırmaya katılım koşullarını okudum ve anladım. Gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum. Çalışmadan istediğim zaman ayrılabileceğimi biliyorum. Elde edilen verilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasına izin veriyorum.

Katılımcının Adı Soyadı:

İmza:

Tarih:

Araştırmacı: Berru Yıldırım Tanrıverdi
Kent Üniversitesi

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

İmza:

Tarih:

Ek 2: Demografik Bilgi Formu

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Lütfen aşağıdaki soruları eksiksiz ve doğru bir şekilde yanıtlayınız. Bu bilgiler yalnızca araştırma kapsamında kullanılacak ve gizli tutulacaktır.

Ad-Soyad	
Yaş	
Cinsiyet	
Medeni Durum	
Eğitim Durumu	
Meslek	
Çalışma Durumu	
Çocuğunuzun Cinsiyeti?	
Çocuğunuz Kaç Yaşında?	
Çocuğunuz Kaç Yaşında Otizm Tanısı Aldı?	
Otizm Tanısı Olan Kaç Çocuğunuz Var?	
Diğer Çocuklarınızın Sayısı ve Yaşları	
Psikolojik Destek Alıyor musunuz? (Evet/Hayır)	
Daha Önce Psikolojik Test Uygulamasına Katıldınız mı? (Evet/Hayır)	
İkamet Ettiğiniz Şehir	
Çocuğunuzun Eğitim Aldığı Kurumun Türü (Resmi/Özel vb.)	

Ek 3: Yağmur Altında Yürüyen İnsan Testi

YAĞMUR ALTINDA YÜRÜYEN İNSAN TESTİ (Rain Person Test)

-
- Bu kişi kim?
 - Kendini nasıl hissediyor?
 - Yağmur ona nasıl etki ediyor?

Bir şeylerden korunmaya çalışıyor mu?

Ek 4: Kuş Yuvası Çiz Testi

KUŞ YUVASI ÇİZ TESTİ (KYÇ)

I.Adım: Bir kuş yuvası hayal edin ve çizin.

II.Adım: Çizilen kuş yuvasının kısa öyküsü ya da yuva hakkında bilgilendirici bir yazı yazın.

ÖZ GEÇMİŞ

Berru Yıldırım Tanrıverdi, 2014 yılında Kemalhasoğlu Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur. 2016 yılında tam burslu girmiş olduğu T.C. Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet bölümünde 2020 yılında derece ile tamamlamış ve Çift Anadal programı ile Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden de 2021 yılında mezun olmuştur. Eğitim dönemi boyunca İstanbul Kartal Adliyesi, Fatih Hırka-i Şerif Ortaokulu, İstanbul İmam Hatip Kız Lisesi, Kazım Özalp İlkokulu'nda zorunlu ve gönüllü stajlarını tamamlamıştır. 2018 yılında Ankara'da Sosyal Hizmet Gençlik Kongresi Çocuk Koruma Kongresi'nde Çocuk Yaşta Evlilikler: Çocuk Gelinler ve 6. Ulusal Sosyal Hizmet Kurultayı'nda Bağımlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları konularında sözlü bildiri sunmuştur. Türkiye'de Suriyeliler ve Sosyal Hizmet başlığında yayınlanmış bir makalesi de bulunmaktadır.